

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Náboženská a společenská role ženy v hinduistické rodině

Bc. Lenka Hanáková

**Diplomová práce
2008**

Poděkování

Touto cestou bych ráda vyjádřila své vřelé poděkování panu Mgr. Martinu Fárkovi, Ph.D. za poskytnuté rady a cenné připomínky, které pro mne při psaní této práce byly neocenitelnou pomocí, a za čas, ve kterém se mi věnoval při odborných konzultacích.

Mé díky patří také Mgr. Marii Smetanové, která se mnou podnikla cestu do Indie v září 2007, bez níž bych na vlastní oči neviděla některé poznatky, které jsem pak aplikovala do své diplomové práce.

V neposlední řadě bych ráda poděkovala všem, kteří mě podpořili a pomohli při napsání této práce, svým spolupracovníkům v zaměstnání a zejména své rodině a nejbližším za jejich podporu během studia.

V Pardubicích 23. 6. 2008

PODKLAD PRO ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA:	OSOBNÍ ČÍSLO:
HANÁKOVÁ Lenka, Bc.	Rabštejská 1609/69; Plzeň - Bolevec	H05417

NÁZEV TÉMATU ČESKY:

Náboženská a společenská role ženy v hinduistické rodině

NÁZEV TÉMATU ANGLICKY:

Religious and Social Role of a Woman in Hindu Family

VEDOUCÍ PRÁCE:

Mgr. Martin Fárek, Ph.D.

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Vypracování důkladné rešerše k tématu, s postihnutím pramenného materiálu (dharmasútry, dharmášástry, purány) a zejména sekundárních zdrojů z indické i západní akademické produkce.
2. Nástin ideálů kanonických textů (smrti), pokus o vystižení historických proměn a současného stavu konkrétní oblasti Indie.
3. Úvaha o úskalích interpretace hinduistického rodinného modelu (vnášení západních zkušeností, regionální a náboženská různorodost subkontinentu, specifika indické modernity).
4. Pracovní úvod, strukturu a rešerši odevzdat na jaře 2006.
5. Přiměřeně konzultovat problémy a postup s vedoucím práce.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- KAUTILJA; Kautiljova Arthašástra, aneb, Učebnice věcí světských / [přeložil Dušan Zbavitel], Arista, Praha 2001
- MARKOVÁ, Dagmar; Hrdinky Kámasútry: historie indické ženy, Dar Ibn Rushd, Praha 1998
- MARKOVÁ, Dagmar (sborník); Problémy společenského pokroku v Asii: Indie a Barma, Orientální ústav ČSAV, Praha 1979
- PREINHAELTEROVÁ, Hana; Moje bengálské přítelkyně, Nakladatelství Jos. R. Vilímka, Liberec 1998
- PREINHAELTEROVÁ, Hana; Hinduista od zrození do zrození, Vyšehrad, Praha 1997
- ZBAVITEL, Dušan; Bozi, brahmáni, lidé: čtyři tisíciletí hinduismu, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1964
- ARCHAK, K. B. Dr. (ed.); Manusmrti and Woman, Shrutigeeta Prakashana, Dharwad 1998
- PRAKASA RAO, V. V.; Marriage, the family and women in India, Heritage, New Delhi 1982
- SHARMA, Dinesh (ed.); Childhood, family, and sociocultural change in India: reinterpreting the inner world, Oxford University Press, New Delhi 2003

Souhrn

Diplomová práce „Náboženská a sociální role ženy v hinduistické rodině“ si klade za cíl seznámit čtenáře s pohledem na hinduistickou rodinu se zaměřením na ženský prvek, který v indické rodině a společnosti hraje důležitou roli. Tento pohled je odlišný do našich rodinných hodnot a zvyklostí.

Postupně se od ideálů, které stanoví posvátné texty dharmášástry, purány, hinduistická mytologie, dostaneme k všedním i nevšedním rituálům, především přechodovým, které souvisejí s narozením, svatbou a smrtí. Celkem významné postavení v diplomové práci má kapitola o známém nejen indickém zvyku *satí*.

Abychom mohli dobře posoudit vývoj v postavení indické ženy v rodině a tím také v celé společnosti, musíme znát historické souvislosti indického subkontinentu. V práci jsou zevrubně nastíněny události do 20. století, rozdělené do tématických podkapitol: Před kolonizací, Bengálská renesance a Indie ve 20.století.

Poslední kapitola poukazuje na současné postavení žen v hinduistické rodině a společnosti s přihlédnutím k některým problémům, které se dnes diskutují jako je například rovnoprávnost žen, regulace porodnosti, otázka rozvodu, věna, gramotnosti a vzdělanosti žen a dívek a v neposlední řadě jejich uplatnění na pracovním trhu.

Klíčová slova

Indická žena, rodina, společnost, ženské obřady, přechodové rituály, rodina a manželství v současné Indii, postavení ženy.

Summary

Diploma work „Religious and Social Role of a Woman in Hindu Family“ proposes acquaint with the view on Hindu family and mainly on women´s aspects that plays the important role in Hindu society. This view is diferent from our family values and conventions.

Step by step we get from ideals, that are written in dharmasastras, puranas and Hindu mytology, to ordinary even uncommon rituals, especially transient rituals that have a connection with birth, wedding and death. Quite remarkable chapter is about not only Hindu custom called *sati*.

We have to know historical context to explore the development of Hindu family, especially the position of Hindu woman. In this work there is outlined the events are divided in thematic chapters: Before colonization, Bengal renaissance and India in 20th century.

The last chapter points out today´s position of women in Hindu family and society focuses on some discussing problems, for exemple equality, regulation of birthrates, the divorce question, dowry, literacy and educations of women a girls and last but not least their use on employment market.

Key words

Hindu woman, family, society, women´s rituals, transitional ritual, family and marriage in today´s India, the position of woman.

Úvod	8
1. Nástin ideálu	12
1.1 Ideální žena, manželka a matka.....	13
1.2 Indická velkorodina.....	16
2. Narození a dospívání.....	21
3. Svatba.....	27
3.1 Zákonnost sňatků	29
3.2 Hledání partnera.....	30
3.3 Předsvatební záležitosti.....	33
3.4 Oblečení a šperky nevěsty a ženicha.....	35
3.5 Jádro svatebního obřadu.....	38
4. Smrt	43
5. Úděl vdovy	48
6. Zvyk <i>satí</i>	51
6.1 Historie <i>satí</i>	51
6.2 Příklad Rúp Kanvár	54
6.3 Jak probíhá <i>satí</i> ?.....	56
6.4 Legální stránka <i>satí</i>	57
6.5 Kde <i>satí</i> vzniklo?	59
6.6 Dnešní pohled na <i>satí</i>	60
7. Významné ženy v dějinách a současnosti Indie.....	62
7.1 Míra Báí.....	63
7.2 Indíra Gándhiová.....	65
7.3 Prezidentka Prábhita Pátilová	68
8. Historické proměny	70
8.1 Před kolonizací.....	70
8.2 Bengálská renesance.....	74
8.3 Indie ve 20. století	78
9. Role ženy v současné společnosti.....	81
9.1 Rodina a manželství.....	84
9.2 Rozvod	89

9.3 Věno	90
9.4 Vzdělání a zaměstnanost	92
Závěr	96
Bibliografie	98
Seznam příloh	106

P

Úvod

Tato práce volně navazuje na moji bakalářskou práci „*Svatební hinduistický obřad v Bengálsku. Tradice a současnost*“, kterou jsem obhájila v roce 2005, kde jsem se zaměřila spíše na ženy a jejich pohled na svatbu. Diplomová práce „*Náboženská a společenská role ženy v hinduistické rodině*“ má za cíl zmapovat celý život ženy v Indii z hlediska náboženství a společenského života. V současné době se podobnými tématy zabývá několik odborníků i populární literatura, přesto je téma ženy v Indii podle mého názoru neuceleně zpracované, pouze v článcích a zkratkovitě, navíc postavení žen, nejen v Indii, se neustále mění.

Snažila jsem se využít teoretické a metodologické poznatky získané během studia a aplikovat je. Nejdříve jsem vycházela z dostupných pramenných materiálů jako jsou dharmášástry, purány, mytologie...apod. Poté jsem se zaměřila na sekundární západní a indickou literaturu.

Pracovala jsem s veškerými dostupnými zdroji v České republice – monografií, článků v odborných časopisech i internetu – v českém a anglickém jazyce. Čerpala jsem z indologických, religionistických, historických, sociologických a antropologických pramenů, protože spolu velice úzce souvisí. Potýkala jsem se ale s nedostatkem zdrojů v České republice nejen v češtině, ale také v angličtině. Podnikla jsem cestu do Indie z různých důvodů, nicméně nedostatek literatury v České republice bylo jedním z nich. Dalším důvodem bylo, že pro člověka je důležité vidět jisté skutečnosti na vlastní oči a prožít si informace, které načerpal z knih, na vlastní kůži.

I přestože mě Hana Preinhaleterová i Dagmar Marková velice inspirovaly k napsání práce o údělu hinduistických žen, bohužel jsem neobsáhla naprosto vše, co lze o indických ženách napsat. Smyslem mého úsilí a cílem této práce je především zmapování změny, kterou prodělávají ženy v hinduistické společnosti především od dob koloniálních až po současnost s přihlédnutím na jejich úlohu při rodinných a náboženských obřadech. Jejich role je důležitá především při rodinných oslavách. „... většina úkolů spočívá téměř sto procentně na ženách. Je přesně stanoveno, která příbuzná má provést určitý

drobný úkon či obřad.“¹ Přestože v některých rituálech mají ženy pouze malou úlohu, popsala jsem je, aby si čtenář mohl udělat ucelený obrázek. Takovými obřady jsou například rituály týkající se smrti.

Úskalí ve výkladu hinduistického rodinného modelu vidím především v tom, že vnášíme do interpretace západní pohled a zkušenosti. Musíme brát v potaz také specifika indické modernity a různorodost indického subkontinentu. Indie jako velká země má v každém svém regionu jiné zvyklosti. Zaměřuji se převážně na oblast střední Indie (oblasti Madhjadpradéš, Radžasthán...), kde jsme cestovaly, a na Bengálsko, ale částečně se snažím o zmapování celkových společenských zvyklostí, nikoli specifických tradic a rozdílů mezi jednotlivými náboženstvími v rámci indických náboženství. Nic neplatí pro celou Indii. Nejmarkantnější rozdíl je mezi městem a venkovem, zejména mezi velkoměsty a odlehlými vesnicemi, mezi vysoce vzdělanými lidmi a lidmi negramotnými. Na tyto rozdíly bych ve své práci také ráda upozornila.

Na začátek je třeba vysvětlit několik pojmů, aby při čtení nedošlo k nedorozumění. Existuje pár termínů, jež mohou být pochopeny různým způsobem. Předložím zde, proč a jaké termíny jsou v práci užívány.

Zřejmě nejsložitějším pojmem je *hinduismus*. Pojem hinduismus je pojmem západním, který měl zastřešit původní náboženství v Indii. Vznikl dosti pozdě na to, aby vystihl podstatu indických náboženství. Je to zjednodušující, ale pro naše účely se tomuto pojmu zřejmě nevyhneme. Výraz indická náboženství se vztahuje také na buddhismus a sikhismus a v podstatě tím může být myšlen i islám či křesťanství. Pojmem hinduismus v této práci zahrnujeme soubor původních, reformovaných, ale i současných indických hnutí, která uznávají védy. Je to velká skupina různě propojených vyznání. Někteří odborníci se pro těžkost nalézt definici hinduismu hledání vzdali. „*Hinduismus se vyvíjel více než 3 tisíce let a neustále přijímal nové podněty. Tato šíře historické zkušenosti spolu s kulturní a zeměpisnou rozrůzněností snad omluví nemožnost jakékoli stručné či jednoduché definice.*“²

¹ E. Obuchová, *Zásnuby, sňatky, rozvody*, s. 29.

² D. Knipe, *Hinduismus: experimenty s posvátnem*, s. 20.

Nikdy nebylo v Indii snadné rozlišit, kdo je hinduistou a kdo nikoli, jelikož se centrálně nevedou žádné seznamy či matriky, kam by se zaznamenávali vyznavači. V současné době pojem hinduismus přijali za svůj i někteří Indové. Název pochází ze sanskrtského pojmenování řeky Indu (Sindhu), které přešlo do perštiny jako hindus a přidala se latinská koncovka *-ismus*.³

*“Hinduismus se dá popsat jako globální způsob života jedinců, rodových skupin, společenských seskupení a alespoň donedávna také celého indického národa ší spíše uskupení národů, spojených vědomím společné všeobšáhle náboženské tradice, která každému určuje místo ve společnosti i v tomto životě, poskytuje mu výhled do budoucnosti v následujících životech podle toho, jak plní své povinnosti a respektuje věčný zákon, a zaručuje mu možnost či naději na konečné spasení.”*⁴

Další pojem, se kterým budu ve své práci operovat, je *dharma*. Znalost toho, co je “správné” a co “nesprávné”, je pro život důležité v každé společnosti. Termín *dharma* může mít více podobných významů, například zvykové právo nebo zákon.⁵ Je to souhrn povinností pro jedince s odlišnými pravidly podle pohlaví, věku a kasty, do které patří. *“Pojem dharma vychází ze sanskrtského “dhr”, což znamená v překladu udržovat či podporovat. Dharma je jakýsi zákon, spravedlivé jednání.”*⁶ S tím souvisí pojem *ášrama dharma*, což „je kodex povinností (*dharma*) předepsaný a uzpůsobený pro každé ze čtyř stadií života (*ášrama*).“⁷ Můžeme také slyšet pojem *varnášramadharm*a – příkazy týkající se různých společenských vrstev. *„Například jeden z nejcharakterističtějších hinduistických požadavků, příkaz neubližovat živým bytostem a nezabíjet je (ahinsá), neplatí pro bojovníky-kšatrije.”*⁸

Pravidla života jsou uvedeny v tzv. *dharmašástrách*. Nejznámější z nich je *Manuův zákoník* (neboli *Manusmrti* či *Mánavadharmašástra*) nebo *Jádžňavalkja*. Jistá pravidla obsahuje i *Bhagavadgíta*, která je součástí *Mahábháraty*, *Rámajána* a například *purány*.

Někdy kolem šestého století př. n. l. a třetího století n. l. byl vypracován *Manuův zákoník*, jenž obsahuje učení o společenském řádu s důležitou úlohou indické ženy, který se cituje během dalších dvou tisíciletí. Dostal se do popředí

³ J. Strnad, *Dějiny Indie*, s. 12.

⁴ K. Werner, *Náboženské tradice Asie*, s. 29.

⁵ K. Werner, *Malá encyklopedie hinduismu*, s. 74.

⁶ „Dharma“. *Haré Kršna* [online], 2007 [citováno 2007-8-20]. URL: <<http://www.veda.harekršna.cz/encyklopedie/dharma.htm>>

⁷ K. Werner, *Malá encyklopedie hinduismu*, s. 74.

⁸ D. Zbavitel, *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, s. 34.

až v době britské kolonizace indického území, protože Britové měli zřejmě potřebu postavit jeden z náboženských zákoníků do popředí. Manu je pouze legendární postava, nepředpokládá se, že by tento etický kodex napsal jeden člověk jménem Manu, ale název se ujal. Manuův zákoník vymezuje povinnosti, určuje postavení ženy ve společnosti, stanovuje tresty. Čím vyšší kasta, tím složitější a těžší jsou pravidla a také větší tresty za své přečiny, a zabývá se sociální spravedlností.

Nicméně existuje mnoho dalších zákoníků, které se vyjadřují k pravidlům jednání a chování mužů a žen, přestože podstata zákoníků je ve většině případů totožná. Zákoník od Jádžňaválkji, Náradasmrti, Brhaspatismrti a Kátjjanasmrti se datují přibližně od prvního do šestého století n. l.⁹

Indická společnost je ve světě známá svým kastovním systémem. Hlavní kasty jsou čtyři – bráhman (kněz), kšatrija (vládce, válečník), vaišja (řemeslník, hospodář) a šúdra (služebník). Existuje ale velké množství podkast – *džáti* (zrození).¹⁰

Další termíny a pojmy, které si zaslouží vysvětlení, případně rozvedu na dalších stránkách. Cílem mé práce není úplně obsáhnout rozličné zvyky, úlohy a postavení indických žen od severu po jih a ze západu na východ země. Na to by byla potřeba mnoho let studií, nejlépe přímo v Indii, a obsahově by nestačilo pár stovek popsaných stran. Šlo mi o přiblížení toho, jak může hinduistka prožít svůj život s různými variantami pohledu s ohledem na náboženské, rodinné a společenské podmínky. Snažila jsem se o nahlédnutí do života indických žen od jejich narození přes dospělost až po stáří a smrt z indologického, religionistického a částečně také antropologického a sociologického pohledu, historicky neopomenout důležité mezníky, které se týkají žen v Indii, a tím porozumět současnému vývoji společnosti s přihlédnutím na roli ženy v ní.

⁹ „Dharmaśāstra“, Wikipedia, the free encyclopedia [online], 2007, [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Dharmashastra>>

¹⁰ K. Werner, *Malá encyklopedie hinduismu*, s. 105.

1. Nástin ideálu

V hinduismu existuje duální pojetí, kdy je možné uctívat ženský i mužský princip. Ženská síla *šakti* je v podobě různých bohyň, například Durga nebo Kálí. Podle různého období, ze kterých pocházejí rozličné mýty, lze spatřovat rozporuplnost postavení indických žen v hinduistické společnosti.

„...kult Velké Matky a Bohyně jako nejvyššího principu po celou dobu přežíval ve spodním proudu lidového náboženství. Nejprve se to projevilo tím, že manželky velkých bohů nabyly na významu jako jejich zosobnění tvořivé potence (šakti), později se objevují postavy mocných bohyň i samostatně a posléze splývají v jednu postavu velké bohyně Dēví, která však i pak vystupuje pod různými jmény...“¹¹

Podle klasických teorií a Dagmar Markové byl v původních kultech významný mytologický archetyp všemocné Bohyně Matky spojené s kultem plodnosti. Předpokládá se, že védský panteon byl patriarchální a že došlo ke spojování původních nezávislých bohyň s védskými bohy a byla jim připsána role manželky. Několik bohyň ale je dodnes zcela svobodných, zejména Ganga, zosobňující nejposvátnější indickou řeku, nebo bohyně Kálí.¹² *„Důležitost ženských božstev je ve védách dána ve starším okruhu mýtů funkcí Aditi a rovněž úlohou Prthiví, jejich význam však v době dobývání Indie ustoupil do pozadí a bohyně véd jsou většinou manželkami bohů nebo hrají menší roli.“¹³*

Avšak nemůžeme vyloučit jinou teorii, která by tak přísně nerozdělovala období matriarchátu a patriarchátu v indických dějinách. Především je složité tyto termíny na indickou společnost vůbec užít.¹⁴ V hinduistické společnosti má žena a muž přirozené rozdílné role, tradičně ženskou a mužskou oblast. Termín patriarchát v naší euroamerické kultuře získal pejorativní nádech. Podle encyklopedií je *„patriarchát forma společnosti, kde vládne muž nebo muži.“¹⁵*

Přibližně v době 1500 př. n. l. přicházeli do Indie Áryjové. Áryjovská společnost byla patriarchální, její panteon byl převážně mužský. Žena měla v

¹¹ K. Werner, *Náboženské tradice Asie*, s. 75-76.

¹² D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 14 - 17.

¹³ K. Werner, cit. dílo, s. 37.

¹⁴ Ernest Borneman se vyhýbá termínu matriarchát, protože matky nevládly, tj. neužívaly své moci k ovládnutí manželů, otců a synů. Volí raději pojem „matrismus“.

¹⁵ „Patriarchát“, Wikipedia [online], 2008 [citováno 2007-03-20]. URL:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Patriarch%C3%A1t>>

árjovské společnosti celkem dobré postavení, musela však být vdaná. Rodina je základ hinduistické společnosti dodnes. Pocit povinnosti a odpovědnosti vůči rodině je považován za klíčový pro všechny Indы. Ind je především členem rodiny, nikoli individuální osobnost jako v euroamerickém světě.¹⁶

Ženy mají a vždy měly své místo ve společnosti. To místo je sice často z našeho úhlu pohledu formálně podřadné, ale může být někdy docela významné. To však ještě neznamená, že smí sama o sobě rozhodovat. Existují určitá společenská pravidla, která jí přesně stanoví, kam patří.¹⁷

1.1 Ideální žena, manželka a matka

Ideál ženy se vyvíjel od počátku indické společnosti. Podle určitých teorií se nejprve Ářjové střetli s původními indickými obyvateli, poté přišli na indické území muslimové a nakonec kolonizace Indie Britы. Tyto události měnily postavení ženy a pohled na ně. V současné době se na stranu žen kloní indické zákonodárství.¹⁸

Každý člen rodiny má vymezena svá práva a povinnosti. Starší jsou nadřazeni mladším, muži jsou nadřazeni ženám. V každé etapě svého života má žena jinou roli v rodině – roli dítěte, dospívající dívky, novomanželky, matky, tchýně i vdovy. Existují jisté představy, jaká by žena měla být a jak by se měla chovat v těchto obdobích života. *Dharmašástry* – etické kodexy - nám říkají, jaký by měl být ideál ženy, hovoří o tradičním postavení hinduistických žen.¹⁹

Manuův zákoník předepisuje různé role mužům i ženám podle jejich společenského postavení. Úkolem ženy je podle Manua hlavně být poslušnou manželkou a dobrou matkou. To ale předepisuje také Bible a Korán, takže to není hinduistickým specifíkem. Žena by měla být neustále střežena a neměla by být samostatná. Manu celkově vypočítal dosti špatných ženských vlastností. Na

¹⁶ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 18.

¹⁷ H. Preinhaelterová, *Moje bengálské přítelkyně*, s. 25.

¹⁸ D. Marková, cit. dílo, s. 16.

¹⁹ Dr. K. B. Archak, *Manusmrti and women*, s. 5.

druhou stranu jsou ženy *dárkyněmi štěstí*²⁰, protože rodí děti, myšleno spíše syny. Žena (především svobodná dívka) by měla být hlavně poctivá s dobrou pověstí. Dívka, která má nějakým způsobem poškozenou pověst nebo je poškozena pověst celé její rodiny, má relativně větší problémy stát se vdanou ženou. S tím souvisí i stydlivost, která by se u Indek dala charakterizovat jako přehnaná. Žena musí být poslušná – nejdříve poslouchá matku a otce, poté svého manžela a jeho rodinu.

Kromě „velké árvjovské“ tradice, kam můžeme například zařadit i Manuův zákoník, se udržuje také tzv. „malá ženská“ tradice, což jsou různé obřady určené pouze ženám nebo pro ženy.²¹ Pocit, že je uznáváno dost ženských bohyň, může dodávat ženám jisté sebevědomí a respekt.

V Indii neplatí žádný oficiální náboženský zákoník. Přetrvává zde ale hierarchická tradice a ustálené postavení mužů a žen a náboženské archetypy hrají stále výraznou roli, a to i přesto že oficiální politika Indické republiky prosazuje principy rovných příležitostí. Indická společnost se rychle mění, ale většinou se změny týkají pouze vyšších a středních vrstev, kteří žijí ve městech. Ženy z těchto vrstev jsou aktivnější, odmítají svou roli žen v domácnosti, začínají pracovat a osamostatňovat se. Na druhou stranu existují i *manželky-„paničky“* většinou s jedním dítětem, které přijaly roli hospodyňky v domácnosti dobrovolně, protože jim to přijde pohodlné.²²

V indických mýtech a legendách se občas objevují ženy provádějící askezi nebo bojující stejně odvážně jako muži, nejsou to však typické postavy pro indickou literaturu. „*V roli ideálních reprezentatek pravého ženství tu vystupují převážně ženy-manželky a matky.*“²³ Dokonalá žena musí být věrná, poslušná a oddaná manželovi, a to i v případě, že její manžel neodpovídá ideálu a není ctnostný. Největšími vzory pro indické ženy jsou hrdinky z eposů – Síta z Rámajány, Draupadí a Damajantí z Mahábháraty.²⁴ Jsou to legendární ženy, které i přes veškeré životní útrapy a zkoušky, zůstaly manželovi věrně

²⁰ B. Knotková-Čapková, „Gender a náboženství“. *Otevřená společnost* [online], 2008 [citováno 2008-04-11]. URL: <<http://www.osops.cz/download/files/gender/11gender-a-nabozenstvi.pdf>>.

²¹ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 17.

²² B. Knotková-Čapková, „Několik poznámek o postavení (nejen) indických žen“, [online]

²³ D. Zbavítel a kol., *Bohové s lotosovými očima. Hinduistická mytologie*, s. 310.

²⁴ Tamtéž, s. 311.

oddány. V Rámajáně Síta odchází s manželem Rámou do vyhnanství, unese ji démon Rávana a poté, co ji manžel s pomocí boha Hanumána zachrání je od ní žádána zkouška ohněm, která by měla dokázat, že zůstala věrnou manželkou. Touto zkouškou boha ohně Agniho Síta projde, ale kvůli pomluvám ji Ráma posílá těhotnou zpět do lesa. Když synové vyrostou, posílá je za otcem a Ráma žádá Sítu, aby přišla i ona a opět ji nechá podrobit se zkoušce ohněm. Tamské ženy mají také svou hrdinku, ale její hrdinství je ukazováno jiným způsobem. Kannagi je oddanou manželku, jejíž choť je obviněn z krádeže královnina řetízku a nespravedlivě popraven bez soudu. Kannagi u královského dvoru dokáže manželovu nevinu, přivolá na město Agniho, aby ho spálil a ušetřil jen děti, ženy a starce, poté odejde na odlehlé místo, kde čeká, až si pro ni manžel přijde a vezme ji s sebou do nebe.²⁵ Oba příběhy zdůrazňují význam ctnostné ženy.

Asketický život je v Indii oceňován, avšak provdání se je v určitém věku důležitější, což dokazují i slova božského proroka Nárady v příběhu o dceři jednoho z nejslavnějších asketů. Šubhra za svobodna obětovala mnoho let odříkání. Za odměnu poté žádala přijetí do nebe, Nárada jí řekl: „*Bláhová, nebe přece není pro panny!*“²⁶

K ideální ženě patří také tradiční indický oděv – sárí. Sárí je zhruba čtyři až šest metrů dlouhý kus látky, který se omotá kolem těla. Dodnes se většina sárí tká ručně. Utkat prvotřídní hedvábné sárí trvá třeba i půl roku. Podle historického zkoumání indická civilizace vždy kladla velký důraz na nešité oděvy. Věřilo se, že nešitá látka je čistá.²⁷

Způsoby nošení sárí jsou různé. Sárí se liší podle způsobu vázání kolem těla a podle zeměpisné oblasti. Svatební a jiná slavnostní sárí mají svůj vlastní způsob vázání. Pod ním se nosí malé bolerko a sukně, za kterou se dolní část sárí zastrčí. Jak můžete sami na fotografiích v přílohách vidět, sárí může dodat krásu, eleganci a důstojnost všem ženám. Říká se, že zvýrazní, to co má a skryje to, co je třeba. Po obou stranách mají sárí zdobené okraje. Jeden konec tvoří vlečka (*pallavu* či *pallu*), je trochu jinak zdobená než zbytek látky a nosí se

²⁵ M. Rašticová, „Kultura, gender a imigrace“ [online].

²⁶ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 47.

²⁷ H. Preinhaelterová, *Moje bengálské přítelkyně*, s. 34.

většinou přehozená přes levé rameno (podle bengálského způsobu, který je nejrozšířenější). Vlečka se také může nosit jako šátek nebo závoj přes hlavu. Tento způsob nošení je vhodný zvláště pro vdané ženy.²⁸

Co se týče vzhledu indických žen, je ideál krásy odlišný od evropského. Vlasy by měly být co nejčernější, nejhustší a nejdelší. Ideální dívka by měla být světlé pleti, čím bělejší pleť, tím lépe. Evropané považují opálení za přitažlivé, v Indii je tomu naopak. Jakmile začne svítit sluníčko, evropské dívky se mu ihned vystavují, naproti tomu v Indii se ženy před sluncem chrání cípem sárím stáhnutým přes hlavu, aby byly co nejsvětlejší. „V Indii je opalování činnost natolik nezvyklá, že pro ni v bengálštině neexistuje slovo.“²⁹ Touha po bílé pleti je opravdu velká. „Na svatebním trhu má tmavá dívka o moc méně šancí než její světlá, byť třeba ošklivější družka.“³⁰ Je to záležitost stará už tisíce let. Touha po světlé pleti trvá do dnešní doby a je alfou a omegou indického kodexu krásy. Aby pleť působila co nejsvětleji, Indky si pomáhají bílým pudrem a různými zesvětlujícími pleťovými krémy, na které v současnosti existují reklamy po celé Indii (televize, billboardy...).

Co se týče líčení, Indky si obtahují oči černou tužkou, aby je protáhly do kapkovitého tvaru pro výraznější a větší vzhled. Rty si malují zřídka, ale poslední dobou stále častěji obzvláště při slavnostních příležitostech. Rtěnky používají také na vytvoření *bindí* (tečka na čele).

1.2 Indická velkorodina

Typická indická rodina není nukleární. Velkorodina by se měla postarat o vdovy, vdovce, nemocné, postižené nebo o ty, kteří nemají své vlastní děti, což je důležité právě tam, kde je sociální zabezpečení od státu minimální nebo žádné. Největší úlohu má produktivní generace.

Novomanželka se téměř vždy stěhuje k manželově rodině. V dnešní době se ale rodiny nebo přímo novomanželé mohou dohodnout na jiném

²⁸ H. Preinhaelterová, *Moje bengálské přítelkyně*, s. 54.

²⁹ Tamtéž, s. 130.

³⁰ Tamtéž, s. 129.

řešení. Jak se má v nové rodině novomanželka chovat? „*Nechť se manželka vyvaruje drsných slov, nevlídných pohledů, odpovědí na půl huby, postávání ve dveřích nebo vyhlížení z okna, klábosení na zahrádce a dlouhého prodlévání.*“³¹ V Indii se vydávají různé knihy a brožury o tom, jak by se mladá manželka měla chovat. Co se týče adaptace a pocitu štěstí u novomanželek, záleželo pravděpodobně na laskavosti členů manželovy rodiny a na nich samotných, jak přijaly své povinnosti, které vznikly manželstvím. Podle Manua musely být novomanželky šťastné, protože sloužily svému jedinému bohu – manželovi.³²

Postavení žen ve velkorodině je různé. Záleží na tom, jakou roli zastávají. Nejnižší postavení má novomanželka, která je podřízena všem. Mladá žena je, co se týče její pozice, nejdříve snachou a pak teprve manželkou. Starší žena má rozhodně vyšší postavení, obzvláště když je matka několika synů a vdala se za nejstaršího syna. Mladé ženy jsou tradičně hlídány a kontrolovány svými otci, bratry a později manžely nebo staršími ženami, například tchýní. Postavení novomanželky se změní k lepšímu po narození prvního dítěte, obzvláště je-li to syn. Pokud se v manželství podaří zplodit pouze dcery, může být jedna z dcer jmenována synem. Pro ni z toho příliš neplyne, ale její syn se stane dědicem.³³

Pro indické ženy je bezvýhradná poslušnost vůči manželovi a jeho rodině takovou samozřejmostí, že si ji ani neuvědomují.³⁴ Existuje hinduistický ideál *pativratá* – „manželovi oddaná“. Podle něho má být manžel ženě bohem. Za dob původních dětských sňatků si nevěstu tchýně mohla vychovat podle svého. Čím pak byla mladší, tím lépe a snáze ji mohla tchýně přetvořit k obrazu svému. Dcera se po svatebním rituálu vykonaném třeba v jejích devíti letech vracela do otcova domu a k manželově rodině se stěhovala po dosažení pohlavní dospělosti.³⁵

³¹ M. Ganguliová, *Obrázky z Bengálska*, s. 25.

³² H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 92.

³³ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 50.

³⁴ H. Preinhaelterová, cit. dílo, s. 89.

³⁵ Tamtéž.

Život uvnitř rodiny byl rozdělen na ženský a mužský prostor. Celý den žena pracovala v kuchyni a uvnitř domu, a „*když šla žena ke studni pro vodu přes vesnici, bylo to pro ni opravdové rozptýlení*“.³⁶

V dřívějších dobách bylo nemyslitelné, aby viděl cizí muž ženu bez cípu sáří přes hlavu, natož aby s ní mluvil. Dokonce i hovor mladých manželů před někým třetím byl nemístný, natož pohlazení či jiné projevy náklonnosti. Mladá žena by neměla mluvit ani s tchánem a starším švagrem. Mladší švagři byli jedinými muži, se kterými se mohly novomanželky stýkat. V té době to byli ještě nedospělí kluci, kteří měli dovoleno přebíhat z jedné části domu do druhé a přinášeli mladým manželkám různé zprávy z okolí.

*„Pro ženy, jimž i komunikace s vlastním manželem byla tvrdě omezována velkorodinnými pravidly, byli mladší švagři jediné mužské bytosti, jimž mohly na veřejnosti projevit svou vřelost. Hladit je, mazlit se s nimi – to vše bylo dovoleno, a pro obě strany to znamenalo vítanou kompenzaci rigidních omezení ve vztahu k druhému pohlaví.“*³⁷

Švagři oslovují manželky *baudí*³⁸ (ženo staršího bratra) a novomanželky švagry *dévár*. Indické rodinné názvosloví je opravdu složité. Například žena manželova staršího bratra je *džéthání*, žena mladšího bratra je *dévraní*, bratrova manželka je *bhábhí*, manželova sestra je *nanad*, manželčina sestra je *sálí*...apod.³⁹ Význam pojmu *baudí* se v současnosti posunul i na přátele (například ze studií) manžela či manželky. Tím, že muž oslovuje vdanou známou či přítelkyni *baudí*, existuje mezi nimi jistá mravní bariéra, a manžel nemusí mít strach ani podezření z ohrožení mravnosti. Tento příklad je z Bengálska, ale v různých částech Indie jsou názvy odlišné vzhledem k rozmanitosti indických jazyků.

Co se týče vlastní rodiny novomanželky, záleželo na manželově rodině, kde měl silné slovo tchán, zda dovolil nebo nedovolil snaše navštívit rodinu. Otec mohl navštívit svou dceru v nové rodině, ale nesměl se svou dcerou mluvit beze svědků a už vůbec nebylo myslitelné, aby v domě strávil noc v případě, že jeho dcera neměla dítě, resp. syna.⁴⁰

³⁶ Tamtéž, s. 90.

³⁷ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 92.

³⁸ Dagmar Marková uvádí pojem *bhábhí*.

³⁹ H. Preinhaelterová, cit. dílo, s. 91.

⁴⁰ Tamtéž.

Pozice mladé ženy v rodině se podstatně zlepšuje, když porodí syna. Postupuje v rodinné hierarchii o jednu příčku výše. Mateřství je hlavním úkolem indické ženy. Trvalá bezdětnost bývá pro ni pravým neštěstím nejen z citových, ale i ze společenských důvodů. Takřka nepřipadá v úvahu manželství bez dětí. Bezdětná žena podle Indů přináší neštěstí a děti se mají chránit před jejím dotekem a blízkostí. Ženě je přisuzována neplodnost, i když je chyba na straně manžela. Dodnes se při svatbě přeje: „Kéž máte osm synů!“⁴¹, ale málokdo to myslí vážně. První dítě by mělo přijít do roka bez ohledu na jakékoli okolnosti.

Matka a syn si bývají vzájemně citovou oporou, matka nachází u syna kompenzaci za citová strádání, kterými prošla. Syn se citově upíná na matku, protože dlouho nemá důvod upínat se na ženu, kterou si sám nevybral. Vůči dceři zachovává indická matka větší odstup. Jako něčí budoucí snacha stejně jednou odejde z domova.

O tchýních se mluví převážně ve smyslu tchýně snachy, která v rodině, zejména v ženské části, vládne. Zeťova tchýně, matka vdané dcery, většinou po svatbě ustoupí do pozadí. Pokud manželé přijdou k nevěstině rodině na návštěvu, tchýně musí svého zetě patřičně pohostit ze dvou důvodů. Za prvé ji zachoval přízeň (po svatbě v podstatě už dcera své rodiče nemusí nikdy vidět, patří do jiné rodiny) a za druhé si vzal její dceru a náležitě ji zaopatřil.

„Hinduistická tchyně je tak prestižní společenská kategorie, že nám Středoevropankám nezbývá než závidět. Naše obava, že nás snacha předně bude chtít vystrnadit z bytu a dále zotročit při péči o děti, je v Indii nepředstavitelná. Snacha je tu naopak proto, aby posloužila tchyni, a není divu, že se hinduistická matka na snachu upřímně těší.“⁴²

Tchýně opravdu v domácnosti vládla (a většinou v rodinách vládne dodnes) – přerozdělovala finance, měla na starosti veškeré potraviny a jejich roztřídění, rozdělovala práci v domě, měla ve všech důležitých rozhodnutích významné slovo. Můžeme se ptát, jak je možné, že některé tchýně byly opravdu tak despotické a necitelné, když přeci zažily nedávno to samé? Hana Preinhaelterová má s pomocí literatury několik vysvětlení. První možností je, že literatura pohled na chování tchýní zkresluje tím, že píše pouze o těch tragičtějších příbězích a tak se nám zdá, že těch šťastnějších je mnohem méně. Druhé vysvětlení je, že se despotická tchýně jeví krutě pouze nám – Indové to

⁴¹ D. Marková, *Hrdinky kámasútry*, s. 197.

⁴² H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 109.

považují za obvyklé. Třetí hledisko je psychologické. To, co prožila tchýně dříve jako snacha, si vybijí nyní na své snaše. Je možná také syntéza dvou nebo všech tří možností – převážně první a druhé. Ta třetí je velice individuální.⁴³

Prarodiče také vždy žijí spolu s celou rodinou a jsou jakousi ozdobou rodiny. Vypráví legendy, báje, mýty a povídky svým vnoučatům.⁴⁴

Žena bude v rodině respektovanou bytostí, pokud i ona bude respektovat své povinnosti, přijme svou tradiční roli v rodinné hierarchii a nepožaduje více, než co zvyklost dovoluje. Samozřejmě existuje indická modernita a zákony, které ženám umožňují se občas vymanit z tradičního rámce, ale větší část žen zejména ve venkovských oblastech o této možnosti ani neví, natož aby ji využily. Tradice se ale také sama přetváří a mění v důsledku společenského vývoje a indické modernity. Úplný rozchod s tradicí pro indickou ženu určitě není nejpříjemnější.⁴⁵

Realita indické velkorodiny pomalu mizí. Problémem je, že se na vesnici těžko shání práce, a proto se rodiny stěhují do měst. Někdy ovšem nejsou vytvořeny dobré podmínky pro přestěhování celé rodiny, takže nezbývá nic jiného, než některé členy rodiny nechat na vesnici. Tudíž je větší pravděpodobnost odpoutání se od tradičních zvyklostí a tím i ideálu indické velkorodiny. Velkorodina sice nabízí členům rodiny oporu v situacích, které by sami nezvládli, ale na druhou stranu příliš nerespektují osobitost jednotlivce.⁴⁶

⁴³ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 110.

⁴⁴ Tamtéž, s. 110.

⁴⁵ Tamtéž, s. 111.

⁴⁶ M. Krása, *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*, s. 345.

2. Narození a dospívání

U hinduistů je pohled na narození a smrt silně ovlivněn vírou v reinkarnaci. „Člověk se opakovaně vrací na tento svět – narození tedy není žádná „slavnostní premiéra“, nýbrž jím začíná jedna z mnoha „repríz“, či spíše životních „reparátů“, příležitostí, jak napravit nedostatky minulého zrození – až ke konečnému vysvobození.“⁴⁷ V hinduistické společnosti je narozením dáno mnoho záležitostí, které již nelze změnit, například náboženskou příslušnost. Hned po narození také patříte automaticky do určité kasty a pokud to bude kasta nízká, můžete jen doufat v příští lepší zrození. Určitá zaměstnání totiž mohou vykonávat lidé z jistých kast, i přesto že indické zákonodárství může pomoci, stálo by to hinduistu velké úsilí.

Záleží také na tom, kolikáté dítě se narodí a jakého pohlaví je. „Není snad třeba vysvětlovat, že prvorozený je lepší než druho- a vícerozený a hoch že je lepší než dívka.“⁴⁸ Z astrologického hlediska má význam přesný čas, kdy se člověk narodí. Matka tento horoskop uchová a střeží pro pozdější potřeby důležitých rozhodnutí. Astrolog vypracuje horoskop a pomocí něho se člověk pak rozhoduje po celý svůj život.

Samo početí bývá veledůležitým aktem, který má kosmickou důležitost. Nevěsta představuje zemi a ženich nebe. Obzvláště jde-li o první pokus o početí po svatbě. Indové nemají hned první noc po svatební obřadu možnost být spolu sami. K naplnění manželství většinou dochází až čtvrtou noc po svatebním rituálu, někde dokonce i později.

„Čtvrtou noc po svatbě a těsně před prvním pohlavním stykem osloví ženich nevěstu následujícím veršem: „Necht' Višnu připraví lůno, necht' Tvaštar uhněte zárodečný tvar, necht' Pradžapáti vypustí sémě, necht' Dhátar zárodek uloží. Ulož zárodek, Sinivalí, ulož zárodek, Sarasvatí! Necht' Ašvinové ozdobeni lotosy darují zárodek, Ašvinové se zlatými hůlkami dštíci oheň, zárodek, který já v tebe ukládám, abys jej za deset měsíců porodila.“ Džaiminíje-grhjasútra 1.22.“⁴⁹

Již před porodem je o hinduistu dobře postaráno. Indická žen je těhotná deset hinduistických lunárních měsíců.⁵⁰ Jakmile žena oznámí, že je těhotná,

⁴⁷ T. Halík, *Prolínání světů*, s. 51.

⁴⁸ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 6.

⁴⁹ D. Knipe, *Hinduismus*, s. 163.

⁵⁰ H. Preinhaelterová, cit. dílo, s. 8.

začnou se k ní všichni chovat s úctou – především pokud jde o mladou ženu, která čeká své první dítě. Sám Manu respektuje ženu jako dávkyni dětí. „úcty je žena hodna tehdy, daruje-li muži potomstvo.“⁵¹ Radostné očekávání je především v tom, že se narodí syn. Na zárodek, který vyrůstá v ženě je pohlíženo jako na bytost složenou z otcova semene a z matčiny děložní krve. Pokud převládne to, co předal otec, narodí se syn, pokud převládá matčina stránka, narodí se dcera. Touha po synovi je dána tím, že pouze nejstarší syn může pohřebními obřady zajistit řádný odchod z tohoto světa. „Děti jsou požehnáním, mít je a pečovat o ně je náboženským imperativem.“⁵²

Už ve třetím měsíci se koná obřad *Plození chlapce - Garbhádhána*. Indky věří, že tento rituál může ovlivnit pohlaví dítěte a také zabraňují samovolnému potratu. Při tomto obřadu se používá jako obětí fazolů, ječmene a banyánových výhonků.⁵³ O něco později se koná obřad *rozčísnutí vlasů*, kdy nastávající otec rozčeše své ženě vlasy dikobrazí bodlinou. Obětuje se zralé ovoce a odřikávají mantry. Tímto rituálem se plod chrání před zými duchy.⁵⁴

V pátém měsíci se tradičně koná obřad *Pět nektarů*. Někde se obřad provádí až v sedmém měsíci a pije se sedm nektarů. Žena se již od rána postí. Lazebnice jí ostříhá nehty, potřou tělo olejem a kurkumou, poté se vykoupe, oblékne nové hedvábné sárí a je jí předloženo pět nektarů, při kterých se recitují mantry. Mezi pět nektarů patří sladké *dahí*, mléko, přepuštěné máslo, třtinový cukr a med. Pokud je nektarů sedm, přibude ještě banán a šťáva ze zeleného kokosového ořechu. Po těchto pěti (nebo sedmi) nektarech dostane zeleninu a ryby připravené tak, jak si to přála. Z jednoho talíře s ní jí i chlapec a pět vdaných žen, podmínkou je, aby tyto vdané ženy měly první dítě, které žije.⁵⁵

V osmém měsíci se pomocí bráhmana zařídí modlitbami a obětinami přízeň bohyně Aštambariky. V devátém měsíci se žádá o náklonnost bohyně

⁵¹ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 47.

⁵² H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 19.

⁵³ D. Knipe, *Hinduismus*, s. 166.

⁵⁴ T. Halík, *Prolínání světů*, s. 51.

⁵⁵ H. Preinhaelterová, cit. dílo, s. 8-9.

Durgy.⁵⁶ Neznámější a nejrozšířenější obřad je *sádh*, kdy se sejdou příbuzní a přátelé a přinesou nastávající matce nejrůznější dárky.⁵⁷

Těhotenství ale neprovází jen příjemné chvílky, existuje mnoho indických pověr, které těhotenství obklopovalo. Žena „*v očekávání nesměla sedět u dveří, neprocházet mezi dvěma lidmi, v sobotu a v úterý nevycházet na cestu, nechodit sama k rybníku, nosit na prstu u nohy stříbrný prsten...*“⁵⁸ Některá náboženská hinduistická pravidla pro těhotné ženy jsou praktická. Například v osmém měsíci by žena neměla cestovat. Těhotenství je jediným obdobím, kdy se může žena najíst první. Jinak je indickým zvykem v rodině nechat najíst nejdříve manžela, manželka se stará o to, aby vše bylo na stole k dispozici a manžela obsloužila. Poté se sama v klidu nají.

Narození dítěte oslavují ženy zvláštním zvukem „ulululu“. Pokud se narodí dcera, ozve se tento zvuk pouze třikrát, při narození syna čtyřikrát a vícekrát.⁵⁹ Žena, která porodila syna, naplnila svou existenci. V dřívějších dobách běhali poslové po příbuzných a šířili zprávu, že se narodil syn. „*Sluha, který stihl jako první informovat šťastného otce, už si skládal do uzlíčku dhóti, jež měl otec ve chvíli sdělení na sobě. Bývalo železným zvykem darovat vlastní oděv tomu, kdo přišel s radostnou novinou.*“⁶⁰ Matka právě narozeného dítěte je samozřejmě velice šťastná, avšak pocit štěstí může být někdy takřka anulován v případě narození dcery – záleží na rodinných okolnostech. Protože matka je po porodu nečistá, bývá často separována v tzv. porodním domku nebo místnosti. Dnešní generace především ve městech ale rodí v porodnicích stejným způsobem jako v dalších částech světa. V den porodu se matka postí a další dva dny bude pít pouze mléko a jíst pár pochutin.

Ihned po porodu se konají po deset dní obřady, které symbolizují deset lunárních měsíců, kdy se dítě v matce vyvíjí.⁶¹ Po nečistém období – tímto obdobím je šestinedělí po porodu – nastává obřad *niškramana*, kdy matka s dítětem opouští porodní domek. Vykoupe se, holič ji ostříhá nehty, obleče si

⁵⁶ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 9.

⁵⁷ Tamtéž, s. 10.

⁵⁸ Tamtéž, s. 11.

⁵⁹ Tamtéž, s. 13.

⁶⁰ Tamtéž, s. 14.

⁶¹ Tamtéž, s. 138.

nové sáří a *puróhita* vykoná oběti pro blaho potomka. V případě, že se narodil syn, dostane matka i šperky. Očistné obřady se regionálně liší a pravidla očisty jsou nejpřísnější u nejvyšší kasty. Očistí se také porodní domek – nejčastěji kravským trusem a vodou. V tomto období se již žena zapojuje do některých rodinných aktivit, ale neměla by ještě vařit ani se podílet na náboženských rituálech.

Otec se ihned po porodu ještě před odstřihnutím pupeční šňůry dotkne zlatou lžící nebo prstenem namočeným ve směsi medu, tvarohu a ghí rtů dítěte. Při tom vysloví třikrát jméno bohyně Váč. Poté se pronášejí mantry pro dlouhý život dítěte.⁶² Přibližně ve čtvrtém měsíci může dítě poprvé opustit dům. Nějakou dobu po narození je dítě vystaveno možnosti uhranutí či posednutí zlými duchy, a tak se matka snaží všemi dostupnými prostředky své novorozeně chránit. Některé dny je ochrana větší než v jiné, například šestý nebo osmý den po narození, kdy potomka navštěvuje bůh Brahma, aby mi napsal na čelo osud. Při této příležitosti je Brahma nazýván Vidháta (Předurčovatel).⁶³ V jiných částech Indie se můžete setkat s uctíváním bohyně Šašthí (Šestá) na ochranu dítěte.⁶⁴ Čím je dítě větší a může se pohybovat venku, je více v nebezpečí, ale existují další způsoby ochrany. Jedním z nich je malování očí sazovým černidlem proti uhranutí nebo amulet ovázaný kolem ruky, nohy nebo i na více místech.

Zhruba v sedmém měsíci se slaví slavnost první tuhé stravy – *annaprášan*. Malou dcerku obléknou do rudého sáří se závojem a čelenkou, ozdobí se ornamenty a nalíčí – podobně jako se obléká a zdobí nevěsta. Nejstarší matčin bratr usedne s dítětem na židli a prsty pravé ruky jí vloží do pusy první tuhou stravu – vařenou rýži. Hosté, kteří jsou na tuto slavnost pozváni, přinesou dítěti dárek. Na oplátku budou štědře pohoštěni. Pokud se narodil syn, bývalo dříve zvykem mu při této slavnosti připisovat část půdy.⁶⁵

V této době se dítě stále nazývá jen kluk či holčička nebo má jméno volací, které nelze zneužít. Volací jméno se dává dítěti několik dní, týdnů či

⁶² D. Knipe, *Hinduismus: experimenty s posvátnem*, s. 166.

⁶³ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 18.

⁶⁴ D. Knipe, cit. dílo, s. 167.

⁶⁵ H. Preinhaelterová, cit. dílo, s. 28-29.

měsíců po porodu. Tato jména zpravidla nemají žádný význam, ale jsou velice zvukomalebná. K oficiálnímu pojmenování dítěte docházelo až při slavnosti „první rýže“ (*annaprášan*), kdy *puróhita* vybere několik jmen podle horoskopu dítěte a rodiče si jedno z nich zvolí. Hinduistická jména mají vždy nějaký význam (například v překladu Nadějeplná, Pokorná, Saze) a v oblibě jsou převážně mytologická jména. Zde neexistují kastovní bariéry – i hoch z nejnižší kasty se může jmenovat například Ráma nebo Kršna.⁶⁶

Většinou někdy kolem osmého měsíce se obřadně propichuje ucho a zavěsí se náušnice - *karnavédha*. Dívkám do levého ucha a klukům do pravého.⁶⁷ Záleží na oblastech Indie, někde se s tím vůbec neseťkáte. Zhruba v pěti letech se koná obřad *křída v ruce*. Astrolog vybere den nejvhodnější k tomuto rituálu a v tento okamžik může dítě poprvé vzít do ruky pero. *Puróhita* provede ráno oběť *Sarasvatí* (bohyně moudrosti a vzdělání). Otec s dítětem usedne na židli a dítě vedenou rukou s otcem obtáhne perem písmena abecedy, které jsou před ním na stole. V dřívějších dobách měli na vzdělání právo jen lidé z nejvyšší kasty – bráhmani. Znalosti se tehdy předávaly ústně.⁶⁸

Přechod do dospělosti je téměř ve všech kulturách spojen s nejvýznamnějšími iniciačními procesy, období, kdy se dítě učí být dospělým člověkem se všemi povinnostmi a právy. Obřadem *upanajana*⁶⁹ nastává první z *ášramů* – životních stadií – *žák (brahmačárin)*. Tento obřad se koná mezi pěti a patnácty lety. Velké rozpětí je dáno regionálně, rodinnými okolnostmi, hinduistickým kalendářem, samozřejmě horoskopem, bez kterého správný hinduista neudělá žádný závažný krok, ale především kastou, do které rodina patří. U bráhmanů je to v osmi letech, i kšatrijů v jedenácti a u vajšů ve dvanáctém roce života.⁷⁰

Ve stanovené datum se vykoná *šráddha* – oběť předkům. Oběťmi uvědomili bohy, že společenství má nového plnoprávného člena. Žák se vykoupě, oholí mu hlavu a oblékne se do nesešivaného bavlněného roucha. Tři

⁶⁶ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 26.

⁶⁷ T. Halík, *Prolínání světů*, s. 52.

⁶⁸ H. Preinhaelterová, cit. dílo, s. 27

⁶⁹ Uvedení do vědění. Hovorově se nazývá také *paita*. *Paita* je šňůra, kterou mají dvojzrozcenci. Je tvořena ze tří bavlněných pramenů a každý z pramenů je ze tří nití. Číslo tři symbolizuje *trimúrti* – Brahamma, Višnu, Šiva nebo také jednotu těla, mysli a řeči. Tradice od tradice se ale výklad i rituál může lišit.

⁷⁰ Encyklopedia of religion, second edition, *Rites of passage – Hindu rites*.

dny stráví v lehce osvětlené místnosti, kde bude spát na zemi a vidět může pouze bráhmana. Tento třídní pobyt měl připomenout, co vše by dříve musel podstoupit v tomto období. V minulosti se po tomto obřadu odcházelo k vybranému guruovi, který chlapce učil. „*Dříve býval obřad ještě přísnější a delší, trval dvanáct dní i déle.*“⁷¹ Hoch se postí, medituje, odříkává mantry. Poté z rukou bráhmana chlapec slavnostně přijme posvátnou šňůru. Od té doby se na něj vztahují všechny práva a povinnosti, které souvisí s jeho kastovní příslušností.

I přesto, že tento ceremoniál je pouze mužskou záležitostí, ženy zde mají důležité slovo v podobě tet. „*Jen ony vědí zcela přesně, jak, kdy a v jakém pořadí se má vše provádět, ať jde o annaprášan, upanajanu či svatbu.*“⁷² Navíc existují jisté důkazy o tom, že v době minulé byl přístupný iniciační obřad a studium véd i ženám. Od doby Manuova zákoníku byla tato tradice přerušena a iniciačním obřadem upanajana pro ženy byl svatební rituál. To, co získala od manžela, bylo přirovnáno k jeho náboženským studiím, a její domácí pracovní povinnosti k jeho uctívání posvátného ohně. Domácí povinnosti ženy byly vnímány jako její náboženský život.⁷³

⁷¹ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 36.

⁷² Tamtéž, s. 37.

⁷³ G.C. Haughton, *Mánavadharmaśāstra*, s. 232.

3. Svatba

V každé společnosti je sňatek důležitým krokem nejen pro ženicha a nevěstu, ale také pro jejich rodinu a příbuzné. Slavnostní obřad může trvat i několik dní, to znamená, že je to opravdu významný akt. Vzniku manželství se věnuje velká pozornost. V Evropě si pod pojmem svatba představujeme svatební obřad na radnici, popř. v kostele či na jiném alternativním místě. Někteří by ještě přidali hostinu a všeobecné veselí po obřadu. V Indii však svatba jako taková sahá mnohem dále – od výběru partnera po soužití manželky s novou rodinou.

Indická hinduistická svatba vyžaduje velmi složité přípravy a před hlavním svatebním ceremoniálem podstupují ženich i nevěsta nejruznější předsvatební obřady. Sňatek je pro Indy náboženská a společenská povinnost.⁷⁴ Pro otce dcer na vdávání existuje pojem *kanjádájagrasta* – obtížený povinností provdat dceru.⁷⁵ Svatba zasáhne do celého společenství, netýká se pouze dvou jedinců, ale mnohdy i celé vesnice. Svatba je nejdůležitější z deseti indických *sanskár*, je úvodem do druhého stadia dvojzrozcova života, hospodář - *grhastha*.

Sňatek má vždy nějaký ekonomický dopad. V Indii je dopad většinou ohromný a často se rodina zadluží na mnoho let. Manu se zmiňuje o tzv. *strídhane*, což znamená majetek ženy. Je to majetek, který nevěsta obdrží při odchodu z domu. Jsou to zejména šperky. Ve špercích je v Indii odedávna uloženo soukromé jmění ženy. Ve chvíli, kdy se žena rozhodne prodat své šperky ve prospěch rodiny, znamená to velice špatnou rodinnou situaci a velké sebeobětování ženy. V dnešní době to stejně dobře může být auto nebo byt. Majetek ženy také zahrnuje to, co jí manžel daruje. Tento majetek by měl zůstat pouze jejím majetkem. Existují různé druhy dědění podle druhu sňatku, ale většinou tento majetek zdědí dcera.⁷⁶

Naprostá většina sňatků je uzavírána podle náboženského rituálu. K sekulárnímu sňatku se většinou uchýlí ti, kteří nemají schválení rodiny, ti co

⁷⁴ Povinnost rodičů, především otce.

⁷⁵ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 42.

⁷⁶ H. Preinhaelterová, *Moje bengálské přítelkyně*, s. 120.

uzavírají mezináboženský sňatek, někteří rozvedení, vdovy a vdovci. Ani náboženský kodex ani sekulární zákon nepovoluje sňatek mezi příbuznými.

Při svatbách hrají ženy velmi důležitou roli. Samy ženy se častou kladou na roveň puróhity i výše.⁷⁷ Je pravda, že ženy sledují své okolí a vybírají ženicha pro svou mladou příbuznou. Takřka vždy mají při vybírání životního partnera / partnerky pro svou dceru či syna hlavní slovo. Ženy mají na starosti kurkumovou koupel, očišťují svatební prostor, troubí na mořské lastury, při baranu zahánějí zlé síly kolem ženicha a nevěsty a další.⁷⁸ *„Podle některých hinduistických škol by bůh nejraději spočíval v nečinnosti na nebesích, a také to činí, pokud ho jeho Šakti nepřiměje udělat něco pro lidi či pro vesmír a jeho chod. U manželských dvojic je to stejné.“*⁷⁹

Indická svatební oznámení vypadají velmi zdobně a slavnostně. Barva písma a dekorace jsou většinou červené, protože červená je barva radosti. Červenou doplňuje zlatá, jenž symbolizuje bohatství. Symbolem sňatku, který se objevuje na svatebních oznámeních jako například u nás prstýnky či holubička jsou v Indii nosítka. Tento symbol vychází z minulosti, kdy se dívky provdávaly v dětském věku. Když dosáhly pohlavní dospělosti, tedy období puberty, konala se druhá svatba a mladá nevěsta byla v zakrytých nosítkách nesena do domu svého tchána.

Dříve byly běžné dětské sňatky, věk nevěsty byl později ustanoven na 15 let a věk ženicha na 18, v dnešní době je minimální věk nevěsty 18 a u ženicha 21. Na venkově však tato hranice není často dodržována a i ve městech se setkáte s velice mladými manželkami. V Indii je věk totiž těžko kontrolovatelný, protože není nutné vlastnit rodný list. Čím je nevěsta mladší tím lépe, nejžádanější věk se pohybuje od 18-ti do 20-ti let.

Předmanželské vztahy v Indii existují, ale Indové si myslí, že ke svatbě nepovedou. Láska nebývá spojována se sňatkem. Láska v Indii a láska evropská je něco úplně jiného. *„Svatba (viváha) je společensko-náboženská povinnost, zajišťující růst rodu. Láska (káma) je vedle plnění Řádu (dharma) a shromažďování světských statků (artha) jednou ze tří složek správné životní*

⁷⁷ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 83.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž, s. 42.

cesty...⁸⁰ Svatba zamilovaného páru, který navíc ignoruje kastovní čistotu, je výjimečná obzvláště na vesnicích, ale ani ve městech není obvyklým jevem. Posvatební romantické lásky jsou v Indii častým námětem v literatuře. „*Hinduisté mají k západním lidem jisté výsměšné rčení: U vás po lásce svatba, u nás po svatbě láska.*“⁸¹

Indická manželství nejsou založena na romantické lásce, ale na upřímné, oddané a trpělivé náklonnosti. Pokud se stane, že se dva mladí lidé vezmou z lásky, používá se termín: *sňatek z vlastní vůle*, protože v Indii se svatbou rozumí převážně domluvený sňatek. „*Největší příklon ke sňatku z lásky byl mezi lidmi, kteří chtěli být „moderní“, zaznamenán v 50. letech, v prvním desetiletí po dosažení nezávislosti Indie.*“⁸²

3.1 Zákonnost sňatků

Podle Manuova zákoníku by se měla dodržovat tzv. endogamie (sňatky uvnitř určité skupiny). Povoluje se také tzv. hypergamie – v případě nedostatku nevěst si muž mohl vzít ženu z nižšího stavu. Takový sňatek se pak nazýval *anulóma* (po srsti). Nepřípustné ale bylo, aby si muž z nižšího stavu vzal dívku ze stavu vyššího. To se nazývalo *pratilóma* (proti srsti).

Manu uznával celkem osm druhů sňatků. První čtyři se od sebe liší jen jemnými rozdíly a při každém z nich otec předává ženichovi nevěstu slavnostně a se všemi obřady. Bráhmanský sňatek se koná v případě, že otec syna, který prošel stádiem brahmačárji, požádá otce nevěsty o ruku jeho dcery. Nejdůležitějším obřadem tohoto druhu sňatku je *kanjadán*, kdy otec předává ženichovi svou dceru. Symbolicky rozlije trochu posvátné vody - odevzdání dívky jejímu budoucímu manželovi. Nižší druh svatby je *daivská*, při které se dívka vdá za kněze. Při aršském sňatku se dívka vdá za starého mudrce. Je to případ, kdy si rodiče nemohou dovolit výdaje na svatbu ve správný čas. Tento

⁸⁰ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 42

⁸¹ Tamtéž.

⁸² L. Obuchová (ed.), *Zásnuby, sňatky, rozvody*, s. 17.

druh svatby je brán spíše jako obchodní transakce.⁸³ Poslední z těchto čtyř sňatků je pradžapátský. Je podobný bráhmanskému, jen rituál *kanjadán* není součástí obřadu. Další čtyři cesty byly gandharvský sňatek, asurský sňatek, rákšaský sňatek, pišáčský sňatek. Ganharvský sňatek byl sňatek z lásky, při které se žádné obřady konat nemusely. Dvojice se vezme bez vědomí rodičů. Asurský sňatek je podřadnější druh svatby. Ženich si je vědom toho, že je pro něho dívka nedosažitelná, především finančně. Nevěstu většinou unese a její rodina dostane „výkupné“. Rákšaský sňatek se řadí k násilnému únosu, při kterém se může objevit i násilí v podobě boje celé rodiny o dívku. A nakonec pišáčský sňatek je zmocnění se dívky ve spánku nebo když je oblouzněná.⁸⁴

Dcery z vrstvy kšatrijů si v době indického středověku volily ženicha způsobem zvaným *svajamvara* – vlastní volba. V podstatě to znamenalo, že otec přikázal dceřinným nápadníkům splnit nějaký úkol a toho, kdo ho splnil nejlépe, si pak dcera vzala. Ze sanskrtské literatury je *svajamvara* známá jako zvyk, při němž si princezny volily samy ženicha podle svého zalíbení a na důkaz své volby mu položily svatební věnec kolem krku.⁸⁵

3.2 Hledání partnera

Nalezení budoucího manžela a manželky je záležitostí rodičů a dalších příbuzných. Pokud už dojde ke sňatku z lásky, jde o to, aby domluvenost byla alespoň předstírána. „*V Indii se děvčata nevdávají a chlapci nežení, nýbrž jsou vdávána a ženěni.*“⁸⁶ Mladí lidé sami uznávají, že se mohou při výběru životního partnera zmýlit. Rodiče lépe odhadnou, jaký ten muž bude a jestli se k dívce i rodině jako takové hodí. Za svatbu i další rodinný život nesou zodpovědnost rodiče, tudíž pokud se z nějakého důvodu manželství nepovede, není to vina té dvojice.

⁸³ „Hindu wedding“, *Ygoy Hinduism* [online], 2005 [citováno 2008-03-31]. URL: <<http://hinduism.ygoy.com/hindu-weddings/index.php>>.

⁸⁴ „Hindu wedding“ [online].

⁸⁵ E. Herold, D. Zbavitel, K. Zvelebil, *Indie zblízka*, s. 118.

⁸⁶ Ľ. Obuchová (ed.), *Zásnuby, sňatky, rozvody*, s. 18.

Souhlas rodičů a příbuzenstva je velice důležitý. Mladí lidé mají psychickou potřebu podpory. V současné době jde většinou o spolurozhodování. Lidé v Indii jsou přesvědčeni, že domluvené sňatky jsou v životě úspěšnější, v praxi se osvědčují lépe a hlavně je to indická tradice. Mladí lidé se před svatbou v dnešní době už často setkají, když ne sami, tak za doprovodu rodičů nebo příbuzných.

Pokud by dívka s někým z vlastní vůle chodila, poškodila by se tím nejen pověst její, ale i celé rodiny a pak by nebylo jednoduché najít pro ni dobrého partnera. Nyní i většina mladých lidí souhlasí s domluveným sňatkem.

„Nejde o věc vývoje, zaostalosti či modernosti, jde o rozdílné kořeny. Je-li sňatek uložen jako náboženská povinnost, nelze jeho uzavření přenechat náhodě, či spíše momentálním citům mladých lidí. Zatímco mladý Evropan má morální právo se zamilovat, má mladý Ind morální povinnost vstoupit do manželství.“⁸⁷

Oženit syna či provdat dceru je rodičovskou povinností. Nejdříve by měl být oženěn nejstarší syn a provdána nejstarší dcera.

Existují dívky z elitních rodin, které se v mnoha věcech inspirují západní kulturou. Odsuzují některé tradice, podle kterých rodiče vybírají potencionálního manžela a samy chodí na seznamovací akce prestižních škol. Nechtějí žít s nikým jiným než s mužem, který má také prestižní vzdělání.

Poslední dobou se v intelektuálních kruzích objevuje tzv. domluvená láska. Rodiče sice vyberou partnera, ale mladí lidé dostanou nějaký čas (asi půl roku či rok), aby se seznámili, lépe poznali a poté rozhodli. Sice je rozdíl mezi tímto seznamováním a sňatkem, kde se ženich a nevěsta do svatby vůbec neznají, ale stále jde o domluvený sňatek. Navíc čím déle seznamování trvá, tím více pak rodiče trvají na svatbě.

Kromě moderních vymožeností jako jsou inzeráty, seznamovací agentury...apod. se při domlouvání sňatků využívá příbuzných, známých, dohazovačů a dohazovaček. *„Seriózní dohazovač – ghatak se těší vysoké společenské poptávce a vážnosti.“⁸⁸* Musí znát velice dobře všechna pravidla a to hlavně kastovní záležitosti. Bohaté rodiny si dokonce držely své vlastní dohazovače.

⁸⁷ D. Marková, *Love marriage and arranged marriage in India*. Archiv orientální, roč. 67. 1999, č. 1, s. 75 – 82.

⁸⁸ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 50.

K inzerátům rodiny zpravidla přistupují až když ostatní formy zklamaly a nenašli vhodného partnera jiným způsobem. Například pokud je adeptce na vdávání přes 21 let. Rodiče podávají inzeráty zpravidla v nedělních přílohách novin. *„Inzeráty vycházejí víceméně z tradičních kritérií. Vnitřní členění inzerce se během desetiletí změnilo. Nyní se pod určitou hlavičku zařazují inzeráty všech rodin, které cítí přednostní sounáležitost s tou kterou skupinou. Rodiny tedy podávají inzeráty do určitých rubrik podle toho, kterému kritériu přiřkládají větší váhu.“*⁸⁹

Své rubriky mají rozvedení lidé, kdy je vždy v inzerátu uvedeno, že rozvod nebyl jejich vina, vdovy či vdovci. V inzerátech se většinou požaduje i fotografie a horoskop. Bývají v nich rodinné okolnosti, výše příjmu, i např. povolání otce a majetkové poměry. Nalezneme rubriky podle kasty, národnosti či náboženství (zde inzerují i křesťané, sikhové nebo muslimové). Níže jsou uvedeny příklady nějakých inzerátů.

„Účetní obchodní firmy v Nágpuru, mladý muž z kasty Kájasthů, měsíční plat 2000 rupií, hledá vzdělanou, opravdu krásnou nevěstu.

Třicetiletý muž hezkého zevnějšku s maturitou, bráhman, hledá nevěstu, jejíž otec mu zajistí dobré zaměstnání.

Hledá se vzdělaná, 19letá až 20letá nevěsta světlé pleti, vysoké postavy pro 27letého inženýra, který vystudoval v cizině a nyní vede továrnu. Musí patřit ke kastě vaiša, skupině dharnakáří.

Jediný syn zámožných rodičů, majitelů několika kalkatských domů, kasty mahíša, 33letý, a s pravidelným měsíčním příjmem, hledá spanilou, zdravou nevěstu světlé pleti, krásné postavy. Věno není nutné.

Hledá se ženich pro dívku s univerzitním titulem, hudebně vzdělanou, dívku dobrých vlastností.

*Hledáme krásnou, vzdělanou, asi 20letou hinduistickou dívku vyšší postavy a světlé pleti, hrdou na indické dědictví, plnou indické kultury a hodnot, nikoli westernizovanou, ale ochotnou žít v USA.“*⁹⁰

Stejně jako nábožensky smíšené sňatky, Indové odmítají i kastovně smíšené kasty. Sňatek se pak odrazí na celé rodině. V minulosti mohla být dvojice za přestupek proti kastovní čistotě odsouzena k nějakému trestu. Snoubenci musí být ze stejné kasty, ale jiného gótra. Je to v podstatě identifikace rodu, doslovně přeloženo jako „ohrada pro krávy“.⁹¹ *„Společné gótra jako překážku sňatku uvádí i hinduistický sňatkový zákon z roku 1955, dodnes platný.“*⁹² V roce 1923 vyšel v platnost zákon, který povoloval sňatky lidí jiné kasty, avšak většina Indů se stejně drží své tradice – kastovní čistoty. O

⁸⁹ L. Obuchová, *Zásnuby, sňatky, rozvody*, s. 21.

⁹⁰ D. Marková, *Hrdinky kámasútry*, s. 186.

⁹¹ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 49.

⁹² Tamtéž, s. 50.

vybírání vhodných životních partnerů hovoří již *grhjasútry* – zákoník domácích obřadů. Podle něj má být nevěsta krásná, zdravá a neposkvrněná.

Jaký je vzor nevěsty? Existuje pár pravidel, které musí dívka splňovat, aby se stala nevěstou. Jako první je krása, dalším pravidlem je počestnost. S poctivostí souvisí i stydlivost. Poslušnost je dalším pravidlem indických nevěst. Budoucí nevěsta nesmí být příliš hubená nebo vypadat neduživě, protože by se mohlo předpokládat, že bude náchylná k nemocím. Vzhledem k tomu, že otec nevěstě musí dát velké věno, měla by být rodina nevěsty i bohatá. Co se týče vzdělání, titul nahrazuje určitou část věna. Dívky studují, aby měly větší „hodnotu“ na „svatebním trhu“.⁹³ Nejžádanější je titul bakaláře. Vyšší vzdělání může někdy být i na škodu.

3.3 Předsvatební záležitosti

Svatba se musí konat ve správný měsíc, den i okamžik.⁹⁴ Astrolog vybere podle hinduistického kalendáře a horoskopů dvojice šťastné dny a rodina si jeden z nich vybere jako svatební den. Určuje se i přesný okamžik svatebního obřadu. Stává se tedy, že jsou určitá období, kdy se koná mnoho svateb a pak třeba několik měsíců se žádná svatba nepořádá. V každé části indického subkontinentu jsou různé vhodné okamžiky dne. „V *Tamilnádu* to bývá za světla, v severní Indii za tmy a v Bengálsku je nejblahodárnější soumrak – *godhuli* (kraví prach).“⁹⁵ Co se týče měsíců, kdy se svatby nejčastěji konají, rok se dělí na svatební a nesevatební sezóny, přičemž svatební jsou většinou letní měsíce.⁹⁶ Uspořádat svatbu v nevhodný měsíc a den neriskuje ani sekularizovaný a volnomyšlenkářský hinduista.

Když se po složitém hledání podaří najít pro svého potomka budoucího partnera, který vyhovuje všem požadavkům, tzn. stejná kasta, rozdílné gótra, společenské postavení, věk, horoskop, vzdělání, vzhled, u budoucího manžela

⁹³ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 55.

⁹⁴ E. Herold, D. Zbavítel, K. Zvelebil. *Indie zblízka*, s. 110.

⁹⁵ D. Zbavítel (hl. red.), *Bozi, bráhmani, lidé: Čtyři tisíciletí hinduismu*, s. 175.

⁹⁶ D. Zbavítel, *Jedno horké indické léto*, s. 55.

zaměstnání, u budoucí manželky věno, koná se „pevné slovo“. Sejdou se zástupci obou rodin za přítomnosti *puróhity*. *Puróhita* je kněží domácího rituálu. V současné době patří k nejvýše postaveným bráhmanům. *Puróhitové* jsou považováni za poslední skutečné strážce dharmy. Z rodin *puróhitů* pochází značná část současné hinduistické inteligence i některé vedoucí osobnosti politické scény. Každá zámožnější hinduistická rodina má svého vlastního *puróhita*, chudší rodiny se často sdružují a platí si takového kněžího společnými financemi.

Nejprve se sejdou v domě ženicha a poté u nevěsty. Při tomto setkání s pohoštěním je dohodnuta výše věna, jednotlivé části výbavy, šperky, dary, které si rodiny navzájem dají. Mezi těmito dárky nechybí sárí pro všechny ženské příbuzné, cukrovinky a dahí (= symboly hojnosti), kosmetika a ozdoby pro nevěstu. Při této příležitosti darují nevěstě rodiče ženicha rybí hlavu, kterou pak musí nevěsta sníst, aby byla hodně plodná, jako ryba. Opět se ale jedná o lokální zvyk, jinde jsou přísní vegetariáni, takže tento rituál nedodrží.

Požehnání⁹⁷ ke šťastnému rodinnému životu nedostanou snoubenci jen od rodičů, ale také od svých příbuzných a přátel. Důležitá je ale také přízeň bohů. Svatbám přeje Ganéša, stejně jako všem novým počátkům.⁹⁸

Požehnání se konají zvlášť – nejdříve pro ženicha, poté nevěstě. Při požehnání sedí ženich (nevěsta) čelem k východu. *Puróhita* je čelem k severu. Za požehání ženichovi platí nevěstina rodina a naopak, požehnání nevěsty financuje ženichova rodina. K požehnání se také dávají dary. V podstatě je indická svatba plná různých darů a pozorností.

Nejdříve se uvítají členové obou rodin a rozdělí se hostům květinové věnce. Poté se podávají čaj, ovocná šťáva, různé nápoje a cigarety hostům. Potom proběhne požehnání a po něm následuje hostina pro hosty.

Předsvatební obřady trvaly v minulosti i několik dní. Nejdůležitější z nich je „kurkumová koupel“, která se v současnosti zredukovala na potření ženichova a nevěstina čela kurkumovou pastou. Obřad se koná v ozdobném

⁹⁷ Pojem „požehnání“ je sice z křesťanské terminologie, ale v této souvislosti jsem nenašla lepší ekvivalent, který by nebyl ovlivněn křesťanskou kulturou.

⁹⁸ H. Knížková, *Indie: Bohové a lidé*, s. 35-40.

rituálním čtyřúhelníku, v jehož rozích jsou zasazeny banánovníky a tvoří posvátný prostor.

Kurkumovou koupel má na starosti matka společně se všemi vdanými ženami. Počet žen musí být vždy lichý a musí jich být nejméně pět. Ženské svatební obřady se také nazývají obřady pěti vdaných, i když často bývá žen při obřadech více. Takových příležitostí není mnoho, a tak je ráda každá žena využije.

Nevěsta se posadí na místo, které je vyzdobené banánovníky, kokosovými ořechy, mangovými listy a ostatními obřadními předměty. Poté nevěstu vdané ženy – nikoli však matka! – potřou kurkumovou pastou čelo. Kurkuma však nezdobí nevěstu až do večera, kdy se koná většina svatebních obřadů, takže během dne zůstává dostatek času na různé předsvatební přípravy a rituály.⁹⁹

3.4 Oblečení a šperky nevěsty a ženicha

Tomu, že je svatba jedna z nejdůležitějších, nejbarvitějších a nenákladnějších událostí v životě ženy, odpovídají také šaty a šperky, které si na sebe vezme v tento den. Nevěsta by měla být nejkrásnější a nejšťastnější ženou, i když to na ní většinou není vidět, protože by měla mít po celý obřad sklopené oči, což symbolizuje její cudnost a stydlivost.

Svatební sárí se liší od ostatních tím, že je mnohem barvitější a zdobnější. Používá se brokátové nebo hedvábné pestré sárí červené nebo růžové barvy bohatě zdobené zlatem. K tomu byl rudý nebo růžovožlutý jemný závoj. Odstíny červené barvy symbolizují štěstí a červená je také sexuálním symbolem. Rituální význam sárí spočívá ve stříbrném lemu, který je vyšitým mýtem o stvoření světa, různými podobami boha Šivy a demony, které na světě přemohl.¹⁰⁰ Obřadné je samo vybírání svatebního sárí, kdy se asi týden před svatbou vydá celá rodina na trh a vybírá to pravé sárí.

⁹⁹ H. Preinhaelterová, *Moje bengálské přítelkyně*, s. 141.

¹⁰⁰ Ch. G.S.Sharat. *Svatební sárí*. Nový Orient, vol. 54. č. 9. s. 350-353.

Nevěsta dostává od rodin také šperky jako dary ke svatbě. V rodinách vyšší vrstvy bývají šperky zlaté, u méně majetných rodin pak stříbrné.¹⁰¹ V den své svatby si nevěsta navlékne všechny šperky. To symbolizuje, že nepřichází do tchánova domu chudá.¹⁰² Na hlavě má nevěsta čelenku, která se vyrábí z rákosové dužniny – šoly. Šola je tradiční zdobící materiál. Vlasy jsou vyčesané do drdolu, ozdobené a sepnuté jehlicí. Nevěsta má tzv. *tikli*. Tikli je ozdoba upevněná ve vlasech okolo hlavy a kousek ozdoby visí z vlasů doprostřed čela. Na čele se nosí také tradiční tečka *bindí*, která symbolizuje, že je žena vdaná, i když si *bindí* kreslí i některé svobodné dívky. Buď se maluje rtěnkou, kurkumou nebo se prodávají nalepovací. Nalepovací *bindí* jsou z různých materiálů (papír, kamínek, látka) i různých tvarů (oválný, kruhový, kosočtverečový, hvězdicovitý...) a barev (převládají červené odstíny, ale můžete koupit i stříbrné, zlaté, černé, různě barevné a malované...). Uši má nevěsta ozdobené náušnicemi. Klasikou jsou kruhové náušnice zvané *kundala*. Někdy jsou na kruhových náušnicích pramínky drahých kamenů *kančuka kundala*.¹⁰³

Náhrdelníky, které má nevěsta ve svatební den na krku, mají různé názvy. Penízkovému náhrdelníku se říká *nikša*, řetízku s drahým kamenem *hemasútra* a bohatě zdobený náhrdelník s drahokamy je nazýván *vidžajantika*.¹⁰⁴ „Jedním ze symbolů vstupu do manželství je *mangalsútra* – vlákno štěstí, které nevěsta dostane od nastávající tchyně.“¹⁰⁵

Náramků se nosí na obou rukou mnoho. Indické dívky je nosí od útlého věku a zvládají s nimi každou práci. V minulosti byl symbol manželství železný náramek a náramky z mořských lastur.¹⁰⁶ V dnešní době už indické vdané ženy železný náramek nenesí, má mnoho jiných barevných, zlatých, stříbrných i z umělé hmoty. Svatební náramky bývají většinou černo-zlatě vykládané. Náramky se nesmí rozbít, znamenalo by to neštěstí. Indickou specialitou jsou náramky na nohou. Bývají zdobené zvonečky nebo rolničkami. Většinou jsou stříbrné, protože zlato je kov čistoty a nohy jsou nečisté. Okraje chodidel, které

¹⁰¹ D. Zbavitel, *Bozi, bráhmani, lidé*, s. 176.

¹⁰² W.G. Archer, *Songs for the bride*, s. 35.

¹⁰³ H. Preinhaelterová, *Moje bengálské přítelkyně*, s. 142.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 140.

¹⁰⁵ Ľ. Obuchová (ed.), *Zásnuby, sňatky, rozvody*, s. 28.

¹⁰⁶ M. Ganguliová, *Obrázky z Bengálska*, s. 52.

jsou vidět zpod sáří, se obtahují červenou linkou, která je kreslená *áltou* – červeným barvivem.

Líčení nevěsty mívají na starosti vdané ženy s příbuzenstva. Moderní dívky z větších měst ale dávají přednost kosmetickému salónu.¹⁰⁷ Oči jsou zvýrazněné černou linkou. Čelo a tváře má ozdobené bíločervenými ornamenty.¹⁰⁸ V Indii je užívána k rituálnímu zdobení těla henna a svatba rozhodně není výjimkou.¹⁰⁹ Indové věří, že henna je milá bohyni Lakšmí a že přináší prosperitu a bohatství. Nevěště se zdobí ruce a chodidla různými ornamenty. Někdy je v těchto ornamentech skryto ženichovo jméno, které by měl najít. Pokud se mu to nepovede, říká se, že hlavní slovo v rodině bude mít žena. Nevěsta dokonce nesmí po svatbě vykonávat žádné domácí práce, dokud se henna nesmyje. To je nejspíše poprvé a naposledy v jejím životě, a proto si dává velmi záležet na tom, aby henna vydržela co nejdéle. Levá ruka, která se používá na osobní hygienu, se proto zdobí rafinovaněji než pravá. Malba vydrží na kůži zhruba měsíc.

Ženich je celý v bílém. Má *dhótí* nebo *pañdžábí*. *Dhótí* je pruh látky podobný sáří, jen jednodušší. Tento díl bavlněné nebo hedvábné látky si muž omotá kolem těla a její konec protáhne mezi nohama a vsune za pás. *Pañdžábí* jsou volné kalhoty a halena. „*Na hlavě – doslova jako korunu – má ženich tradiční vysoký špičatý bílý klobouk s pavím perem na vrcholu a bimbavými bambulkami u uší.*“¹¹⁰ Vzhled svatebního klobouku se liší podle částí Indie. Klobouk se, stejně jako nevěstina čelenka, vyrábí ze šoly. V Kalkatě dokonce existují specialisté na výrobky ze šoly.¹¹¹ Kolem klobouku visí drobné květinové girlandy. Z květin má ženich také bohatý bílý svatební věnec kolem krku. Květiny jsou důležitou součástí všech hinduistických rituálů. Nejběžnější obřadní květinou je aksamitník.

¹⁰⁷ H. Preinhaelterová, *Jak jsem se vdávala*. Nový Orient, vol. 56, č. 5, s. 159.

¹⁰⁸ H. Preinhaelterová, *Moje bengálské přítelkyně*, s. 189.

¹⁰⁹ Henna je 1-1,5 metru vysoký keřík. Používá se již 5000 let v kosmetice a lékařství, což dokazují archeologické nálezy.

¹¹⁰ H. Preinhaelterová, *Moje bengálské přítelkyně*, s. 187.

¹¹¹ Tamtéž, s. 187.

3.5 Jádru svatebního obřadu

Indické svatební obřady jako takové jsou velice složité, dlouhé, pestré a plné symbolů. Liší se podle zvyků v jednotlivých součástích Indie, tak i podle zvyků jednotlivých rodin. „Každý kraj v Indii má své vlastní svatební obyčeje, ale základní složky hinduistického svatebního obřadu navazují dodnes na tradice védského rituálu a jsou ve všech končinách v podstatě stejné.“¹¹²

Svatební obřad se koná přímo v rodině nebo v pronajatém domku s dvorkem. Dvorek je nutný hlavně kvůli velkému počtu svatebčanů. Hlavní část svatby se koná v domě nevěsty. Podle tradice musí nevěsta, nevěstina matka a otec, ženich a oddávající držet v den obřadu přísný půst. Protože se svatební obřady konají většinou večer, v některých rodinách se smějí napít čaje nebo sníst trochu ovoce. Před celodenním svatebním půstem má nevěsta poslední jídlo jako svobodná žena – tzv „rýže neprovdaných“. Půst nezachová matka ženicha. Ta zůstává doma a neúčastní se svatebního rituálu. Připravuje se na druhou část svatby, kdy novomanželé přijdou do svého budoucího domu.¹¹³

Sňatek se ale už stává definitivním předsvatebními obřady a předáním darů. Pokud se v minulosti stalo, že ženich zemřel ještě před hlavním obřadem, byla nevěsta pokládána za vdovu.¹¹⁴

Ve svatební den se za úsvitu koná oběť předkům v domech obou rodin. Oběť předkům – *šráddha* – musí předcházet vždy před důležitým mezníkem v životě. Jako obětiny slouží většinou květiny, ovoce a zelenina, koření. Vedle jídla je to také dhóti pro mužské předky a sári pro ženská ochranná božstva. I proto se nevěsta, nevěstina matka, ženich a *puróhita* ve svatební den musí postit. Pak vše proběhne v pořádku s požehnáním božstev a předků.

Ráno přijde do domu nevěsty „paní holičová“ – manželka holiče, což je příslušník jedné z nejnižších kast.¹¹⁵ Oba mají na starosti některé drobné obřadní úkony a lidové zvyky související s tělem a vlasy. Lazebník a lazebnice udělají manikúru, pedikúru a další kosmetické služby. Lazebnice nevěstě

¹¹² D. Zbavítel, *Bozi, bráhmani, lidé*, s. 176.

¹¹³ H. Knížková, *Indie: Bohové a lidé*, s. 46.

¹¹⁴ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 77.

¹¹⁵ H. Preinhaelterová, *Moje bengálské přítelkyně*, s. 147.

ostříhá a nabarví nehty na červeno a připravuje barvivo z henny na krášlení. Áltou obarví nevěstě chodidla. Za tuto službu většinou dostane sáří, které měla nevěsta na sobě. Ženich si také od lazebníka nechá ostříhat nehty, vykoupe se a oblékne do výše zmíněného dhótí nebo pañdžábí a řekne matce, že si jde pro nevěstu.¹¹⁶

„Je přesně určeno, které úkony dělá lazebník a které vykonávají jiní, např. ženy z domu, aby oslavencova kastovní čistota nebyla porušena... Některé obřady komentuje lazebník humornými veršiky... Za své služby kromě drobných peněz dostává výslužku, odění a předměty, kterých se používalo během ořadů a kterých se pak už v rodině používat nesmí.“¹¹⁷

Poté odejde, v dnešní době většinou odjede autem ověnčeném girlandami. V minulosti jezdil na koni či slonu.

Od rána se na svatbu sjíždějí příbuzní a přátelé, kteří přivážejí svatební dary novomanželům. Na svatbu musejí být pozváni všichni příbuzní. Příbuzní se většinou nepočítají na jedince jako u nás ale na celé rodiny, takže se hostí stovky hostů.

„Na svatby bývají zvány také profesionální tanečnice a též hidžry (hidžrové) – skupinky sestávající se z hermafroditů, transsexuálů a dalších lidí po sexuální stránce vybočujících z obvyklého rámce. Tito lidé se často žijí tancem a zpěvem a jejich přítomnost při svatbách má přinášet štěstí, stejně jako při oslavách dítěte. Blahodárnost jejich přítomnosti bývá vysvětlována tak, že se tyto osoby nikdy nevdatí, tudíž nemohou ovdovět, a proto jsou pro nevěstu symbolem věčného manželského štěstí.“¹¹⁸

Když ženich dorazí do nevěstina domu, zdraví ho ženy troubením na lastury. Poté s ním nevěstiny příbuzné – sestřenice a sestry – nezávazně vtipkují, většinou na lechtivé téma, což je při stydlivosti indických žen trochu nepředstavitelné. *„V této chvíli je povoleno mnohé, nač by se jindy nesmělo ani pomyslet.“¹¹⁹* Poté se koná tzv. *baran* – obřadní přijetí ženicha nevěstinou matkou, babičkou a ostatními vdanými ženami z domu. Je to obřad, jímž je přijímán do příbuzenstva a zároveň by to mělo zabránit působení zlých sil.

Svatební místnost či dvorek je vyzdoben květinami a provoněny vonnými tyčinkami. Ženicha a nevěsta jsou přivedeni do svatební místnosti a začně vlastní obřad. Nevěsta je většinou do svatební místnosti zavedena bratrem nebo přijde v doprovodu několika žen (příbuzných a přítelkyň). Po svém

¹¹⁶ V minulosti nová snacha zastávala v manželově rodině místo služky, a tak říkal ženich matce, že jí přivede služku.

¹¹⁷ H. Knížková (odb. ed.), *Indie: Bohové a lidé*, s. 39.

¹¹⁸ W.G. Archer, *Songs for the Bride*, s. 44.

¹¹⁹ Ľ. Obuchová (ed.), *Zásnuby, sňatky, rozvody*, s. 28.

příchodu by měla sedmkrát obejít ženicha tak, aby ho měla po své pravé ruce. Po pravici se v Indii obchází také posvátná místa a svatyně. Z dob dětských sňatků se někde zachoval zvyk nevěstu kolem ženicha nosit na nosítkách. Když nevěsta obejde ženicha, přichází okamžik, na který všichni čekají – okamžik „šťastného pohledu“ – *subhadrišti*, kdy si má nevěsta s ženichem pohlédnout poprvé do očí. Po celou dobu obřadu má nevěsta stydlivě sklopené oči a její obličej je zahalen závojem. V minulosti to bylo mnohdy opravdu poprvé, kdy se ženich s nevěstou spatřili. V dnešní době se většinou snoubenci znají. Poté co nevěsta obejde ženicha, zdvihnou ji závoj. Nevěsta má však stále sklopené oči. Příbuzní ji provokují a pokřikují na ni. Po nějaké době se jim nevěstu podaří přesvědčit, aby zvedla víčka a podívala se na ženicha. Tento okamžik je doprovázen bouřlivým jásotem a troubením na lastury. Poté zase nevěsta sklopí oči a vydrží tak až do konce obřadu. Moment „šťastného okamžiku“ je určen astrologem. Poté si nevěsta s ženichem vymění svatební věnce, což bychom možná mohli přirovnat k našemu zvyku nasazování snubních prstenů. Mezi *puróhitou*, nevěstou, ženichem a nevěstinným otcem bývá umístěn kámen *šálagrám*, který má symbolizovat přítomnost boha Višnu na svatbě.¹²⁰

Poté přichází nejdůležitější část obřadu – rituál před svatebním ohněm. V tomto obřadu otec předává nevěstu ženichovi a vzdává se tak své dcery. Ženich pronese řeč, ve které slibuje, že bude o svou manželku pečovat a bude chránit její čest.¹²¹ *Puróhita* pak sváže ruce nevěstě a ženichovi posvátnou žlutou šňůrkou, postříká ji vodou z Gangy a uzlem spojí cípy jejich šatů jako symbol jejich životního pouta. Do uzle je vložen ořech, rýže a měděný peníz. Uzel symbolizuje nerozlučný manželský svazek. „*Cípy musí zůstat svázané až do úplného konce dlouhých a vysilujících obřadů, při nichž novomanželé a otec opakují po knězi sanskrtské mantry a házejí do ohně postupně nejružnější obětiny.*“¹²² Jako obětiny jsou nejčastěji používány větvičky ašvatthového stromu a banijánu namáčené do přepuštěného másla, rýže, květy a ovoce.¹²³ Poté novomanželé společně obcházejí posvátný oheň sedmi kroky. Oheň hraje

¹²⁰ D. Zbavítel (ed.), *Bozi, bráhmani, lidé*, s. 176.

¹²¹ H. Preinhaelterová, *Moje bengálské přítelkyně*, s. 194.

¹²² H. Knížková (odb.red.), *Indie: Bohové a lidé*, s. 47.

¹²³ D. Zbavítel, *Bozi, bráhmani, lidé*, s. 176.

opravdu velmi důležitou roli. Je božským svědkem svatebního obřadu. Při těchto sedmi krocích jde manžel vzadu a jemnými postrky řídí kroky své manželky. Při tom pronáší verše o věrnosti, zdraví, síle, nabytí majetku, zrození mnoha synů, přátelství a dlouhého života. Při každém kroku šlápne nevěsta na hrst rýže.

Potom ženich nanese nevěstě na pěšinku ve vlasech rumělku, což je znamením vdané ženy.¹²⁴ Od tohoto okamžiku nabylo manželství platnosti. Kněžská část obřadu je ukončena. Svatební oslavy trvají od dvou do deseti dnů. Probíhají různé rodinné obřady, které se liší od kraje ke kraji. Správná svatba by se měla konat alespoň čtyři dny – dva dny u ženicha a dva dny u nevěsty.¹²⁵ Lidé se ale přizpůsobují moderní době a dělají ústupky požadavkům praktického života. Přesto svatba zůstává věcí společenské prestiže.

Svatební noc není v Indii vnímána jako v euroamerické kultuře. Přátelé sice odvedou novomanžele do ložnice, ale většinou s nimi zůstávají až do svítání, hrají různé hry a žertují. Například ženich s nevěstou hodí do mísy s vodou jeden květ a pohybují mísou tak, aby květy pluly po hladině. Pokud se květy setkají, znamená to, že manželé budou žít v lásce.¹²⁶

Indická svatební hostina není jen záležitost rodin, ale je to hodování, kterého se účastní všichni příbuzní, přátelé, sousedé, někdy dokonce celá čtvrť či dokonce vesnice, kolegové z práce, profesori z univerzit. Svatební hostina je natolik drahá záležitost, že je to hned druhá finanční rána po vyplacení věna. Dříve byl v Indii nedostatek potravin, tak platilo vládní nařízení, že se na svatbách nesmělo hostit víc než 50 lidí.

Podle tradice by nevěsta měla být po svatebním obřadu z domu rodičů odnesena ve svatebních nosítkách.¹²⁷ Pravděpodobně je tento zvyk opět z dob dětských sňatků. V dnešní době nevěsta spíše odjíždí autem. K indické svatbě patří upřímný pláč nevěsty při loučení s rodiči. Teoreticky by totiž nevěsta měla přerušit všechny svazky se svou rodinou a stát se součástí rodiny nové. V moderních rodinách už takové naprosté odtržení nebývá. V okamžiku, kdy

¹²⁴ Ľ. Obuchová (ed), *Zásnuby, sňatky, rozvody*, s. 28.

¹²⁵ E. Herold, D. Zbavítel, K. Zvelebil. *Indie zblízka*, s. 119.

¹²⁶ Tamtéž, s. 121.

¹²⁷ Ľ. Obuchová (ed), *Zásnuby, sňatky, rozvody*, s. 29.

nevěsta odchází, zahraje se zvláštní melodie na rozloučenou. Proto se většinou na vesnicích kladl a někde ještě dnes klade větší důraz na to, aby nevěsta byla mladá, aby si lépe zvykla na novou rodinu a aby si ji tchyně mohla „dovychovat“. V dobách dětstkých sňatků zůstávala dcera u rodičů do biologické dospělosti (kolem třináctého roku).

Nelehký úděl indické ženy zpříjemňují právě ženské obřady, kterých se účastní všechny ženy z domu a sousedství, aby především novomanželka poznala společenství, do kterého bude ode dneška patřit.

4. Smrt

Staří lidé mají v Indii ve společnosti své místo a nejsou na obtíž jako je občas vidět v západní civilizaci. „*Ke společenským vztahům patří i nadřazenost starších mladším. V hinduismu je vlastně radost stárnout. Platí to i o ženách.*“¹²⁸ To, jaké má společnost pohřební obřady, vypovídá o jejím vztahu ke smrti a o její duchovní kvalitě.¹²⁹ „*Antropologové dlouho pokládali za jeden z nejdůležitějších dokladů biologických prapočátků lidského rodu existenci hrobů, pohřbů.*“¹³⁰ Euroamerická civilizace má tendenci smrt a utrpení člověka skrývat do hospiců a nemocnic. Na druhou stranu mnoho krve a zabíjení můžeme vidět každý večer v televizních zprávách a filmech.

Pojetí smrti a rození je ovlivněno v indické společnosti vírou v reinkarnaci. Víra v koloběh životů a zákon karmy je mnohými lidmi nazíráno jako pokus vysvětlit sociální nerovnost lidí. Lidé se v jistém věku již na smrt připravují. Pokud na to mají finanční prostředky, jedou do Váránásí (jednoho z nejposvátnějších měst indických náboženství), kde dožijí v jednom z mnoha hospiců na březích posvátné řeky Gangy. Pokud není Ganga v blízkosti domu umírajícího, býval člověk vnesen ven z domu. V pozadí tohoto zvyku je možná strach z toho, že duch zemřelého zůstane v místnosti. V hospicích pracují dobrovolníci, kteří se o staré lidi starají a pomáhají jim v klidu dožít. Nejvíce hospiců se nachází kolem pohřebních ghátů Gangy. Pohřební gháty jsou dva – jeden menší pro nejchudší lidi a jeden hlavní. Oba dva spalují mrtvolu dvacet čtyři hodin denně. Většinou se ale stále nejvíce umírá v rodinném kruhu, pokud šlověk není sanjásin či vdova.

Brahma dal život pouze plameni – duši. Z duše byla zrozena obloha, z oblohy vzduch, ze vzduchu oheň, z ohně voda a z vody země. Těchto pět elementů se spojí v lidské tělo. Když je mrtvé tělo zpopelněno ohněm, elementy se vrací zpět do přírody, ze které původně vyšly. Hinduisté věří, že po smrti

¹²⁸ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 108.

¹²⁹ T. Halík, *Prolínání světů*, s. 94.

¹³⁰ Tamtéž, s. 95.

duše pokračuje v putování nad tělem do té doby, než je spáleno. Poté vzájemná vazba mezi tělem a duší končí.¹³¹

Pohřeb se musí konat co nejdříve po úmrtí. Mrtvý je přinesen na žároviště (pokud je město nebo vesnice blízko řeky přinesou ho truchlící na pohřební ghát) na bambusových nosítkách svými syny. Nesou ho hlavou směrem k řece a přitom opakují boží jména. Jsou doprovázeni jen nejbližšími mužskými příbuznými a blízcí přátelé. Pohřeb je soukromou záležitostí, i když ve Váránásí je u pohřebního ghátu stavba, z jejíž střechy mohou turisté přihlížet pohřebnímu rituálu a spalování. Pohřbu jsou přítomni pouze muži oblečení celí v bílém. „Účast na pohřbu není společenskou povinností tak jako u nás.“¹³² Ženy jsou z pohřebního rituálu vyřazeny.

Hranice je předem připravena. Dřevo musí být z mangovníku a banánovníku. Zřejmě také proto není poblíž hranice cítit takřka žádný zápach. K pohřebnímu rituálu je třeba mít vládní povolení, pro které si pozůstalí dojdou až přímo u pohřebního ghátu, kde také nakoupí dřevo. Cena dřeva se v roce 2007 pohybovala kolem 200 Rs za jeden kilogram, což bylo při tehdejší kurzu asi 140 korun českých. Spalovací ghát je stupňovitý podle kasty. Nejvýše postavené spaloviště je určené pro příslušníky armády, policisty a bráhmany, po nich následují obchodníci a řemeslníci.

Tělo nejdříve omyjí vodou z Gangy a zabalí mrtvého do nepoužitého nesešivaného kusu látky. Podle pěti elementů obalují mrtvé do pěti druhů látek – hedvábí, bavlna, hliníková fólie, mléko a med. „Tělo je poté položeno na hranici hlavou k severu. Truchlící vezmou svazek hořících proutků a obejdou hranici sedmkrát a nejstarší syn se hořícím svazkem třikrát dotkne úst zemřelého.“¹³³ Poté je zapálena hranice. Pohřební rituál provede, pokud je to možné, nejstarší syn, který se před obřadem rituálně vykoupe a oholí si všechno ochlupení na těle.

„K hinduistickému pohřbu se váže ještě řada okrajových zvyků, např. rozbití velké keramické vázy s vodou nad ohněm či symbolické nebo skutečné darování krávy, indického posvátného zvířete. Duch zemřelého se totiž může chytit kravského ocasu, až bude muset

¹³¹ P. Bhalla, *Hindu Rites, Rituals, Custom and Traditions*, s. 315.

¹³² H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 118.

¹³³ Tamtéž, s. 118.

*přeplavat Vaitaraní, hnusnou řeku hnisu, potu a krve, v níž by, je-li obtěžkán hříchy, mohl utonout.*¹³⁴

Kasta spalovačů mrtvých, dómové, místo spalování po pohřebním rituálu zametou a připraví na další obřad. Pro mnoho lidí je dřevo drahé. Na koupení takového množství dřeva, které by mrtvého spálilo úplně, je finančně nákladné. Chudé rodiny kupují tolik kilogramů dřeva, na kolik mají, a tak se stává, že tělo není spáleno úplně. Kolem řeky jsou tudíž vidět zbytky těl. Mrtvá těla lidí, kteří nemají rodiny nebo peníze na dřevo, jsou spalováni elektricky v krematoriu za státní finance.

Důležitá část pohřebního ceremoniálu se nazývá *kapal kriya*. Během tohoto obřadu je lebka rozbita bambusovou tyčí, protože je to velice tvrdá kost, která nemůže tak snadno shořet. Popel hinduisté nazývají „květiny“, aby vyjádřili zbožnost a úctu k odcházející duši. Popel se střeží čtyři dny a čtvrtý den se ponoří do posvátné řeky Gangy.¹³⁵

Spalovat se nesmí malé děti, protože jsou nevinné, těhotné ženy, protože v sobě nosí nevinné dítě, lidi, kteří byli uštknuti kobrou, protože kobra je znakem boha Šivy, lidi s leprou, aby se nenakazili také ostatní a zvířata, jenž jsou vnímána jako nosiči bohů. Tito vyjmenovaní se hází do vody celí, bez spalování. Spálit se mohou také pouze lidé, kteří zemřeli přirozenou smrtí. Pokud zemřou z důvodu nehody nebo nemoci musí se těla spálit v elektrickém krematoriu. Ke svatému ohni se nesmí přidat žádná cizorodá látka (olej, benzín...apod.), tudíž musí být velice obtížné spalovat mrtvé při špatném počasí. Mladé ženy jsou pohřbívány ve zlaté textilii, stará žena v oranžovém rouchu a muži v bílém. Spálení jednoho těla trvá přibližně tři až čtyři hodiny a spotřebuje se minimálně dvěstě kilogramů dřeva, což je vzhledem k ekonomické situaci většiny indických rodin dosti drahé (4000 Rs = cca 2900 CZK). Z těla muže zbyde hrudní kost a z ženy pánev, protože to jsou příliš silné kosti. Popel a neshořelé zbytky kostí jsou vhozeny v hliněném džbánu do posvátné Gangy.¹³⁶

¹³⁴ T. Halík, *Prolínání světů*, s. 101.

¹³⁵ P. Bhalla, *Hindu Rites, Rituals, Custom and Traditions*, s. 315.

¹³⁶ Vyslechnuto v rozhovoru s Indem, který nám dělal ve Váranásí průvodce.

Po pohřebním rituálu následuje obřad *pindán* – oběť rýžových kuliček.¹³⁷ Slovo *pind* znamená tělo a *dán* darující. Doslova by to tedy mohlo znamenat darovat tělu. Tento obřad provádí opět syn. Po spálení těla a vhození popela do Gangy, čeká duše na nové tělo. Věří se, že syn je zodpovědný za to, že duši symbolicky poskytne nové tělo. *Pindán* se vykoná deset dní po smrti. Jedenáctý a dvanáctý den je nabízené jídlo snědno. Třináctý den poslové boha smrti Jamy uvedou nebožtíka do Jamloku, příbytku Jamy. Pokud jsou poslední rituály provedeny správně vchází mrtvý do Jamloku šťastně. Opět tento rituál smí provést pouze oprávněné osoby – syn nebo jiný mužský příbuzný. Nicméně, v roce 1985 mithilští bráhmani zplnomocnili ženy, aby mohly provést *Pindán*, protože i Síta vykonala tento ceremonál po Dašratově smrti.¹³⁸

Po pohřbu následuje období smutku, převážně pro muže z rodiny. Možná že název období jako doba smutku není přesný, protože slzami se zemřelý znečišťuje. Člověk by se měl radovat, protože buď mrtvý vyvázne z koloběhu přerovování nebo se opět zrodí a bude žít další život. Nic není definitivní. Vznik a zákon lidského života je přirozený, avšak na to naše kultura poněkud pozapomíná a zdá se jí indické chování k mrtvým necitlivé či drastické. Toto období je charakterizováno bílou barvou, postem a omezením styku se světem, hlavně s jinými vyznáními např. u bráhmanů trvá toto období týden až deset dnů. Z čím vyšší kasty zemřelý byl, tím kratší doba smutku je držena.¹³⁹ Až doba smutku skončí, koná se obřad *šráddha*, který provádí opět nejstarší syn. Obětuje kuličky rýže a máslo (případně mléko a med). *Šráddha* se provádí asi třináctý den po smrti. Je to důležitý krok k záchraně mrtvého, resp. jeho duše. V Brahmapuráně se říká, že Jama po čtrnácti dnech osvobodil všechny duše, aby mohly navštívit své děti a přijmout jídlo, které jim nabízejí při obřadu *šráddha*. Ti, kteří *šráddhu* neprovedou a nenabídnou jídlo svým předkům, čeká utrpení, pokud je předkové proklejí. Rodina, která neprovede *šráddhu*, nebude mít nikdy odvalu a zdravé muže. *Šráddha* se může konat každý rok v den výročí smrti.¹⁴⁰

¹³⁷ D. Knipe, *Hinduismus: experimenty s posvátnem*, s. 58.

¹³⁸ P. Bhall, *Hindu Rites, Rituals, Custom and Traditions*, s. 316.

¹³⁹ T. Halík, *Prolínání světů*, s. 101.

¹⁴⁰ P. Bhall, cit. dílo, s. 317-318.

Další rituál, který se provádí v den výročí nebožtíkovy smrti, se nazývá *tarpan*, a znamená nabídnutí vody mrtvému. Je zvykem přidat ještě mléko, oves, rýži, sezamová semínka, sandalové dřevo a květiny. Během nabízení se zpívají mantry. Tato ceremonie má také význam v připomenutí si mrtvého. Doporučuje se vykonat všech šest druhů *tarpanu* (*dévtarpan*, *rišitarpán*, *divjámánavtarpan*, *divjápitratarpan*, *jamtarpan* a *manušiapitratarpan*). Každý má svůj důležitý význam.¹⁴¹

Ženy jsou z rituálů kolem smrti téměř vyřazeny, pokud není na hranici právě jejich tělo. Proto téměř každý hinduista touží alespoň po jednom synovi, nejlépe pokud jich je více, aby měl kdo řádně provést tyto rituály kolem smrti, protože pouze to zajistí zemřelému převtělení duše do dalšího těla. Nemít syna je svým způsobem prokletí. „V hinduismu je syn *putra*. „*Pu*“ symbolizuje peklo, „*tra*“ je odvozeno od „*tran*“, což znamená *ten, kdo chrání*. Dohromady „*putra*“ znamená *ten, kdo chrání osobu před peklem*.“¹⁴² Syn tedy na rozdíl od dívky chrání rodiče před peklem. Poslední rituál provedený synem chrání otce a matku před znovunarozením na nižším místě, než v tomto životě. Pokud má rodič více synů, pohřební rituál provádí ten nejstarší, ostatní synové samozřejmě mohou být přítomni, ale neprovádí obřady.¹⁴³ Když se stane, že rodiče nemají syna, provádí poslední rituály manžel/manželka, případně bratr nebo švagr.

¹⁴¹ Více v P. Bhall, *Hindu Rites, Rituals, Customs and Traditions*, s. 321.

¹⁴² Tamtéž, s. 312.

¹⁴³ Tamtéž, s. 313.

5. Úděl vdovy

Ženy často vyslovují k bohyním prosby, aby se nestaly vdovami, protože úděl vdov v Indii není vůbec jednoduchý, i když v současné době se hodně změnilo. Hana Preinhaelterová popisuje ve své knize scénu z bengálského filmu *Host*, kde si hrají děti, a chlapec se ptá holčičky v bílém: „Proč jsi ostříhaná?“ A ona mu odpoví: „Já jsem přeci vdova.“¹⁴⁴ Pro evropské myšlení scéna téměř nepochopitelná. Sňatek je uzavřený i v případě, že proběhnou pouze předsvatebními obřady a pokud manžel zemře dříve, než ve svatební okamžik, stává se nevěsta vdovou.

Pokud se žena stala vdovou a neskončila na hranici se svým zemřelým manželem, žila opravdu hodně skromně a omezeně. Za práva vdov na plnohodnotný život bojoval především Íšvarčandra Vidjáságar (1820 – 1891) a další indiští reformátoři. V roce 1856 vyšel zákon, který legalizoval sňatky vdov. První sňatky se ale musely konat pod policejní ochranou.

*„Dnešní člověk, zejména Evropan, těžko dovede procítit osobní statečnost, morální odvahu těch průkopníků. Přitom skoro nikdy nešlo o svatbu z lásky, k tomu ani nebývala příležitost. Muži, přesvědčení o tom, že změny v postavení žen a zejména vdov se prostě prosadit musí, se ucházeli o ovdovělé mladé ženy, někdy skutečně velmi mladičké...“*¹⁴⁵

Vznikaly i různé spolky, které podporovaly sňatky vdov. „V letech 1856 – 1891 nebylo těchto statečných víc než 60!“¹⁴⁶ Ačkoli úděl vdov byl složitý, většina z nich vůbec nepřemýšlela nad jinou možností, nebo se nechtěly stavět společenskému tlaku a úděl vdovy jim přišel snazší. I Gándhí bojoval za zlepšení údělu vdov.

Mezi bráhmany a kšatriji je nevěsta nazírána jako břemeno, protože představuje odtok rodinného příjmu, zatímco ničím nepřispívá. Pokud má tento status, není se čemu divit, že pokud se naneštěstí stane vdovou, její další přítomnost v rodině je obávaná. Vdova je nechtěný závazek, přináší neštěstí. Její dotek, hlas i její přítomnost v domě je považován za nečistý, za něco čemu je dobré se vyhýbat. Věří se, že své neštěstí si přivodila sama – svými špatnými činy v minulých životech. Pokud je žena bez manžela a není možné, aby se

¹⁴⁴ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 101.

¹⁴⁵ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 137.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 137.

znovu vdala, logickým závěrem může být satí. Je to pro vdovy někdy lepší alternativa, než mizerný zbytek života v bídě a trpět hrubým zacházením rodiny manžela, která ji neustále obviňuje z jeho smrti, nechává ji spát na podlaze a drží ji izolovanou od zbytku rodiny a všech společenských událostí. Mnoho vdov bylo bito, bylo jim odpíráno jídlo a byly přinuceny k žebrání na ulici.¹⁴⁷

Vdovy by měly jíst pouze jednou denně nemastnou rýži bez vajec, masa a koření. A i přes toto velice skromné jídlo, musí držet dvakrát do měsíce půst. Je to *jedenáctý den dorůstajícího a ubývajícího měsíce*.¹⁴⁸ Chodí celé v bílém, nenosí barevná sárí, mají ostříhané vlasy, nenosí žádné ozdoby.

Znovuprovdání nebylo možné z toho důvodu, že žena již nebyla panna a patřila jinému muži. Pouze v několika náboženských organizacích, například Lingajátů se vdova může opět provdat a postavení ženy celkově je v tomto hnutí svobodnější.¹⁴⁹ Znovuprovdaná vdova je dodnes v určitých částech Indie vzácná. Existují ale i výjimky, a to dokonce v daleké historii. Sindhský vládce Ráj Sáhasí přijal bráhmana Čače jako svého rádce. Časem získal vysoké postavení i *srdce královny, jejíž milostné návrhy ale za života krále odmítal. Po jeho smrti však pojal královnu-vdovu za ženu*.¹⁵⁰ To, že bráhmani všeobecně nedovolují znovuprovdání vdov, mu v té chvíli pravděpodobně nebránil. Navíc v době sepsání Manuova zákoníku bylo pravděpodobně znovuprovdání vdov možné, protože před tímto varoval a několikrát se zmiňuje o ženách, které jsou znovuprovdané.¹⁵¹ Bylo to tedy možné, ale společenské stigma na těchto druhých manželstvích zůstávalo. Znovuprovdání mělo podobu našeho občanského sňatku. Náboženský rituál, kdy otec slavnostně předává ženichovi nevěstu se konal, pouze v případě, že šlo o nevěstu pannu, což se v době dětských sňatků stávalo pravděpodobně často. V jiných případech se tento rituál konat nesměl.¹⁵²

Naše evropské oči se na úděl vdov dívají velice smutně a připadá nám to často dost kruté – doživotně se mladá vdova postí a cítí se vinna za smrt

¹⁴⁷ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 101.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 102.

¹⁴⁹ J. Strnad, *Dějiny Indie*, s. 369.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 223.

¹⁵¹ G.C. Haughton, *Mánavadharmaśástra*, s. 135.

¹⁵² D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 51.

manžela po zbytek svého života. Jenže myšlení hinduisty jde dále. Pro ně tento život není konečný a definitivní. Vdova si může říci, že pokud v tomto životě ponese břímě pokání a trestání se, v příští životě bude její situace určitě lepší.

6. Zvyk *satí*

Sebevraždu hinduisté odmítají kvůli špatné karmě. Zvláštním případem je zvyk *satí*, sebevražda vdovy, která se nechá upálit na hranici s mrtvolou svého muže. Avšak po technické stránce nemůže být *satí* sebevraždou. „*Vždy je tam někdo, kdo hranici zapálí.*“¹⁵³ Navíc ne vždy byl tento zvyk dobrovolný. Vdovy byly často k upálení přinuceny svou rodinou a příbuznými a s pomocí drog. Evropané, kteří se v 18. století pohybovali na indickém subkontinentu, byli zvykem *satí* samozřejmě otřeseni a normálně bychom se na tento obyčej dívali jako na negativní aspekt indické kultury. Ovšem je třeba dozvědět se všechny stránky tohoto obyčeje, abychom ho mohli odsoudit jako negativní. V dnešní době je *satí* v Indii postaveno mimo zákon.

6.1 Historie *satí*

Je třeba zdůraznit, že *satí* není přikázáno v žádných posvátných textech indických náboženství. Ani Manu se ve svém zákoníku nezmiňuje o sebeupalování vdov.¹⁵⁴ Rituál sebeupalování má prehistorické kořeny a mnoho podob v různých kulturách. Zvyk *satí* se uvádí až v pozdních dharmašástrách. *Satí* je mylně považováno ze celoplošný indický jev. Udržoval se ale převážně ve vyšších kastách v Bengálsku ve východní Indii a v královských rodinách v západní Rádžasthánu mezi rádžputskou kastou (dříve dominantní na území Rádžasthánu)¹⁵⁵, kde matky vyprávěly svým malým dcerám legendy, jež oslavovaly *satí*. V minulosti se stalo zvykem upalovat nejen manželky, ale také konkubíny, sestry a dokonce matky. Mnozí historikové věří, že zvyk se rozšířil během muslimské invaze. Zda je vhodné z rozšíření *satí* obviňovat muslimy, se vedou v Indii diskuse i dnes.¹⁵⁶

¹⁵³ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 215.

¹⁵⁴ Dr. Archak K. B., *Manusmrti and women*, s. xix.

¹⁵⁵ Bumillerová Elisabeth uvádí ve své knize, že *satí* v dnešní době je výsledek pochybné religiozity, která je doprovázena nově nalezenou prosperitou spojenou s politikou. Zdá se, že Rádžputové užívali spornou otázku kolem *satí*, aby podpořili svou klesající politickou moc. Jednu dobu byli Rádžputové dominantní kastou Rádžsthánu.

¹⁵⁶ E. Bumiller, *May you be the mother of a hundred sons*, s. 64.

Ve většině indických komunit tento zvyk neexistoval vůbec. Pokud se *satí* provedlo v nižší společenské vrstvě jednalo se spíše o ukázkou zbožnosti a společenské prestiže.¹⁵⁷ Navíc upalování vdov není pouze indickým obyčejem, praxe byla obvyklá i mezi Egypťany, Řeky, Góty, Skyty a dalšími národy.¹⁵⁸ V těchto společenstvích bylo zvykem upalovat mrtvé krále se jeho otrokyněmi, konkubínami a manželkami, aby s ním mohly být a sloužit mu v dalším světě.¹⁵⁹

Původ *satí* je problematický. V Mahábháratě a ostatních dílech je případ sebeupálení viděn spíše jako vyjádření extrémního žalu nad ztrátou milované osoby.¹⁶⁰ Řecký kronikář Megasthénés zaznamenal několik případů *satí* ve čtvrtém století př.n.l. Dobrovolná smrt na hranici byla popsána v severní Indii již před dobou vlády dynastie Guptů - existuje několik hodnověrných záznamů z období Guptovské říše (asi 400 n.l.). Původní zvyky byly nazvány *anumarana* a nebyly příliš běžné. Ten, kdo se dobrovolně nechal upálit na hranici, mohla být žena i muž, a měl velice blízký vztah k zemřelému.¹⁶¹ Upalování vdov jako tomu rozumíme dnes, se stalo intenzivnější kolem roku 500 n.l. (konec panování dynastie Guptů).

Existují také jisté názory, že zvyk *satí* přinesla do Indie invaze Hunů. Zhruba v této době začaly být případy *satí* zaznamenávány vytesanými památnými kameny. Nejranější z nich jsou v Sagaru, Madjapradéši, nicméně největší sbírka o několik staletí později se nachází v Radžasthánu. Tyto kameny, nazývány *devli* nebo *maha-satí*, se staly svatyněmi, kde se zemřelé ženy staly objekty úcty a zbožnosti. Nejběžnější jsou v západní Indii a jejich celkový počet se odhaduje asi na 150.¹⁶² Tyto kameny tvrdí, že ženy vykonaly *satí* z důvodu své obrovské lásky k mrtvému manželovi, aby mohli být i po smrti spolu. Stejně pomníčky se stavěli válečníkům, kteří padli v boji. Z toho můžeme usuzovat, že vykonání *satí* bylo považováno za stejné hrdinství.

¹⁵⁷ B. Knotková-Čapková, „Několik poznámek o postavení (nejen) indických žen“ [online].

¹⁵⁸ „Sati in India“. Indianchild [online], 2000 [citováno 2007-12-21]. URL: http://www.indianchild.com/sati_in_india.htm

¹⁵⁹ D. Aharon, „Sati –The burning of the widow“. Adaniel [online], 2000 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://adaniel.tripod.com/sati.htm>

¹⁶⁰ „Sati (practice)“. Wikipedia, the free encyclopedia [online], 2007 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Suttee>.

¹⁶¹ Tamtéž, [online].

¹⁶² Tamtéž, [online].

Ibn Batúta (30. léta 14. století) vyzoroval, že tento zvyk je považován za chvályhodný, aniž by někde byla zmínka, že je to akt povinný. Agnipurána prohlašuje, že žena, která vykoná *sahagámana*¹⁶³, jde do nebe. Nicméně Médhatiti prohlašuje, že *satí* je sebevraždou, což se protíví duchu šáster. Nejranější známý pokus zastavit tento obyčej je znám za Muhammada Tughlaka ve 14. století. Několik panovníků Indie jako například Mughalové se pokoušeli tento obyčej zakázat. Humajún vydal královské nařízení proti *satí*, které ovšem později stáhl. Akbar požadoval, aby bylo jeho úředníky uděleno vdově povolení k tomuto činu. Tito úředníci byli poučeni, aby odkládali rozhodnutí ženy, jak dlouho to bude možné. Bylo méně pravděpodobné, že se žena k *satí* rozhodne, až opadnou nejčerstvější emoce. Za vlády Šahadžahána bylo vdovám s dětmi *satí* zakázáno. V některých případech byli guvernéri podpláceni, aby povolení udělili. Později byla vdovám nabízena pomoc, peníze, dárky, aby je odvrátili od vykonání tohoto zvyku. Pozdější Mughalové pokračovali v pokládání překážek v praktikování *satí*, ale udržování zvyku pokračovalo převážně na územích mimo hlavní města. Nejsilnější pokus dostat obyčej *satí* pod kontrolu bylo za vlády Aurangzéba. V roce 1663 vydal nařízení, že na všech územích, která jsou pod mughalskou vládou, nesmí úředníci vydat povolení ženám, které se rozhodly spáchat *satí*.

Na konci 18. století bylo sebeupalování vdov spolu se svým manželem zakázáno na některých územích, která byla pod vládou Evropanů. Portugalci zakázali *satí* v Goe již kolem roku 1515. Také Holanďané a Francouzi se pokusili tento zvyk zakázat na svých teritoriích. Jednotliví britští úředníci se v 18. století také zkušeli zakázat či omezit upalování vdov, avšak bez podpory Britské východoindické společnosti. První oficiální britský zákaz se vydal v roce 1789, pouze na území města Kalkata.¹⁶⁴

Nejvíce usilovali o vymýcení tohoto zvyku hinduističtí reformátoři. „*Tvrdili, že tato tradice vznikla mylnou interpretací staroindických zákoníků. Poukazovali také na to, že často rodiny nutily vdovu k sebeupálení – nezřídka i s použitím*

¹⁶³ Jiný výraz pro *satí*.

¹⁶⁴ „Sati in India“. Indianchild [online], 2000 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://www.indianchild.com/sati_in_india.htm>

*drog...*¹⁶⁵ Indičtí osvícenci vyvíjeli nátlak na vládu, aby bylo *satí* zakázáno, a to nejdříve v Bengálsku. Největší zásluhu na zákazu *satí* měl bengálský reformátor Rám Móhan Ráj (1774 - 1833), který asi od roku 1812 začal kampaň proti *satí*. Jeho motivace spočívala v tom, že viděl svou vlastní švagrovou, jak koná *satí*. Vláda zakázala tento zvyk 4. prosince roku 1829 v Bengálsku tehdejším guvernérem Williamem Bentinckem.

Je potřeba několik dekád, aby obyčej naprosto zanikl. *Satí* zůstalo v této době legální v některých královských státech do té doby, než Britové ovládli i tato území a bylo *satí* oficiálně zakázáno. Posledním státem, který sebeupalování vdov toleroval, byl Džajpur. Zákaz platí od roku 1846.

Vrcholu dosáhl zvyk *satí* relativně pozdě. Na základě evidentních důkazů a existujících zpráv, největší výskyt *satí* v jakémkoli regionu a období se udál v Bengálsku a Biháru v pozdním 18. a brzkém 19. století – bylo to na začátku britského panování a před oficiálním zrušením. Bengálské prezidentství drží rekord v letech 1813 – 1829. Četnost výskytu se zvýšila v období bídy a hladomoru. Velký počet *satí* se objevovalo během válek ve stejné době jako jejich muži bojovali v bitvě. Ženy (většinou i děti, staří a nemocní) musely zemřít, aby uchránily svou čest. Tento zvyk je známý z Radžasthánu a Madjapradéše. Tento jev je známý jako *džauhar* nebo *džohar*.¹⁶⁶

6.2 Případ Rúp Kanvár

Jeden z posledních záznamů o upálení vdovy na hranici pochází z roku 1987, kdy se jednalo o osmnáctiletou vdovu Rúp Kanvár z Rádžasthánu ve vesnici Déorále. Její manžel zemřel pouze několik týdnů po svatbě a rodina ženicha měla za to, že nevěsta přinesla do domu neštěstí. Podle Dagmar Markové nezemřela Rúp dobrovolně. Skryla se před rodinou do stodoly a na hranici, kterou zapálil sotva patnáctiletý švagr, byla odvedena.¹⁶⁷

¹⁶⁵ T. Halík, *Prolínání světů*, s. 102.

¹⁶⁶ „Sati in India“. Indianchild [online], 2000 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://www.indianchild.com/sati_in_india.htm>.

¹⁶⁷ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 212.

Policie zatkla tchána a dalších pět příbuzných. Případ byl dokonce řešen i u soudu, ale nikdo nebyl obviněn z její vraždy.¹⁶⁸ Obvinění znělo napomáhání k sebevraždě nikoli k vraždě. Na druhou stranu novinářka a spisovatelka Elisabeth Bumillerová se jela v Indii podívat do rodné vesnice Rúp – Deoraly, kde mluvila s několika vesničany o tom, co se stalo. Ženy, se kterými mluvila, Rúp velmi obdivovaly. Dvě z nich se přiznaly, že kdyby věděly, že Rúp chce tento čin vykonat, dotkly by se alespoň jejich nohou. Jedna z vesničanek má doma otlářík zasvěcený Rúp. A několik žen Elisabeth Bumillerové řeklo, že samy bohužel nemají tu odvahu vykonat *satí*. Jeden z vesničanů, se kterými Elisabeth Bumillerová mluvila, byl učitel angličtiny tamní základní školy, který prohlásil, že Rúp vykonala *satí* zcela dobrovolně a ačkoli tento zvyk je podle něj nevhodný v dnešní moderní době, nepopírá, že se ve vesnici od té doby staly jisté zázraky a další dobré věci.

Když Elisabeth Bumillerová procházela ulicí, viděla mnoho obchodů se suvenýry nabízející obrázky a fotky Rúp Kanwar. Nejoblíbenější jsou svatební fotky Rúp s manželem a poté na hranici s manželem. Také se v Deorale prodávají přívěšky s nápisem „Mahasati Roop Kanwar“. Pokoj Rúp se téměř přes noc stal svatyní. Otec Rúp Elisabeth Bumillerové řekl: „*Jak sama víte, jak Angličané, tak my máme své vlastní tradice. Ztrátou samozřejmě trpím, ale je zde pocta spojená se satí. Jméno mé rodiny bude všude slavné.*“¹⁶⁹ Její příbuzní tvrdí, že byla velice zbožná, četla posvátné texty a modlila se čtyři hodiny denně. Část svého života žila v Biháru na východě vedle chrámu zasvěceného bohyni Satí a nepřestala ji uctívat ani po přestěhování se do Radžasthánu. Na druhou stranu určité dokumenty a fotky ji zobrazují jako velice moderní dívku. Na svatebních fotkách si nezakrývá tvář závojem, místo toho se směle usmívá do kamery a má nalakované nehty na ruku – všechny znaky moderní dívky.¹⁷⁰

Satí je hluboce zakořeněná v rádžpútské psychice. A jelikož byla Rúp pravděpodobně hluboce otřesena z náhlé brzké smrti svého manžela, s pomocí

¹⁶⁸ „Sati in India“. Indianchild [online], 2000 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://www.indianchild.com/sati_in_india.htm>

¹⁶⁹ E. Bumiller, *May you be the mother of a hundred sons*, s. 67.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 68.

i menšího nátlaku příbuzných se rozhodla pro ukončení svého života spolu s milovaným manželem. V tomto případě příliš nezáleží na tom, zda je člověk vzdělaný nebo nikoli. Na druhou stranu *The Sunday Observer* v Bombaji citoval nejmenovaného farmáře, který tvrdil, že Rúp Kanwar zkoušela třikrát dostat se z hořící hranice, ale byla vždy davem vrácena zpět. *The Telegraph* v Kalkatě citovala nějaké deoralské ženy, které váhavě a zdrženlivě přiznaly, že Rúp zkoušela uniknout schováním se v domě své tety.¹⁷¹ Rozvinula se názorová válka mezi zbožnou většinou a nábožensky lhostejnou menšinou. Několik týdnů po smrti Rúp se ve čtrnácti krajích Rádžasthánu ve městech i na vesnicích konal průzkum veřejného mínění.

Většina (63 procent) dotázaných byly ženy. 86,6 procent dotázaných znalo kult satí, 80,7 procent slyšelo Rúp Kanvár a 63,4 procenta čin v jejím případě schvalovalo. Jen 3,65 procent dotázaných se domnívalo, že mladá žena byla k satí donucena. Řada dotázaných tvrdila, že se Rúp Kanvár stala bohyní (Satí Déví).¹⁷²

Po smrti Rúp vydala indická vláda znovu zákon zakazující *satí*, přestože nebyl potřeba, jelikož takový zákon již existoval, ale vláda cítila jistou potřebu něco udělat. *Manushi* (indický feministický časopis) se v jednom ze svých článků ptá, zda je možné, aby se indická žena mohla rozhodnout sama dobrovolně zemřít na hranici se svým mrtvým manželem, když nemá právo se rozhodnout, zda se vdá, za koho, jak dlouho bude studovat nebo jestli bude pracovat?¹⁷³

6.3 Jak probíhá *satí*?

Jsou popisy mnoha různých přístupů k obřadu *satí*. Většina vdov seděla nebo ležela na pohřební hranici vedle svého mrtvého manžela. Je mnoho případů, kdy vdovy šly nebo skočily do plamenů poté, co byla hranice zapálena, nebo ji samy zapálily poté, co na ni usedly.

Původně mělo být *satí* dobrovolné, ale v historii až do 20. století najdeme mnoho případů, kdy byly vdovy násilně donuceny k upálení. Ženy byly po

¹⁷¹ E. Bumiller, *May you be the mother of a hundred sons*, s. 71.

¹⁷² D. Knipe, *Hinduismus: experimenty s posvátnem*, s. 196.

¹⁷³ E. Bumiller, cit. dílo, s. 74.

usazení na hranici svázány a často omámeny za pomoci drog, aby neuprchly poté, co bude hranice zapálena. Je tu také jistý záznam muže s dlouhou holí, jíž bránil vdově v útěku z hořící hranice.

V některých indických komunitách se provádělo tzv. symbolické *satí*, kdy se vdova položila vedle svého mrtvého manžela a určité obřady byly provedeny, avšak bez smrti vdovy.¹⁷⁴ V případě, že žena neměla syna, byla možnost svatby s bratrem zesnulého manžela – *nijóga*. Často šlo jen o rituál, který zabránil smrti vdovy.

6.4 Legální stránka *satí*

Ortodoxní hinduisté zákon proti *satí* porušovali a protestovali proti němu, přesto vznikla jistá právní základna, o kterou se mohly ženy a jejich rodiny opřít, pokud k tomu našly odvahu.¹⁷⁵ Někteří bráhmanští učenci ospravedlňovali zvyk *satí*.

Podle písem (především z Višnu smrti) je *satí* domnělý akt nepřekonatelné zbožnosti a očisty manželského páru od všech hříchů, tímto garantuje jejich záchranu a zabezpečí opětovné shledání v příštím životě.¹⁷⁶ Navíc se věří, že žena, která vykoná *satí*, zbaví rodiny prokletí na sedm generací.¹⁷⁷ Manusmrti je často nazírán jako klasický hinduistický zákon a z tohoto důvodu je jeho pozice důležitá. Avšak Manu neuzakazuje *satí*, nicméně nařizuje přísnou askezi pro většinu vdov. Někteří hinduističtí učenci se snažili ukázat, že *satí* není součástí hinduistické doktríny, ale zvyk dobrovolného upálení indických žen jako způsob vyhnout se ponížení a stigma

¹⁷⁴ „Sati (practice)“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Suttee>>.

¹⁷⁵ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 130.

¹⁷⁶ „Sati (practice)“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Suttee>>

¹⁷⁷ Parrilla, Vanessa, „Sati: Virtuous Woman Through Self-Sacrifice“. *The practice of sati in India*. 2006 [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://www.csuchico.edu/~cheinz/syllabi/asst001/spring99/parrilla/parr1.htm>>.

spojené se znásilněním, únosem nebo sexuálním obtěžováním během období muslimského vládnutí v Indii.¹⁷⁸

I přes zákaz *satí* z roku 1829, musel být tento zvyk znovu zakázán v roce 1956 po jistém oživení a poté znovu v roce 1987.¹⁷⁹ Právě vydání tohoto aktu roku 1987 bylo podníceno výše zmíněným případem mladé vdovy Rúp. Podle tohoto zákona je ilegální podpora, oslava nebo přímo pokus uskutečnit *satí*. Napomáhání k *satí* zahrnuje také přinucení a může být trestáno uvězněním. I samotná oslava *satí* může být potrestána vězením od jednoho do sedmi let.

Směrnice o sati z roku 1987 Část 1, sekce 2(c) definuje sati jako:

- (i) *jakákoli vdova společně s tělem svého zesnulého manžela nebo s jakýmkoli jiným příbuzným nebo předmětem spojeným s manželem nebo příbuzným; nebo*
- (ii) *jakákoli žena společně s tělem svého rodinného příslušníka, bez ohledu na to zda takové upálení prohlašované vdovou, jinými ženami, nebo někým jiným za dobrovolné;*¹⁸⁰

Tento dokument předpokládal, že upálení vdovy je dobrovolné, a nutno říci, že v mnoha případech opravdu bylo. Indové obvykle zachovávají ke zvyku *satí* ambivalentní postoj. Na jednu stranu tento obyčej odsuzují, ale na druhou stranu vyjadřují obdiv ženám, které tímto dokazují svou věrnost a odvahu.¹⁸¹ Idea ospravedlňující *satí* je to, že žena má svou hodnotu pouze ve spojení s mužem. Spojení mezi vdovou a jejím manželem je zdůrazněné právě na tomto zvyku.

Na rozdíl od truchlících, vdova je na tomto obřadu, oblečena do svatebních šatů nebo do jiného nádherného oděvu. Její smrt měla představovat vrchol svatby.¹⁸² Povinnost manželky je sloužit svému muži, porodit mu děti (především syny) a pečovat o ně. Poslušnost a závislost na muži je tradiční postavení ženy v rodině. Od toho můžeme odvodit to, že bez manžela nemá život manželky velkou hodnotu.

¹⁷⁸ „Sati (practice)“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Suttee>

¹⁷⁹ „Sati in India“. *Indianchild* [online], 2000 [citováno 2007-12-21]. URL: http://www.indianchild.com/sati_in_india.htm

¹⁸⁰ „Sati (practice)“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Suttee>

¹⁸¹ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 213.

¹⁸² „Sati (practice)“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Suttee>

6.5 Kde *satí* vzniklo?

Jsou různé možnosti, od kterých je možné tento zvyk odvozovat. Nejznámější je pravděpodobně tento:

Satí jakožto žena boha Šivy se sama upálila na protest svému otci Dakšovi, který neprojevil jejímu choti Šivovi takovou úctu a respekt, který by si podle Satí Šiva zasloužil. Satí nemohla strpět toto ponižení. Když se upalovala, modlila se, aby se v dalším životě opět narodila jako manželka pána Šivy, což se stalo a její nová inkarnace byla Parvatí – druhá žena Šivy.

Existují i další méně pravděpodobné, ale ne vylučitelné teorie, např. Síta v Rámájaně prochází ohněm, aby prokázala svou čistotu a nevinnost.¹⁸³ V Mahábháratě Mádrí, druhá žena Pándua, se upálila, protože se cítila zodpovědná za smrt manžela, jež byl prokletý (pokud bude mít pohlavní styk, zemře). Zemřel během zakázaného aktu s Madri, jež se obviňovala z neuposlechnutí jeho odmítavých pokusů, ačkoli si byla dobře vědoma jeho prokletí.¹⁸⁴

V těchto teoriích ale najdeme různé nesrovnalosti, například Satí, manželka Šivy, nebyla vdovou. Existuje mnoho teorií o původu zvyku *satí*. Možná se ale vůbec nevyvinulo *satí* z náboženského pozadí, ale ze společenského prostředí. Jedna z teorií například říká, že *satí* mělo odradit ženy od otrávení manžela, aby si mohly vzít svého milence.¹⁸⁵ Pojem *satí* je interpretován jako „neposkrvněná, nevinná, čistá, ctnostná žena“. Žena, která provedla *satí*, byla uctívána jako bohyně. Vždy se ale nejednalo pouze o manželky. V některých ojedinělých případech spáchaly *satí* matky po smrti svého syna a dokonce ještě vzácněji se objevili manželé, kteří vykonali *satí* na hranici své manželky.¹⁸⁶

¹⁸³ D. Zbavitel, *Bohové s lotosovými očima*, s. 172.

¹⁸⁴ „Sati (practice)“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Suttee>

¹⁸⁵ Parrilla, Vanessa, „Sati: Virtuous Woman Through Self-Sacrifice“. *The practice of sati in India*. 2006 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://www.csuchico.edu/~cheinz/syllabi/asst001/spring99/parrilla/parr1.htm>.

¹⁸⁶ D. Aharon, „Sati –The burning of the widow“. Adaniel [online], 2000 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://adaniel.tripod.com/sati.htm>

6.6 Dnešní pohled na *satí*

I v dnešní době se s tímto zvykem můžeme setkat, spíše ale ve venkovských oblastech. Okolo 40 případů se stalo od dosažení nezávislosti v roce 1947. Z toho celých 28 případů se stalo v Radžastháně. V květnu 2005 se upálila sedmdesátiletá žena. Dne 18. května roku 2006 se pětatřicetiletá žena jménem Vidjávati rozhodla ilegálně spáchat *satí* skokem do plamenů hořící pohřební hranice svého zemřelého manžela ve vesnici Rari-Budžurg (Uttarpraděš). 21. srpna téhož roku provedla totéž čtyřicetiletá žena Džanakrani.¹⁸⁷ Okolnosti těchto novodobých *satí* bývají tak mlženy, že těžko lze někomu dokázat vinu.

Samozřejmě neexistují hodnověrná čísla, kolik žen zemřelo tímto způsobem. Místní částečný údaj máme ze záznamů Bengálského prezidentsví Britské východoindické společnosti – celkový počet mezi lety 1813 – 1828 je 8153 (průměr je asi 600 ročně). Rám Móhan Ráj odhadl, že v Bengálsku bylo desetkrát více případů *satí* než ve zbytku země. Bentinck ve své zprávě z roku 1829 uvádí 420 případů v jednom blíže neurčeném roce v Bengálsku, Biháru a Uríse (podle tehdejšího počtu obyvatel to bylo méně než 1%).¹⁸⁸ Nutno říci, že většina vdov se tomuto zvyku nepodrobily.

Pro mnoho tradicionalistů *satí* ztělesňuje manželskou oddanost. Někteří věří, že akt sebeupálení vdovy usnadní docílení záchrany svého mrtvého manžela. Na druhou stranu feministky, politici, intelektuálové i mnozí lidé z vesnic bojují proti oslavování *satí* a tvrdí, že je to národní ostuda a nemorální čin.¹⁸⁹ Zajisté v celé Indii najdeme rozličné pohledy na věc, zvláště mezi ženami. Pochopit proč by si některé ženy-vdovy vybraly *satí* vyžaduje odstranění našeho západního pohledu na věc. Dokonce i v dnešní době některé skupiny stále diskutují o zvyku *satí*. Příznivci, mezi nimiž jsou i ženy, tohoto zvyku požadují právo vykonat, oslavovat a propagovat dobrovolné *satí*.

¹⁸⁷ „Sati“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2007-12-21]. URL:

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Suttee>>

¹⁸⁸ „Sati (practice)“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2007-12-21]. URL:

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Suttee>>.

¹⁸⁹ Parrilla, Vanessa, „Sati: Virtuous Woman Through Self-Sacrifice“. *The practice of sati in India*. 2006 [citováno 2007-12-21]. URL:

<<http://www.csuchico.edu/~cheinz/syllabi/asst001/spring99/parrilla/parr1.htm>>.

Na druhou stranu feministky argumentují tím, že je to politováníhodný čin a dívají se na něj jako na zločin proti ženám. Podle nich je *satí* ideologie, pomocí které se utlačují ženy. Především je trápí myšlenka, že některé ženy samy aktivně podporují určitá fundamentální hnutí a organizace, která porušují jejich práva, nařizují jim podřízené místo a posilují tradiční předpoklady o rodině, společnosti a sociální hierarchii. Změnám ve společenství ovšem musí předcházet opravdový dialog kvůli hluboce zakořeněným kulturním tradicím v indické společnosti.

Problematika *satí* je velmi komplikovaná. Na indické společnosti je vidět, že prosperita ani vzdělání nerozhoduje absolutně o tom, že se některé zvyky dodržují nebo je zde vůle je dodržovat a oslavovat, přestože euroamerickému člověku přijde obyčej zvláštní, primitivní či dokonce barbarský.

7. Významné ženy v dějinách a současnosti Indie

V historii i v současné době existují indické ženy, které nás svým životem zaujmou. Na ukázkou jsou vybrány tři významné ženy a i přestože je každá z jiného časového období, mají něco společného - mnoho žen i mužů na celém světě je obdivují a považují za výjimečné.

Andal (725-755) byla jedinou ženou mezi jihoindickými alváry (mystickými básníky). Byla zamilovaná do Višnu a odmítala si vzít někoho jiného a nakonec se za Višnu formálně provdala. Akka Mahadévi žijící ve 12. století. Zasvětila se Šivovi a Lingájáti ji uctívají jako symbol rovnosti žen a prvotní zástupce ženské emancipace.¹⁹⁰ V oblasti Kašmíru působila ve druhé polovině 10. století královna Didda, manželka krále Kšémagupty. Byla to velice inteligentní a ctížádostivá žena. Nejprve se snažila dosazovat krále podle svých plánů a poté zaujala místo na trůnu sama Didda.¹⁹¹ Dalším příkladem ženy, která se zapsala do historických událostí indického subkontinentu byla Rudramádévi. Nejdříve začala vládnout se svým otcem a po jeho smrti sama. Bylo to v letech 1262 – 1291. Její otec neměl mužského následovníka, a tak jako následovníka určil svou dceru, i přestože musela čelit útokům velmožů, kteří se nesmířili s tím, že by jim vládla žena. Za své vlády musela několikrát prokázat, že je dobrou vládkyní, bojovnicí a stratémem, obzvláště když uhájila metropoli Varangal před séunovským panovníkem Mahádévou. Podle básníka Hémadriho opravdu zvítězil Mahádéva, ale nechtěl ublížit ženě. Každopádně se Rudramadévi v historických pramenech projevuje jako odvážná a inteligentní panovnice.¹⁹²

¹⁹⁰ „Famous Women within Hinduism“. *The Heart of Hinduism* [online], 2004 [citováno 2008-05-28]. URL: <<http://hinduism.iskcon.com/tradition/1211.htm>>.

¹⁹¹ J. Strnad, *Dějiny Indie*, s. 219.

¹⁹² Tamtéž, s. 258-259.

7.1 Míra Báí

Na příběhu Míry Báí se ukazuje, že byly v minulosti ženy, které dokázaly něco výjimečného a jejichž příběhy se dodnes vyprávějí.

Míra Báí (1498 – 1550)¹⁹³, rádžpútská básnířka a mystička, je výraznou osobností indické literatury. Složila stovky zbožných písní (badatelé uznávají 200 jejích bhadžanů, ale připisuje se jí 1300).¹⁹⁴ Písně se předávaly ústně a v psané podobě se objevily až delší dobu po smrti Míry Báí. Dost podrobností ze života Míry Báí jsou vytaženy a po kouskách složeny z jejích písní a příběhů, které byly později rozšiřovány jejími následovníky. Zatímco hagiografie¹⁹⁵ Míry Báí je udržována jako pravda následovníky tradice bhakti, historická autenticita některých příběhů je předmětem odborných debat.¹⁹⁶

Narodila se do rodiny panovníka jednoho z rádžputských knížectví v Rádžastánu. Již od dětství byla pod vlivem višnuismu a učila se, jak uctívat Kršnu. Když jí byly čtyři roky, projížděl kolem jejich domu svatební průvod a Míra Báí se zeptala: „Kdo je můj manžel?“ Její matka se usmála a napůl žertem, napůl vážně ukázala na sochu Kršny a řekla: „Moje drahá Míro, pán Kršna je tvůj ženich.“ Od té doby pečovala o jeho sošku s velkou láskou – koupala, oblékala, uctívala ji, zpívala a tančila, zvykla si se soškou Kršny i mluvit.¹⁹⁷

Někdy mezi třinácti a osmnácti lety byla provdána za prince.¹⁹⁸ Prý byla velice poslušnou manželkou. Po domácích povinnostech se odebrala do Kršnova chrámu a uctívala ho. Ostatním ženským příbuzným v domě manžela se ale její uctívání nelíbilo a její tchyně ji nutila uctívat bohyni Durgu, ale Míra byla neoblomná a v uctívání Kršny nepřestala. Jeden z příběhů praví, že ji

¹⁹³ Datování se různí – datum její smrti je uváděno obvykle mezi lety 1546-1550, stejně jako datum narození se občas liší.

¹⁹⁴ „Mirabai“. *Other Women's Voices* [online], 2008 [citováno 2007-12-28]. URL: <<http://home.infionline.net/~ddisse/mirabai.htm>>.

¹⁹⁵ Hagiografie je literární žánr zabývající se životopisy světců a mučedníků.

¹⁹⁶ „Mirabai“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2008 [citováno 2008-03-10]. URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Mirabai>>.

¹⁹⁷ Sivananda, Sri Swami. „Mira Bai“. *The Divine Life Society* [online], 2005 [citováno 2008-02-06]. URL: <<http://www.dlshq.org/saints/mirabai.htm>>.

¹⁹⁸ Courtney, David. „Mira Bai (Meera Bai)“. *Chandra & David's Homepage* [online], 2008 [citováno 2008-02-01]. URL: <<http://www.chandrakantha.com/biodata/mira.html>>.

švagrová pomluvila u manžela. Tvrdila, že je mu nevěrná a že se v chrámě setkává s milenci. Intriky a nenávisť manžela a příbuzných se nedaly snášet příliš dlouho, a tak Míra napsala jednomu sádhuovi o radu. Ten ji uklidňoval tím, že se to stává všem lidem, kteří se plně oddají bohu. Jednou šel Akbar okolo chrámu, kde Míra zpívala a tančila. Akbara to uchvátilo a z úcty k Míře se před odchodem dotkl jejích nohou a před sošku položil smaragdový náhrdelník jako dar. Poté co se to dozvěděl manžel, rozzuřil se a řekl Míře, aby se utopila v řece. Jako zbožná a poslušná manželka ho chtěla uposlechnout, ale Kršna ji před utopením zachránil. Od té doby se toulala zemí, zpívala, tančila a uctívala Kršnu. Cit, který k němu prožívala, vyjadřovala v písních, které skládala. Chtěla co nejintenzivněji popsat touhu a vztah ke Kršnovi, kterého zbožňovala. Jednoho dne za ni přišel její manžel přestrojený za žebráka, poté se odhalil a litoval svých chyb a krutých činů.¹⁹⁹

Podle jiného příběhu, několik let po svatbě ovdověla a odmítla podstoupit satí. Ve svých básních se zmiňuje o tom, že se jí rodina pokusila několikrát zabít, ale zázračně byla ve všech případech zachráněna. Mluví se o utopení, otrávení jedem či uštknutí hadem.²⁰⁰ Asi ve třiceti letech opustila domov a vydala se na pouť do Dváraky.²⁰¹

Míra Báí je někdy považována za inkarnaci Rádhy, Kršnovy milenky. V jejích písních je obsažena víra, odvaha, zbožnost a láska. Jako v mnoha bhaktických hnutí Míra ignorovala kasty, pohlaví, náboženské hranice a mnoho času trávila tím, že se starala o chudé.²⁰² „Pro jednotlivé silné osobnosti mezi indickými ženami je Míra nevyčerpatelným zdrojem inspirace, i když o tom třeba neuvažují. Mířiny bhadžany zná však každý.“²⁰³

¹⁹⁹ Sivananda, Sri Swami. „Mira Bai“. *The Divine Life Society* [online], 2005 [citováno 2008-02-06]. URL: <<http://www.dlshq.org/saints/mirabai.htm>>.

²⁰⁰ Lewis-Johnson, Jone. „Mirabai – Bhakti Poet and Saint“. *Women's History. Comprehensive Women's History Research Guide* [online]. 2008 [citováno 2008-02-06]. URL: <<http://womenshistory.about.com/od/hinduismandwomen/p/mirabai.htm>>.

²⁰¹ „Mirabai“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2008 [citováno 2008-03-10]. URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Mirabai>>.

²⁰² Lewis-Johnson, Jone. „Mirabai – Bhakti Poet and Saint“. *Women's History. Comprehensive Women's History Research Guide* [online]. 2008 [citováno 2008-02-06]. URL: <<http://womenshistory.about.com/od/hinduismandwomen/p/mirabai.htm>>.

²⁰³ D. Marková, *Hrdinky kámasútry*, s. 96.

7.2 Indíra Gándhiová

Jeden z největších paradoxů moderní Indie byla role Indíry Gándhiové, jedné z nejmocnějších žen Indie i světa. V čele Indie stála celkem 15 let. Dokonce ještě před svou smrtí se stal její život v Indii legendou. Indíra Gándhiová byla typickým příkladem politiky dynastie, kde ženy vstoupily do politické sféry díky důležitosti svých otců či manželů. Pro svět bylo možná udivující, že se v roce 1966 stala žena v Indii premiérkou, ale domácí tisk méně naznačoval, že by to byl znak moderního smýšlení a pokroku. Přese všechno ženy byly do politiky zahrnovány již od 30. let 20. století (kampaně občanské neposlušnosti). Indům zkrátka nepřišlo příliš překvapující, že jediné dítě Džavaharlala Nehrúa by se mělo stát premiérem.²⁰⁴

Narodila se 19. listopadu roku 1917 v Alláhabádu jako jediné dítě Džavaharlala Nehrúa, pozdějšího prvního premiéra nezávislé Indie. Výrazně se projevila už ve svých třinácti letech, když založila tzv. Opičí armádu, dětskou organizaci, která pomáhala rozšiřovat zakázané texty přední organizace bojující v ilegalitě za nezávislost Indie - Indického národního kongresu. Dostalo se jí i evropského vzdělání. Vystudovala univerzitu v Bengálsku a také Oxfordskou univerzitu v Anglii. V roce 1938 se připojila k národnímu hnutí za nezávislost Indie a byla aktivní členkou Indického národního kongresu. V roce 1942 se vdala za párského právníka, novináře a člena Indického národního kongresu Féróze Gándhího (1913 – 1960).²⁰⁵

Když Indie vyhrála boj za svou nezávislost v roce 1947, stal se její otec Néhrú premiérem a ona ho doprovázela na různých akcích i zahraničních cestách. Její matka zemřela v roce 1936 a tak ji při těchto příležitostech zastupovala. Brzy poté začala i její politická kariéra. V roce 1955 byla zvolena do čela Indického národního kongresu a stala se národní politickou postavou. Čtyři roky poté se stala předsedkyní strany na jeden rok.²⁰⁶

Když její otec v květnu 1964 zemřel, stala se ministryní informatiky a vysílání ve vládě Lála Bahádúra Šástrího. „*V polovině šedesátých let skoro*

²⁰⁴ E. Bumiller, *May you be the mother a hundred sons*, s. 148.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 149.

²⁰⁶ Tamtéž. S. 149.

nikdo netušil, že Indira Gándhiová je ženou se železnou vůlí a velkými, do značné míry autokratickými ambicemi.²⁰⁷ Na tomto postu schválila televizní vzdělávací projekt na plánování rodiny. Po smrti Šástrího se v roce 1966 stala premiérkou. V roce 1971 vedla Indii ve válce s Pákistánem a rychlé vojenské vítězství ji stavělo do světla tradiční silné indické bohyně, Bohyně Matky.²⁰⁸ V myslích mnoha lidí byla Indira Durgou, bohyní války, která porážela démony a síly zla. Vládla do roku 1977, kdy ve volbách ztratila své křeslo v parlamentu. Ovšem o tři roky později ji voliči svými hlasy vrátili zpět do vysoké politiky. Vážná politická chyba, jíž se dopustila vůči sikhům, se jí stala osudnou. V roce 1984 byla zastřelena dvěma sikhskými členy její ochranky, kteří patřili k separatistickému hnutí.²⁰⁹ Od konce sedmdesátých let stále více sikhů požadovalo vlastní národní stát – Chálistán (Země čistých). Sikští extremisté zbrojili a obsadili Zlatý chrám v Amritsaru. Poté začaly přibývat teroristické útoky. „V roce 1984 proto Indira Gándhiová dala svolení ke spuštění operace „Modrá hvězda“ proti zlatému chrámu. Dne 5. června 1984 zaútočily tanky a vojáci na chrám a po čtyřech dnech a čtyřech nocích...byla většina ozbrojenců pobita. Zároveň ovšem...zahynuly stovky nevinných lidí.“²¹⁰

Místo, kde byla zavražděna, dodnes připomíná mozaiková cesta nazvaná "Křišťálová řeka", navržená Čechem Jaroslavem Fričem. Československo navštívila Gándhiová opakovaně v letech 1929, 1938, 1955, když doprovázela svého otce Néhrúa na jeho cestách po Evropě. Ve funkci předsedkyně vlády se vrátila do Prahy v polovině června 1972, kdy jí byl mimo jiné udělen čestný doktorát právních věd v Karolinu.²¹¹

Výchova Indiry se odmalička vymykala indickým tradicím. Neměla sourozence, když si ostříhala vlasy, otec neprotestoval, a sňatek s pářským právníkem také svědčil o výjimečnosti její rodiny a samostatnosti Indíry.

Co se týče ženy Indíry (nikoli političky), nikdy prý o sobě nesmýšlela zvláště jako o ženě. Myslela na sebe jako na člověka, lidského tvora. Její syn říkal, že nikdy nebyli vychováváni v tom, že ženy a muži jsou odlišné druhy.

²⁰⁷ J. Strnad, *Dějiny Indie*, s. 841.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 843.

²⁰⁹ E. Bumiller, *May you be the mother a hundred sons*, s. 162.

²¹⁰ J. Strnad, cit. dílo, s. 848.

²¹¹ Tamtéž, s. 850 - 893.

Přiznala sice Margaret Thatcherové, že žena musí pracovat tvrději než muž, zároveň ale dodala, že ona sama, jakožto dítě moderní indické politické rodiny, se nikdy zvláště necítila hendikepovaná svým pohlavím.²¹²

Sama Indíra nikdy nebyla feministkou. Měla za to, že mateřství je největší ženské poslání a naplnění. Vyzvedávala mytologickou postavu Sítý jako příkladnou indickou ženu. Radila ženám, aby krmily a vychovávaly své děti, pěstovaly více zeleniny ve svých zahradách a nebyly rebelkami. Myslela si, že problém žen je problémem všeobecné chudoby a nezaměstnanosti, nikoli problémem genderovým, jak je prezentován v dnešní době.²¹³

Jednou řekla reportérovi: „*Kdybych měla čas, co bych opravdu ráda dělala, je design sárí a šperků.*“²¹⁴ Milovala aranžování květin, zdobení pokojů, indické sochy, tibetské náboženské malby. Vzor jejího života byly ženy vyšší třídy v indické společnosti.²¹⁵

Ať už pro ženy udělala něco za své politické kariéry vědomě či nevědomě, každá žena cítí, že pokud mohla být Indira Gandhiová premiérkou Indie, pak ony všechny mají příležitosti. Zabití Indíry zvedlo jistým způsobem vlnu sympatií k dalším ženám v politice. Po volbách v roce 1988 usedlo do křesel parlamentu téměř 10% žen – nejvyšší procento od vyhlášení nezávislosti. Většina těchto žen pocházely z vyšší třídy a byly daleko více vzdělané než mnoho mužů v parlamentu. Téměř všechny ze 74 žen přišlo ke své moci podobně jako Indíra Gándhiové – díky jejich příbuzenskému vztahu k důležitým mužům. Většina byly vdovy, dcery, vnučky nebo snachy. Navzdory těžkostem, pomluvám a rozděleným rodinám bylo v indické politice dosti žen v 80. letech, aby rozvinuly jistou solidaritu a upozornily na to, že ženy přinášejí do politiky speciální dar.²¹⁶

Pokud je muž zvolen do parlamentu, přestěhuje se obvykle do Dillí s celou svou rodinou, ale žena jako členka parlamentu cestuje do Dillí pouze během sezóny a většinu času tráví doma se svými voliči. V Indii je nemyslitelné,

²¹² E. Bumiller, *May you be the mother a hundred sons*, s. 150.

²¹³ Tamtéž, s. 151.

²¹⁴ Tamtéž, s. 150.

²¹⁵ Tamtéž, s. 151.

²¹⁶ Tamtéž, s. 163.

že by se měl typický indický manžel vzdát své domoviny kvůli kariéře své manželky.

Sloganem „*Indíra je Indie a Indie je Indíra*“²¹⁷ je Indíra pevně svázána s duší země jako matka, dcera, žena. Na druhou stranu její vládnutí mělo i své stinné stránky. Dělal(a) problematická politická rozhodnutí. Za všechny je možné jmenovat např. sterilizaci mužů, problémy se sikhskými obyvateli, její vládnutí často vyznívalo totalitně. Kapitola o Indíře Gándíové není zakomponována do této práce z politologického důvodu, ale kvůli svému společenskému vlivu, který měla ve své době na indickou společnost a to především na ženy. To ji nelze upřít.

7.3 Prezidentka Prábhita Pátílová

V roce 2007 se poprvé stala prezidentkou druhého nelidnatějšího státu světa žena. Prábhita Pátílová vytřídala Abdula Kalama. Je to 72-letá sociální pracovnice, právnička a politička. „*V roce 2004 se stala jako první žena guvernerkou severoindického státu Radžasthán.*“²¹⁸ Ve státě Maháráštra byla několikrát ministryní a stala se i členkou indického parlamentu. Veřejnost ji přesto až do nominace na prezidentku téměř neznala. Po premiérce Indíře Gándíové, jež se stala první premiérkou - ženou na světě, se Prábhita Pátílová aktuálně stává další ženou zastávající vysokou politickou funkci v Indii.²¹⁹

Tato volba znamená, že pokračuje indická politická tradice svěřovat prezidentský post znevýhodněným skupinám obyvatel. Indie měla již tři muslimské prezidenty. Indickým prezidentem se stal také sikh a druhý pocházel ze spodní vrstvy indické společenské hierarchie. „*Samotná Pratibha Patil věří,*

²¹⁷ J. Strnad, *Dějiny Indie*, s. 844.

²¹⁸ Kadlecová, Markéta. „Už i Indie má prezidentku“. *Občanské sdružení Fórum 50 %* [online], 2007 [citováno 2007-08-28]. URL: <http://www.padesatprocent.cz/?c_id=268>.

²¹⁹ „Indie zvolila první ženu-prezidentku“. *Ženy a média – o ženách a ženské tematice v médiích* [online]. 2008 [citováno 2008-01-30]. URL: <<http://www.zenyamedia.cz/clanky/zeny-nejen-v-mediich/indie-zvolila-prvni-zenu-prezidentku>>.

že její zvolení posílí další jmenování žen do významným rozhodujících postů a přispěje k emancipaci indických žen.“²²⁰

Stoupenci prezidentky tvrdí, že může pomoci zlepšit postavení indických žen, které kvůli svému pohlaví čelí diskriminaci na různých úrovních. Prezidentská funkce v Indii je ceremoniální, podle sociologů může mít ale skutečnost zvolení ženy za prezidentku pozitivní psychologický dopad. Na druhou stranu se podle mnohých jedná pouze o symbolické gesto. V Indii i okolních zemích se totiž objevuje sice poměrně dost premiérek a žen ve vysokých politických funkcích, jak ale upozorňuje Blanka Knotková-Čapková, jedná se často o vdovy po politických vůdcích či dcery významných politiků. *"Nabízí se tedy interpretace, že tyto ženy ve vysoké politice nejsou důkazem rovných genderových příležitostí, ale představují v podstatě dynastický model: jsou symbolem rodového jména a odkazu významného politika (muže)."*²²¹

Od nové indické prezidentky se očekává, že se bude orientovat na postavení žen ve společnosti a že začne upozorňovat na problémy, které provázejí život indických žen, jako je např. závislost na mužích, obtíže při shánění zaměstnání, domácí násilí nebo tradiční rozdělení mužských a ženských rolí.

Jako každý politik se ale dopustila několika skandálních výroků. Proti výroku, že indické ženy si poprvé začaly zahalovat hlavu "na ochranu" před muslimskými dobyvateli, se postavili jak muslimové tak historici. Tato slova ale později vzala zpět. Dříve údajně také prohlásila, že lidé s dědičnými chorobami by měli být sterilizováni.²²²

²²⁰ "Indie zvolila první ženu-prezidentku". *Ženy a média – o ženách a ženské tematice v médiích* [online]. 2008 [citováno 2008-01-30]. URL: <<http://www.zenyamedia.cz/clanky/zeny-nejen-v-mediich/indie-zvolila-prvni-zenu-prezidentku>>.

²²¹ B. Knotková-Čapková, *Několik poznámek o postavení (nejen) indických žen* [online].

²²² Nedvěd, Radek. „Pratibha Patil, nová indická hlava státu“. *iHNed.cz – Zpravodajský server hospodářských novin* [online], 2007 [citováno 20. 8. 2007]. URL: <http://zahranicni.ihned.cz/c4-10030310-21665710-003000_d-prezidentkou-indie-je-poprve-zena>

8. Historické proměny

Abychom si mohli lépe uvědomit postavení ženy v současnosti, nahlédneme do její minulosti, jakými stádii a změnami prošla její role ve společnosti. Pozici ženy ovlivňuje mnoho faktorů – myšlení společností, kultura, politika a náboženství. I tyto faktory se během historie mění a je potřeba je pečlivě sledovat.

8.1 Před kolonizací

Tato kapitola by mohla být velice obsáhlá, protože je v ní zahrnuto tisíce let historie. Vzhledem k tak širokému časovému období je možné sledovat pouze důležité historické mezníky.

I přesto že není příliš důkazů o tom, jak se do příchodu Árijů indický subkontinent vyvíjel, existují teorie, které poukazují na silný kult bohyně Matky. Ženy byly vnímány jako udržovatelky rodu a tím určily své významné postavení. Uctívala se ženská božstva, která představovala jak ničivé tak tvořivé vlastnosti. Pravděpodobně nejvíce měly ochrannou funkci. „V Bengálsku se dodnes uchoval kult vládkyně hadů Manasy – jedovatí plazi představovali pro lidi obklopené džunglí jedno z největších nebezpečí.“²²³ Obzvláště na jihu a severovýchodě Indie je dodnes cítit silný vliv matriarchálních prvků, zejména v kmenovém obyvatelstvu.

„Žijí víceméně kmenovým životem, neznají přísné oddělování děvčat od chlapců, žen od mužů...i dnes vládne v kmenovém obyvatelstvu celkem volnost ve stycích mezi mladými lidmi. Chlapci a dívky dlouho do noci tančí na návsi a pak nocují ve společné noclehárně gótulu... Dvojice si nacházejí k sobě cestu bez dozoru a usměřování starších.“²²⁴

Je několik bohyní, které si dodnes uchovaly silný vliv, například Durga, Šítala či Kálí. Šítala je bohyně neštovic a obrací se na ni v dnešní době především matky a prosí ji o ochranu svých dětí před touto nemocí. Durga je uctívána téměř v celé Indii, ale nejvíce v Bengálsku, kde se každý rok slaví

²²³ D. Marková, *Hrdinky kámasútry*, s. 15.

²²⁴ Tamtéž, s. 16.

Durgapúdža na počest této bohyně.²²⁵ Většinou je Durga s Kálí jednou z manifestací bohyně Šakti – ženské síly, ale existují uctívači jak Durgy tak bohyně Kálí zvlášť. „*Význam ženských božstev, přežívající v podvědomí žen, dal postupně vzniknout spoustě legend, písní a přísloví, které vyjadřují specifiku myšlení a cítění žen a zachycují zvláštní indický ženský svět, jenž zůstal do jisté míry nezávislý na později vytvořeném patriarchálním prostředí.*“²²⁶

Po příchodu Árijů se podle některých odborníků společnost stala patriarchální. Dosud samostatné bohyně se staly manželkami bohů. „*Bohové byli vybaveni manželkami... Protože uctívání ženských božstev bráhmani nedokázali potlačit, byl posvěcen a začleněn do uznávaného rituálu jako kult Šakti.*“²²⁷ Kultem Šakti bylo kompenzováno nižší postavení ženy ve společnosti.²²⁸

Změnou postavení bohyň se změnila i pozice ženy v árijské společnosti. V období bráhmanského náboženství byla například nevěsta opředena různými představami o hrozícím nebezpečí. Nastávající manžel prosil bohy, aby dali manželce štěstí a nezavinila jeho smrt. Manželka byla v podstatě majetkem svého muže a směla patřit pouze jednomu muži za život. Nevěra patřila k největším proviněním už podle Rgvédu.²²⁹

Starověké texty nám ale potvrzují, že i ve védském období byly ženy, které studovaly posvátné texty a diskutovaly s ostatními mudrci. Přibližně jedno procento hymnů ve Rgvédu je připsáno ženám. Jsou důkazy o tom, že ženy hovořily s muži ve filozofických debatách – například Gárgí nebo Maitréjí v upanišadách.²³⁰

Žena ovšem stále zastávala a dodnes zastává velice důležitou úlohu při oběti bohům po boku svého muže. Oběti se konaly za dobrou úrodu, zdraví a samozřejmě v případě prosby za potomstvo nesměla ženy chybět. Jejím hlavním úkolem kromě starosti o děti a celou domácnost bylo udržovat domácí

²²⁵ Je to největší bengálský svátek. Tento svátek je také znám pod jmény Dašahra nebo Navaratri. Zpívá se, tancuje, lidé se obdarovávají dárky a přáníčky. Slaví se na podzim, v roce 2007 to bylo od 17 do 21. října a v roce 2008 připadne na 5. – 9. října.

²²⁶ D. Marková, *Hrdinky kámasútry*, s. 16.

²²⁷ J. Strnad, *Dějiny Indie*, s. 173.

²²⁸ Tamtéž, s. 191-192.

²²⁹ D. Marková, cit. dílo, s. 25.

²³⁰ „History of women in India“. *India-history.com* [online], 2008 [citováno 2008-01-23]. URL: <<http://www.india-history.com/culture/women/>>.

oheň. Předly, tkaly, šily. Právě z těchto důvodů se domácnost bez ženy neobešla, a proto v případě ženiny smrti, se měl muž co nejdříve oženit s další ženou. V tomto případě byla jedna žena lehce nahraditelná jinou. „Bez ženy prostě nešlo nic – ani obětování bohům, ani vedení domácnosti – a samozřejmě ani pokračování rodu.“²³¹ Na druhou stranu Manu ženy i jistým způsobem ctil, a to jako dávkyně dětí. Nejvyšší úctě se těší právě matka, převážně matka synů.

„V době upanišad byly rozpracovány představy o ženské rituální nečistotě v době menstruace. Pro ženu v těch dnech platila samá omezení. Neměla se po tři dny koupat, prát si šaty, česat se, čistit si zuby, stříhat si nehty...nesměla se smát, v noci měla spát na zemi a pít vodu směla jen z dlaně nebo z nepáleného kalíšku.“²³²

Manželství bývala pravděpodobně monogamní, ale pokud jeho manželka neporodila potomka nebo rodila jen dcery, mohl si přivést jinou ženu. Touto možností se také zabývá Kautiljova arthaśástra. „Jestliže žena neporodí vůbec, neporodí-li syna nebo je neplodná, nechť manžel vyčká osm let, porodí-li mrtvé dítě, deset, a rodí-li jen dcery, dvanáct. Potom nechť se ožení podruhé, aby získal syna.“²³³ Jinak byla manželství převážně monogamní.

Asi od 5. století př. Kr. bylo doporučeno otcům, aby provdali své dcery ještě před pubertou, tedy kolem osmého roku dívky. Od té doby byly pravděpodobně praktikovány dětské sňatky. Pokud by to otec nestihl, má dcera vyčkat asi do 15 let a poté si najít muže sama.²³⁴

Ve 12. století byl šivaistický bráhman Basavanna ve službách panovníka Bidždžaly z dynastie Kalačuríů. Nejenže měl politické schopnosti, ale projevil se i jako náboženský reformátor. Založil hnutí, které nedodržovalo striktně bráhmanské zásady. Zdůrazňovali rovnost mezi členy hnutí a významná práva přiznával také ženám.²³⁵ Všeobecně lze říci, že bhaktická hnutí byla více zaměřena na ženy.

S příchodem islámu se postavení žen změnilo. Často se tvrdí, že to bylo k horšímu. Na to ale nejsou přesvědčivé důkazy. Je pravda, že se soužitím s muslimy, vznikl propracovaný systém zahalování a oddělování žen. Zahalování žen je ale již před příchodem islámu naznačeno v přetažení cípu

²³¹ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 30.

²³² Tamtéž, s. 27. Blíže nespécifikovaná upanišada.

²³³ *Kautiljova arthaśástra*, s. 120.

²³⁴ D. Marková, cit. dílo, s. 37.

²³⁵ J. Strnad, *Dějiny Indie*, s. 368.

sáří přes hlavu, je-li někde přítomen cizí muž. Oddělování žen šlo ruku v ruce se zahalováním. Vše bylo důsledkem společného soužití muslimů a hinduistů. Akbar Veliký z Mughalské dynastie se projevil jako pozdější neohinduističtí reformátoři. Zakázal dětské sňatky a nařídil, aby se dokazovalo, že satí je skutečně dobrovolné, a povolil sňatky vdov. Bohužel tato opatření vydržela pouze po dobu jeho vlády. Akbar také prosadil, aby se hinduistický svatební obřad nekonal bez souhlasu nevěsty, přestože u muslimů byl souhlas nevěsty často pouze formální.²³⁶

Akbarův nástupce Džahángír si vzal ženu jménem Méhrunnisa. Sám ji nazýval Núrdžahán – světlo světa. Méhrunnisa byla vzdělaná, odvážná, se sociální citěním. Platila svatby osiřelým dívkám. Džahángír vydal rozkaz proti zvyku satí a dětským sňatkům dokonce pod trestem smrti.²³⁷

Pokud se řekne Indie, každému se vybaví Tádž Mahal v Ágře, který se stal symbolem lásky až za hrob. Byl postaven kvůli ženě jménem Mumtázmahal, matce čtrnácti dětí, kterou sultán Šáhdžahán natolik miloval, že s ní chtěl být i na bojišti. Legendy o jejich lásce jsou dodnes živé po celé Indii, ale samozřejmě nejvíce v Ágře, kde vám na každém kroku řeknou: „No life without wife“ a jedním dechem hovoří o lásce těch dvou. Pokud zůstaneme u indických památek, můžeme zmínit Čándníčauk v Dillí, kterou nechala postavit Džahánára a její sestra Róšanára nechala vystavět na předměstí Dillí překrásné zahrady, které jsou dodnes zelenou oázou velkoměsta. Obě ženy byly Šáhdžahánovy dcery.²³⁸

²³⁶ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 83-86.

²³⁷ M. Krása a kol., *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*, s.141.

²³⁸ D. Marková, cit. dílo, s. 105-109.

8.2 Bengálská renesance

Působením neohinduistických myslitelů se ve společnosti zlepšilo postavení hinduistických dívek, manželek a vdov. Reformační kroky vznikly v Bengálsku²³⁹, a proto se tato hnutí často nazývají „bengálskou renesancí“.²⁴⁰ „Už od počátku 19. století se Kalkata stala Mekkou všech Indů obdobného smýšlení. Právě v té době vzniklo rčení „Co si myslí Bengálsko dnes, bude zítra myslet celá Indie“, o jehož platnosti jsou četní bengálští vlastenci přesvědčeni ještě v současné době.“²⁴¹ Indie byla pod nadvládou Britů a časté hladomory, ekonomický úpadek, různé epidemie, pokles vzdělanosti bráhmanů měly vliv i na společenský a náboženský vývoj v zemi. Domácí vzdělanci hledali východisko. Bengálská renesance byla všeobecně zaměřena na odstranění sociálních přežitků jako například satí, dětské sňatky, mnohoženství, zákaz znovuprodání vdov a vzdělání žen.

Hlavní osobností bengálské renesance se stal Rám Mohan Ráj (1774 – 1833)²⁴². Pocházel z kalkatské bráhmanské rodiny. Je často nazýván „otcem moderní Indie“. Byl velice vzdělaný a zajímal se o všechna světová náboženství. Působil jako úředník v britské Východoindické společnosti. Vedl kampaň proti dětským sňatkům, polygamii, zvyku satí a kastovnímu systému. V roce 1815 založil náboženskou organizaci Átmija sabhá, která se v roce 1821 přejmenovala na Unitarian Committee a v roce 1828 na Bráhma sabhá, později přejmenovaná na Bráhasamádž (*Společnost věřících v Boha*), jenž je dosud nejstarší existující reformistickou společností.²⁴³ Tyto spolky byly zorganizovány z důvodu vytvoření základny pro výměny názorů a diskuse hinduistických učenců.²⁴⁴ Díky jeho úsilí se v roce 1829 prosadil zákon, který zakazuje satí, a to i přestože Britové neradi zasahovali do náboženských a kulturních záležitostí Indie. Praktikovali politiku *laissez-faire*. Rám Mohan Ráj dokonce kvůli podpoře tohoto zákona odjel do Londýna, aby Brity přesvědčil, že i přes jejich zásadu

²³⁹ Vše, co přicházelo z Evropy, ať dobré nebo špatné, se nejdříve projevilo právě v Bengálsku.

²⁴⁰ D. Zbavitel, *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, s. 78.

²⁴¹ D. Zbavitel, *Jedno horké indické léto*, s. 36.

²⁴² Většina zahraničních zdrojů uvádějí rok narození 1772. Například <http://www.chanda.freeseerve.co.uk/rmroy1.htm> nebo http://en.wikipedia.org/wiki/Ram_Mohan_Roy.

²⁴³ M. Krása, *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*, s. 187.

²⁴⁴ D. Zbavitel, *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, s. 80.

nezasahování do náboženských zvyků, by bylo vhodné tento zvyk postavit mimo zákon. Proti Rám Mohanu Rájovi se postavil Rádhákánta Deb, který založil společnost Dharma sabhá. Tato organizace bojovala proti křesťanským misionářům i proti neohinduistickým učencům. Ale prosazovali vzdělání žen. Rám Mohan Ráj a jeho organizace Brahmasamádž se pokoušeli změnit sociální uspořádání. Zakládali noviny a školy po celé Indii.²⁴⁵

Když už se uzákonil zákaz satí, bylo třeba zajistit, aby vdova měla nárok na plnohodnotný život. Za vdovy se postavil Rám Mohanův přívrženec Íšvarčandra Vidjáságar (1820 – 1891). Výsledkem jeho snažení byl zákon z roku 1856, který povoloval sňatky vdov, jehož první předlohu připravil lord Dalhousie, ale vešel v platnost až za lorda Canninga.²⁴⁶ První znovuprodání vdov ale muselo probíhat pod policejní ochranou. Téměř nikdy nešlo o svatbu z lásky. Jednalo se o muže průkopníky, kteří si brali mladé vdovy. Vznikala dokonce různá sdružení pro vdovské sňatky. Existovalo dost mužů, kteří propagovali sňatky vdov, ale sami se k tomuto kroku nikdy neodhodlali. „V letech 1856 – 1891 nebylo těchto statečných víc než šedesát!“²⁴⁷ Bojoval také proti dětským sňatkům a polygamii, ale bezúspěšně, například mnohoženství zůstalo legální ještě dlouho po jeho smrti.²⁴⁸

Po jeho smrti aktivity Bráhmamasamádže neustaly. Měl dost svých následovníků, kteří byli motivováni dosaženým cílem týkající se zákazu zvyku *satí* indickým zákonem. V čele této společnosti stály takové osobnosti jako Debendranáth a Rabíndranáth Thákurové nebo Kešabčandra Sen. Posledně jmenovaný se snažil na tehdejší dobu o relativně radikální reformy – mezikastovní sňatky, vyšší vzdělání dívek a o členství žen v Bráhmamasamádži. „Ačkoli stanovy Bráhmamasamádže otvíraly dveře i příslušníkům jiných vyznání a nižších kast, v praxi byla spolkem bráhmanských modernistů.“²⁴⁹ Rodina Thákurů se zajímala o reformu vzdělávání. Rabíndranáth Thákur napsal novelu

²⁴⁵ Aharon, Daniel, „Hindu reformers and Indian nationalism. The Brahmo Samaj“. *Adaniel* [online], 2000 [citováno 2008-03-20]. URL: <<http://adaniel.tripod.com/brahmosamaj.htm>>.

²⁴⁶ J. Strnad, *Dějiny Indie*, s. 716.

²⁴⁷ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 137.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 131.

²⁴⁹ D. Zbavitel, *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, s. 81.

Nastanirh, kde kritizuje muže, kteří se veřejně zasazují o ideály renesance, ale doma v rodinách v těchto ideálech selhávají.²⁵⁰

Další reformátor Mahadév Góvind Ranadé (1842 - 1901) vystudoval univerzitu v Bombaji a stal se soudcem. Se svými přáteli založil v roce 1867 hnutí Prarthanasamádž inspirované Bráhmasamádží. Jeho sociální hnutí bojovalo proti dětským sňatkům, proti holení hlav vdov, proti obrovským nákladům na svatby a usilovně obhajoval znovuprovdání vdov a všeobecně o zlepšení sociálního postavení vdov a vzdělávání žen. Roku 1861 založil „Společnost pro svatby vdov“.²⁵¹ Po smrti jeho první ženy členové hnutí a přátelé očekávali, že si jako druhou manželku vezme vdovu a tím ji zachrání od nelehkého vdovského údělu. Nicméně Góvind Ranadé se podrobil přání rodiny, vzal si nevěstu dětského věku Ramabáí Ranadé. Poskytl jí vzdělání a po jeho smrti pokračovala v jeho sociální a vzdělávací reformní činnosti.²⁵²

Ramabáí Ránadé se velice zasloužila o zlepšení postavení žen ve společnosti. Když ve 39 letech ovdověla, s vdovským údělem se nesmířila. Založila sdružení, které umožňovalo Indkám, převážně vdovám, kterým chtěla tímto pomoci postavit se na vlastní nohy, školit se jako ošetřovatelky a porodní asistentky. Ve sdružení se ženy mohly učit také šití, vyšívání a další ruční práce.²⁵³

V roce 1875 vznikla v Bombaji reformní organizace Árjasamádž, kterou založil Dajánanda Sarasvatí (1824 – 1883). Stejně jako vzdělanci ve společnosti Brahmasamádž i v Árjasamádži odmítali sociální přežitky jako dětské sňatky nebo zvyk *satí*.²⁵⁴ Heslo Dajánandy Sarasvatí bylo „zpět k védám“. Na védách, především na Rgvédu, se snažil dokázat, že hinduismus upadá a proto se snažil navrátit se k původním správným kořenům. Přestože většina myslitelů v jeho době uměla anglicky, zajímavostí je, že Dajánanda Sarasvatí nikoli. Pocházel z bráhmanské rodiny a již v pěti letech ho otec učil

²⁵⁰ „Bengal Renaissance“, *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2008-05-28]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Bengal_Renaissance>.

²⁵¹ Mahadev Govind Ranade, *Indianetzone Reference* [online], 2008 [citováno 2008-05-28]. URL: <http://reference.indianetzone.com/1/mahadev_govind_ranade.htm>.

²⁵² „Mahadev Govind Ranade“, *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2008 [citováno 2008-05-28]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Mahadev_Govind_Ranade>.

²⁵³ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 139-140.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 83 – 84.

sanskrt. Ve 14. roce svého života se poprvé vzbouřil proti rituální púdže. V devatenácti letech utekl z domova, protože nechtěl být oženěn a stal se potulným asketou. Pevně věřil tomu, že pád indické společnosti počal dnem, kdy bylo ženám odepřeno vzdělání a byly uzavřeny do vnitřní části domu.²⁵⁵ Věřil v rovnost mezi mužem a ženou.²⁵⁶

Dalším důležitým neohinduistickým vzdělavcem byl Rámakršna Paramahansa, vlastním jménem Gadádhar Čattopádhjáj (1834 – 1886). Nebyl téměř vůbec vzdělaný, ale měl prý schopnost *vnímat duchovní vlivy*.²⁵⁷ Byl charismatický a jeho osobnost působila na všechny lidi, kteří se pohybovali v jeho okolí. Byl oženěn proti své vůli s velice mladou dívkou. Opustil domov a žil jako sanjásin. Po čase se i jeho žena stala jeho žačkou a po Rámakršnově smrti se snažila pokračovat v jeho odkazu.

Jak je vidět za lepším postavením žen stojí většinou jen reformátoři – muži. V historii ale kromě Ránádé Ramábái existovala minimálně jedna žena, která se také zasloužila o změnu ve společenské a rodinné roli ženy - pandita Ramábái (1858 – 1922). Její otec byl reformátorem a sám ji naučil sanskrt a zprostředkoval ji všeobecné vzdělání. Rodiče i bratr jí brzy zemřeli. V Bengálsku se provdala a bylo to prý velice šťastné manželství. Bohužel manžel Ramábái zemřel dva roky po svatbě. Odmítla vdovský úděl, odcestovala na jih, naučila se anglicky a v roce 1883 odletěla do Anglie, poté do Ameriky. Vydělávala si přednáškami a psala. Vydala knihu *Hinduistická žena vysokých kast*. Studovala předškolní výchovu. Vrátila se zpět do Indie a v Púně založila známou dívčí školu.²⁵⁸

Reformy se týkaly také vzdělání dívek a žen, a tak se zakládaly školy a internáty. Indický učenec Rádhákánta Deb se třicet let podílel na zřízení Hinduistické koleje v Kalkatě – preferoval technické školství a vzdělání dívek.²⁵⁹ Byla hlavně potřeba přesvědčit rodiče, aby své dcery do škol posílaly. Vzhledem ke vzrůstajícímu počtu moderně vzdělaných úředníků, kteří chtěli mít

²⁵⁵ V. Sundaram. „Swami Dayananda Sarasvati“. *Boloji.com* [online], 2008 [citováno 2008-03-20]. URL: <<http://www.boloji.com/people/04018.htm>>.

²⁵⁶ Aharon, Daniel, „Hindu reformers and Indian nationalism. The Brahma Samaj“. *Adaniel* [online], 2000 [citováno 2008-03-20]. URL: <<http://adaniel.tripod.com/brahmosamaj.htm>>.

²⁵⁷ D. Zbavitel, *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, s. 85.

²⁵⁸ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 138-139.

²⁵⁹ M. Krása, *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*, s. 186.

po svém boku alespoň gramotnou manželku, byla motivace na světě. Otázkou je, jak a kde všechny reformy působily a působí. Ještě dnes existují vesnice, kam uzákoněné změny v společnosti nepronikly.

8.3 Indie ve 20. století

„Indické vládě se podařilo po uplynulá desetiletí zůstat v pozici světové moci a že indický parlament nevydal ani jediný zákon, který by bylo možno interpretovat jako komunalistický nebo preferující náboženskou většinu. Naopak celá řada zákonů potvrdila světský charakter státu. ...Na druhé straně je však třeba vidět, že žádné snahy „shora“ ani sebedokonalejší zákonodárství reformu sociálních složek hinduismu neuskutečnily.“²⁶⁰

Největší osobností Indie 20. století byl bezpochyby Mahátma Gándhí. Přízvisko *mahátmá* znamená *Velký duch* a takto ho pojmenoval poprvé Rabíndranáth Thákur. Mohandás Karamčand Gándhí (1869 – 1948) se narodil v rodině obchodníka, kasty vajšjů. Ve třinácti byl oženěn s Kasturbou Makhardží. Jejich manželství se později stalo symbolem. V osmnácti se vydal studovat práva do Anglie. Po studiích se na chvíli vrátil do Indie, kde ale přijal nabídku zástupce indické firmy v jižní Africe a strávil tam celkem 20 let. Po návratu do vlasti a seznámení se s tehdejší situací vydal manifest „Samostatnost Indie“. Několikrát byl uvězněn. Ve vězení ale vždy nabral nové síly. „V Indii mu byl formálně udělen titul "Otec národa" a 2. říjen, den jeho narozenin, je každoročně vzpomínán jako Gándhí džajanti (Oslava Gándhího). 15. května 2007 přijala Organizace spojených národů rezoluci, která prohlašuje 2. říjen za "Světový den nenásilí." Gándhí prosazoval politiku pasivního odporu – *satjáhra*.²⁶¹

Ve svých projevech, které byly určeny i ženám, prosazoval mytologickou postavu Sítu jako ideál vzorné ženy. Skrze Sítu poukazoval na ženskou sílu, odvahu, schopnost chránit samy sebe. Gándhího vzkaz ženám byla možnost jejich vlastní cesty, právo rozhodnout se držet se své vlastní dharmy. Dodal ženám odvahu vyjít z vnitřních částí domů do politiky. Síta byla také symbolem pozvednutí indické ekonomiky. Gándhí požádal indické ženy, aby nosily pouze

²⁶⁰ D. Zbavitel, *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, s. 92.

²⁶¹ „Móhandás Karamčand Gándhí“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2008 [citováno 2008-03-21]. URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mah%C3%A1tma_G%C3%A1ndh%C3%AD>.

indické látky, protože Síta by si na sebe určitě navzala nic dovezeného.²⁶² Gándhí byl přesvědčen o tom, že žena dokáže vzdorovat a zabránit fyzickému násilí jako Síta *vnitřní čistotou a rozhodností*.²⁶³ Síta byla obětavá a snášela bez řečí nespravedlnost, když Ráma po návratu pochyboval o její poctivosti. Ženy viděl jako spolubojovnice v rámci boje za osvobození Indie bez násilí. Žena má podle jeho názoru sklon k nenásilí.²⁶⁴

V roce 1926 byla založena Celoidická ženská konference, velká ženská organizace, která vznikla sloučením menších. V této době se ke Gándhímu přidávaly pouze ženy z měst. Vesnické ženy se začaly o hnutí zajímat kolem třicátých let v souvislosti se solí. V roce 1928 byla velice zdražena sůl, což postřehla každá indická hospodyně. Indové si i přes zákaz Britů začali vyrábět mořskou sůl odpařováním. Solný pochod dostal do ulic ženy, které nikdy dříve nevyšly za brány své vesnice či města. „*Gándhí tehdy otevřel ženám cestu do veřejného života, aniž by v nich budil sklony soupeřit s muži, a už vůbec nezpochyboval instituci manželství*.”²⁶⁵

V době, kdy se země rozdělila na Indii a Pákistán, byly běžné časté boje plné mrtvých a oloupených, přičemž se nebralo v potaz, zda jde o muže, ženu, dítě nebo starce. Žena byla brána jako majetek a kde jinde se pomstít než na ženě protivníka, obzvláště když v obou náboženských systémech (hinduismu i islámu) je pravidlem ženy střežit před cizími muži. Protivník se ženy nemusel ani dotknout, i když to nebylo příliš časté, jen ji přes noc někde nechat a ráno ji vrátit. Žena už pak nemohla dokázat svou počestnost a většinou byla zatracena celou rodinou. Jak to probíhalo můžeme vidět na indickém filmu *Klec* (Pinjar), který se odehrává blízko Amritsaru v době bojů muslimů a hinduistů před rozdělením Indie. „*30 000 hinduistických a sikhských žen, které se do roku 1947 měly stát indickými občankami, zůstalo takto donuceně v Pákistánu*.”²⁶⁶ Po roce 1947 vznikaly komise, které pátraly po zmizelých ženách. V podstatě se ale ženy neměly kam vrátit. Muži před sebou viděli Rámu, který Sítu odmítl

²⁶² Madhu Kishwar. „Traditional Female Moral Exemplars in India“. *The Infinity Foundation* [online], 2001 [citováno 2008-02-28]. URL: http://www.infinityfoundation.com/mandala/s_es/s_es_kishw_EAA.htm.

²⁶³ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 151.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 153.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 156.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 159.

přijmout. Komise byly ve většině případech zbytečné, i přestože ženy vypátraly. Rodiny je zkrátka nepřijaly zpět. Některé ženy tak skončily svůj život sebevraždou, jiné žily dále jako prostitutky. Vzdělanější a samostatnější ženy si našly nějaké zaměstnání, aby se užívaly.²⁶⁷

V Indii se všechny strany snaží mít několik křesel i pro ženy. Premiér Džahavarlál Néhrú prosadil pro ženy mimo jiné reformy týkající sňatků, rozvodů a dědictví v roce 1955.²⁶⁸ Tento zákoník stanovil nejnižší možný věk nevěsty na 15 let, později změněno na 18 let. Zákon obsahoval také zákaz polygamie, která ani dříve mezi hinduisty nebyla zcela běžná, ale byla možná. S bigamním manželstvím se v odlehlejších částech Indie můžeme setkat i dnes a to většinou z důvodu neplodnosti první manželky. Největší problém bylo prosadit v parlamentu možnost rozvodu, ale podařilo se a to dokonce s placením výživného. Zvláštní zákon o manželství z roku 1954 povoluje uzavřít mezináboženská manželství, ale s tím se v Indii setkáte zřídka. Tento zákon umožňuje uzavřít občanský sňatek bez náboženských obřadů.

²⁶⁷ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 158 -165.

²⁶⁸ J. Strnad, *Dějiny Indie*, s. 837.

9. Role ženy v současné společnosti

Indická ústava z roku 1950 zaručuje ženám stejná práva jako mužům před zákonem. I přes veškeré modernizování a vnášení západních vlivů do indické kultury a společnosti zůstává pro hinduistku nadále nejdůležitější součástí jejího života manželství a rodina. Manželka prosí bohy, aby ochraňovaly jejího manžela, děti, rodinu, aby její manželství trvalo co nejdéle, což není divu, vezmeme-li v potaz postavení vdovy v hinduistické společnosti.

Většina hinduistických žen příliš netouží po rovnoprávnosti podle západních norem a jejich hodnoty zůstávají stejné – velká a spokojená rodina a šťastný manžel. Postavení ženy prodělalo v posledních desetiletích mnoho změn. I dnes je ale možné v určitých částech Indie najít společenství žen, které se příliš neliší od chování a jednání žen před staletími, stejně jako se setkáte s mladou indickou podnikatelkou, která je vystupováním a počínáním k nerozeznání od například francouzské byznysmanky.

Většina Indek zatím nenašla odvahu nebo nechtějí něco měnit. Dušan Zbavitel popisuje svoje setkání s ženami, které se nechovaly jako ortodoxní hinduistky z eposů a purán.

„Nenuceně se smály a hovořily, bez zábran oslovovaly oba přítomné muže a vyptávaly se jich na věci, které by měly podle tradice být výsadní doménou mužského pokolení. Jedna z nich se dokonce před několika dny zúčastnila stotisícové demonstrace kalkatských žen na Majdáně, kde vyjadřovaly podporu bengálské vládě v boji proti menším platům žen a jejich diskriminaci v některých povoláních.“²⁶⁹

V dnešní indické společnosti zůstává pohled na ženu především jako na manželku a matku dětí. Mezi Indkami najdeme schopné a ctížádostivé manažerky, političky, spisovatelky, profesorky a oddané manželky a matky. V zemi funguje řada hnutí a společností pomáhající ženám a od roku 1993 mohou sloužit ženy v armádě.²⁷⁰ Posledním krokem k rovnosti bylo v roce 2005, kdy dostaly ženy stejná práva dědit jako muži. Podle staršího zákona z roku 1956 měli dědická práva pouze synové, tímto novým zákonem získávají stejné

²⁶⁹ D. Zbavitel, *Jedno horké indické léto*, s. 184.

²⁷⁰ Březina, Ivan. „Dcery bohyně Satí“. *Hedvábná stezka* [online], 2006 [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://www.hedvabnastezka.cz/cestopisy/dcery-bohyne-sati>>.

právo i dcery.²⁷¹ Hinduismus se snaží redefinovat roli ženy ve společnosti. Někteří lidé v tradiční hinduistické společnosti však stále trpí předsudky a zaujatostí vůči ženám.

Považuje se za minimálně nevhodné přimět manžela k založení nové domácnosti a to i přesto, že se někdy rodinné vztahy, hlavně mezi snachou a tchýní, hodně vyhroť. Žena patří do manželovy rodiny. Tam, kde se stále drží model velkorodiny, žena zůstává u manželových příbuzných často i v případě, kdy manžel získá práci v jiném městě. Muž za ženou dojíždí ve dnech volna.

Když rodina, tak velká, hlavně hodně dětí. Grhjasútry ukládaly minimálně šest synů.²⁷² Musíme ovšem počítat, že mezi syny se občas narodí nějaká dcera. Pravým neštěstím pro ženu je bezdětnost. V tomto případě si mohl manžel „pořídit“ druhou manželku. Bezdětná ženy podle Indů přináší neštěstí a mají se před ní především chránit děti a novomanželé. Neměla by se účastnit některých obřadů, převážně svateb. Manželka, do té doby než porodí, není svým způsobem plnohodnotná žena. Průměrná indická žena má pět až šest dětí. Toto vysoké číslo je dáno především větší porodností ve venkovských oblastech, kam příliš neproniká státní politika plánovaného rodičovství.

Rodina je patrilineární, až na výjimky na jihu Indie, kde se více uchovává matrilinearita. V domácnosti má sice hlavní slovo matka nebo manželka nejstaršího syna, ale hlavní rodiny je otec nebo nejstarší manžel.

V Indii se i ve městech a v intelektuálních kruzích stále drží instituce domluvených sňatků nebo je domluvenost alespoň předstírána. Pokud se na tuto tradici díváme evropskýma očima, je pravděpodobné, že se nám těžko věří, že domluvená manželství fungují. Adekvátní odpověď nám poskytla ruská indoložka I.P. Glušková: *„Žena cítí lásku ke svému budoucímu manželovi jako takovému. Zhmotněný kandidát na toto místo (vybraný zpravidla rodiči, příbuznými nebo přáteli rodiny) představuje pouze konkrétní objekt jejich dříve vyvinutých citů.“*²⁷³

²⁷¹ „Indické ženy dostaly stejná práva jako muži“. *BBC Czech.com* [online], 17. 8. 2005 [citováno 2007-12-20]. URL:

<http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2005/08/050817_india_woman_0835.shtml#>.

²⁷² D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 196.

²⁷³ I.P.Gluškova, *Indijskaja žena*. Vostočnaja literatura, Moskva 1996, s. 182.

Jak vypadá běžný den indické ženy? Záleží na mnoha okolnostech: v jaké oblasti Indie žije, z jaké je společenské vrstvy, kolik jí je, kolik má dětí, respektive synů, zda pracuje nebo je doma, zda žije v tradiční velkorodině nebo ve velkoměstě v bytě pouze s dětmi a manželem, jakému náboženskému směru a jak intenzivně se ona a její rodina věnuje.

Podle Manua by měla žena být po boku svého manžela při uctívání, ať už předků nebo bohů. Byla nutná její přítomnost, ale recitace manter a provádění dílčích obřadů je úlohou muže, pokud nejde o ryze ženský rituál. Žena je tedy ráno přítomna u rodinného oltáře, který je zasvěcen nějakému bohu, a je manželovi nápomocna při ranní púdže. Pokud je manželka opravdu manželovi oddaná jako bohu, omyje mu nohy a připraví snídani. Ženy nejí s muži. Je to dáno rodinnou hierarchií, ale také z praktických důvodů. Pokud by chtěl nějaký člen rodiny něco podat či přinést, musela by vždy přestat jíst. Pohostí svého manžela, respektive členy velkorodiny, a pak se sama v klidu může najíst.²⁷⁴

„Ještě ve védské době se ženy a muži účastnili obětních obřadů společně. Společně vykonávali všechny důležité domácí obřady jako kupříkladu zápalnou oběť na počest boha ohně Agniho... Domácí bohoslužba manželů je nejstarší formou mužského i ženského kněžství... V bráhmanské době se však situace pro obě pohlaví změnila...obětování, které prováděly ve starší době védské ještě ženy, přechází nyní na (mužské, ženaté) bráhmány. Svobodný muž se k obětnímu obřadu nehodí, protože pouze ženatý muž je „celým“ člověkem.“²⁷⁵

Den ženy v typické tradiční indické rodině se skládá ze starání se o rodinu, což spočívá v chystání jídla, uklízení, vaření, pečení, starání se o děti, šití a jiné ruční práce. Kromě toho mají ale ženy jen své vlastní obřady, jak už bylo dříve zmíněno, svou „malou tradicí“. Například v některých částech Indie můžeme vidět každý den večer mnoho žen, které vytvářejí před prahem domu

²⁷⁴ Velkorodin ale ubývá. Již v 70. letech žila pouze jedna třetina městských žen v tradiční velkorodině. V současné době se velkorodina přirozeně rozpadá z důvodu hledání práce mimo rodné městečko nebo vesnici. Manžel odchází za prací a manželka s dětmi často s ním. Silná rodinná pouta zůstávají, ale ideál velkorodiny poskytující oporu členům rodiny mizí. (Krása, M.: *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*, s. 344)

²⁷⁵ G. J. Bellinger, *Sexuality v náboženstvích světa*, s. 154.

obrazce z rýže nebo limetového prášku. Těmito obrazci dům chrání před nepříznivými vlivy. Tyto kresby jsou obzvláště významné na přelomech různých období (např. zimní slunovrat). Obrazce si ženy zaznamenávají do různých notýsků a vyměňují si je při setkání s ženami z jiných částí města, kraje či země a vzájemně se tak obohacují.²⁷⁶ Modlí se k bohům, aby počaly, nejlépe syna, aby se jejich syn či dcera dostali na dobrou školu, aby manžel měl dobré zaměstnání, aby našly vhodného ženicha či nevěstu pro svého potomka, aby nestrádaly hladu a aby jim byli bohové všemožně nakloněni.

9.1 Rodina a manželství

Žena se po svatbě většinou stane uniformní indickou manželkou bez vlastních zálib a soukromí.²⁷⁷ Samozřejmě se to nemůže generalizovat, ale většinou to tak bývá. Dopisy novomanželek rodině by měly být vždy šťastné, i když šťastné nejsou. Je to určitý zvyk či povinnost – cítit se alespoň na začátku manželství šťastně.

V dnešní době se spíše mohou novomanželé rozhodnout, kde budou bydlet, ale většinou se bydlí v manželově rodině. Pokud rodiče manžela jednají s citem a rozumně, časem si novomanželka zvykne a přijme novou rodinu za svou.

I uvítání nevěsty v domě ženicha je spojeno s mnoha zvyky. Je možné, že některé zvyky mají předárijský původ.²⁷⁸ Ženy přivítají novomanžele troubením na lastury a zvukem ulululu. Poté se provede opět obřad *baran* – vítání nevěsty. Tchyně vítá svou snachu. Tchyně a ostatní ženy dají nevěstě na uvítanou sousto medu, „*aby prý její řeč byla sladká.*“²⁷⁹ Za účasti novomanželů se uctí domácí oheň.

„Pak následuje spousta úkonů, které zajistí, že nevěsta bude pro dům tou pravou bohyní Lakšmí. Musí chvíli držet na boku džbán plný vody – aby bla pracovitá. Musí šlápnout do

²⁷⁶ Knipe, D., *Hinduismus: experimenty s posvátnem*, s. 124-125.

²⁷⁷ Avšak můžeme srovnat jaké záliby měla žena v Evropě například v 19. a 20. století. Také se většinou týkaly pouze domácnosti a ručních prací.

²⁷⁸ D. Zbavitel, *Bozi, bráhmani, lidé*, s. 177.

²⁷⁹ M. Ganguliová, *Obrázky z Bengálska*, s. 25.

kamenné nádoby s mlékem a áltou – aby byla vždy krásná. Musí podržet živou rybu ljáthu – to aby dala mužovi hodně dětí.“²⁸⁰

Novomanžel předá své ženě sárí a tác rýže s přepuštěným máslem a prohlásí, že přebírá zodpovědnost za její výživu a ošacení až do konce života. Po tomto slibu se koná hostina, při které by měli být hosté obslouženi přímo nevěstou – *bau bhát*. Pokud je hostů stovky, což bývá, je tento obřad pojmut symbolicky a na vaření jsou zvaní profesionální kuchaři.

Manželka má v indické rodině několik rolí. První role je služebnice. Jelikož se dodnes manželovi v Indii vyká a je na něj pohlíženo jako na svého Pána, rozumějme Boha, manželka mu všemožně slouží a plní jeho přání. Jako služebnice často ve velkorodině působí hlavně nejmladší snacha. Další rolí je role matky jeho dětí. Samozřejmě jsou to i její děti, ale v indické kultuře byly děti odjakživa brány jako patřící otci. A poslední, nicméně nikoli zanedbatelnou rolí, je role milenky.²⁸¹

Největším posláním ženy je porodit a dobře vychovat co nejvíce dětí. Zde je tradice v rozporu s cíli OSN a jiných nadnárodních organizací, které se snaží, aby porodnost v Indii klesala. K nepomalejšímu tempu v klesání porodnosti dochází v těch indických regionech, kde je gramotnost žen nízká.

Indická vláda se zabývá „plánováním rodiny“ zabývá již od roku 1951, o rok později byl vládou schválen oficiální program. Symbolem plánování rodiny byl červený trojúhelníček a propagoval „malou rodinu – šťastnou rodinu“. Později byla propagována rodina s dvěma dětmi pod heslem „My dva – naše dvě“. Heslo bylo doplňováno ještě sloganem „Další dítě ještě ne, čtvrté dítě nikdy“.²⁸² Antikoncepce byla dokonce přidělována sociálními pracovníci chudším vrstvám zdarma, avšak aplikace orální antikoncepce je pro nevzdělané vrstvy relativně složitá.²⁸³ V sedmdesátých letech přistoupila Indie na experiment se sterilizací a mužů a žen. „*Nejen že byla a dodnes je (sterilizace) zdarma, ale kdo se k ní dostavil, dostal buď deset dní placeného volna, nebo náhradu za ušlou mzdu a kromě toho navíc dle vlastního výběru buď finanční*

²⁸⁰ H. Preinhaelterová, *Moje bengálské přítelkyně*, s. 194.

²⁸¹ V. Jayaram. „Hinduism and Divorce“. *Hinduwebsite* [online], 2007 [citováno 2007-03-21]. URL: <http://www.hinduwebsite.com/hinduism/h_divorce.asp>.

²⁸² M. Krása, *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*, s. 332.

²⁸³ Tamtéž, s. 330-331.

*odměnu, nebo malý tranzistor.*²⁸⁴ Jednalo se často o násilné sterilizace a vazektomie, nedostatečnou informovanost lidí, nátlak vlády a médií. Bylo zaznamenáno i několik případů sterilizace mladých svobodných mužů a žen, které ještě neporodily. Indie v současné době propaguje v politice plánovaného rodičovství dvě děti, politiku jednoho dítěte Indie zavrhl jako pro tuto zemi nereálnou již v roce 1992.²⁸⁵ Týmy zdravotníků a vyškolených lidí informuje i v nejzapadlejších vesničkách o mechanismu početí a způsobech, jak mu zabránit. Pro matku dvou dcer ale nepřipadá v úvahu nepokoušet se dále o syna.

„Jsme lapené,“ říká jedna z protagonistek filmu. „Když nemáme syna, je tu tlak příbuzných. Ale vláda nám zakazuje mít děti. Co má žena dělat?“ Sřet populační politiky s tradiční kulturou Indie mimořádně znevýhodňuje právě ženy. Bez ohledu na to, jestli rétorika kontrolované reprodukce operuje termíny jako „možnost volby pro ženu“, v indickém kontextu z ní činí oběť dvojnásobného útlaku.“²⁸⁶

Vezmeme-li tedy v úvahu fakt, že touha po synovi je v Indii stále obrovská, protože jedině on může vykonat pohřební rituály, nemůžeme zaslívat rodině se třemi holčičkami, že se chce ještě stále pokusit o alespoň jednoho syna. Jeden britský demograf prováděl ve 30. letech 20. století sociologickou studii indické rodiny a zjistil, že vzhledem ke statistice a k možnosti kojeneckých a dětských úmrtí poskytuje záruku dospělého syna až sedmé nebo osmé dítě.²⁸⁷ Pomocí osvětových kampaní se indická vláda pokouší odsunout věk nevěst do pozdějšího věku. I tímto se sníží počet narozených dětí v jedné rodině. Pro ortodoxní hinduisty je ale snižování porodnosti nepřijatelné.²⁸⁸

V posledních letech s rozvíjející se vědou a technikou rozmohly potraty ženských plodů, i přestože už je to v Indii zákonem zakázáno. Není to z důvodu misogynství, je to především z ekonomických pohnutek. Porodit holčičku znamená od začátku jejího života šetřit na svatbu, na věno nebo na vzdělání, které věno může suplovat, a pak se s dívkou, která odejde za svým manželem do jeho rodiny, rozloučit. Neznamená to však, že by rodiče dívky milovaly

²⁸⁴ M. Krása, *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*, s. 331.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 332.

²⁸⁶ „Sterilizace žen v Indii, něco jako válka“. *I. czech transgender TV in Czech republic. Transgender.cz* [online], 2003 [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://www.transgender.cz/cs-zurnal-press-sterilizace-zen-v-indii-neco-jako-valka-763>>.

²⁸⁷ D. Zbavitel, *Jedno horké indické léto*, s. 171

²⁸⁸ M. Krása, *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*, s. 329.

v rodině méně. Je o ně postaráno stejně jako o chlapce, ale v případě výběru mezi dětmi si rodiče vyberou chlapce. Například u vzdělání je to pro rodinu relativně velké dilema. Pokud pošlou dceru na studie, mohou tím ušetřit peníze na věno, případně si pak dívka může na věno přivydělat sama. Pokud ale pošlou chlapce, který v rodině zůstane a přivede si nevěstu, bude přispívat finančně do rodinného rozpočtu a je potřeba, aby dostal kvalitní vzdělání a poté dobře placenou práci.

Někdy si od dcery drží matka raději odstup, protože pokud se bude na dceru příliš citově vázat, bude pro ni i pro dceru mnohem těžší odstěhovat se od rodičů a žít kilometry daleko od svého rodného města nebo vesnice. Může se také stát, že dcera již svou rodinu nikdy neuvidí. Proto se na dívky pohlíží někdy jako na investici, která je pro rodinu velice finančně náročná a tak trochu zbytečná. „*Dívka je považována za „hosta“ ve svém rodném domě.*“²⁸⁹ Matka a syn jsou si vzájemnou citovou oporou. Matka je citově vázána na syna z důvodu jejího citového strádání a syn se dlouho nebude moci citově upnout na jinou ženu.

Dodnes na venkově najdeme případy zabití novorozeněte v případě, že je ženského pohlaví. Například porodní bába, která porodí chlapce, dostane od rodiny určitý obnos peněz, pokud se ale narodí dívka, dostane přibližně čtvrtinu. Její odměna se ale může zvýšit v případě, že holčičku nějakým způsobem zabije.

V bohatších rodinách zajde manželka na soukromou gynekologickou kliniku, kde ji po ultrazvukovém vyšetření sdělí pohlaví dítěte, a pokud jde o plod ženského pohlaví rozhodne se žena o ukončení těhotenství. Tyto kliniky fungují v Indii od 80. let. V roce 1994 bylo zakázáno zjišťování pohlaví plodu, pokud to není potřeba ze zdravotního hlediska. Zákon stanoví odnětí svobody až na tři roky v případě zneužití výsledku z ultrazvuku.²⁹⁰ Praxe ale bohužel zůstává, jen je to ilegální. I zde platí pravidlo, kde není žalobce, není soudce. Teprve nedávno byl jeden lékař odsouzen za to, že rodičům sdělil pohlaví dítěte. „*Podle Organizace spojených národů dva tisíce nelegálních potratů*

²⁸⁹ D. Sharma, *Childhood, Family and Sociostructural change in India*, s. 105.

²⁹⁰ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 202.

denně.²⁹¹ Ženské časopisy a hnutí hovoří o femicidě a požadují novelizaci interrupčního zákona z roku 1971.²⁹² Tento velice liberální interrupční zákon dovoluje přerušování těhotenství až do pátého měsíce na pouhé přání ženy.²⁹³

To vše se děje i přesto, že „*potrat se pokládá za ohavný zločin, může být důvodem k rozvodu a měl za následek ztrátu příslušnosti ke kastě. Ženám, jež usmrtily zárodek, je při jejich smrti odepřen dar vody a samy skončí ve druhém pekle Ródha.*“²⁹⁴

Vzhledem k tomu, že to v některých indických státech začíná být znát a je až příliš velký rozdíl mezi počtem žen a mužů, stát začal nabízet určité výhody rodinám, kterým se narodí holčička. „*Rodiče novorozené holčičky dostanou od státu v přepočtu asi šest tisíc korun. Chudé dívky navíc dostanou příspěvek ve výši v přepočtu zhruba 40 000 korun po dosažení 18 let a poté, co dokončí školu.*“²⁹⁵ V některých částech Indie nemohou muži najít protějšek. „*V Indii připadá na 1000 mužů 927 dívek, světový průměr je přitom 1050 mužů na 1000 dívek.*“²⁹⁶ Kvůli tomuto jevu se podle odborníků na sociologii může více objevit sexuální násilí na ženách a v určitých oblastech polyandrie - jedna žena má více manželů, většinou bratrů. „*U rodin, kterým se jako první dítě narodila dcera, připadá při porodu druhého dítěte na 1000 hochů jen 716 děvčat.*“²⁹⁷

Samozřejmě je tu opět rozdíl v různých regionech Indie. Například v Kérole je relativně malý přírůstek z důvodu menší touhy po synovi a toho, že není potřeba vdát dívku tak brzy s vysokým věnem jako v jiných částech Indie. V Kérole je také vysoká vzdělanost mezi ženami a nízká kojenecká úmrtnost.²⁹⁸

²⁹¹ Mihalco, Zdeněk. „Rodiče v Indii dostanou peníze za narození dívky“. *Aktuálně.cz* [online], 5. 3. 2008 [citováno 2008-05-25]. URL: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=523032>>.

²⁹² Indie a Indové: od dávnověku k dnešku, s. 336.

²⁹³ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 201.

²⁹⁴ G. J. Bellinger, *Sexualita v náboženstvích světa*, s.149.

²⁹⁵ Mihalco, Zdeněk. „Rodiče v Indii dostanou peníze za narození dívky“. *Aktuálně.cz* [online], 5. 3. 2008 [citováno 2008-05-25]. URL: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=523032>>.

²⁹⁶ Březina, Ivan. „Dcery bohyně Satí“. *Hedvábná stezka* [online], 2006 [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://www.hedvabnastezka.cz/cestopisy/dcery-bohyne-sati>>.

²⁹⁷ Petr, Jaroslav. „Indie se připravuje o ženy“. *Lidové noviny*. 26. května 2008.

²⁹⁸ M. Krása, *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*, s. 336.

9.2 Rozvod

Indická žena má právo na rozvod, i když toho se v indické společnosti příliš nevyužívá už jen kvůli tomu, že manželka je na manželovi a rodině finančně závislá. Pro indické ženy je velice těžké se osamostatnit, obzvláště pokud pocházejí z tradiční rodiny, kde není zvykem, aby ženy pracovaly. Taková žena si nedokáže představit, že by se sama živila. Navíc děti by pravděpodobně zůstaly s manželovou rodinou, protože otec má možnost je lépe zabezpečit. Možná i z tohoto důvodu je v Indii málo rozvodů. Co se týče dětí, není zatím v Indii jednoznačný zákon, který by opatrovnictví dětí určoval.

Pokud se přeci jen odhodlá žena od manžela odejít, má právo na rozvod po vzájemné dohodě, pokud žijí odděleně alespoň jeden rok a dokonce nemusí být na žádosti uveden ani důvod. Bývalá manželka má právo na výživné ve výši jedné třetiny příjmu bývalého manžela. Vyplácení výživného může být pozastaveno, pokud rozvedená žena nežije počestně.²⁹⁹

Rozvod je možný z mnoha různých důvodů, například cizoložství, hrubé jednání, opuštění rodiny po dobu dvou let, náboženská konverze, pohlavní nemoc, fyzická oddělenost a neexistence komunikace v průběhu více než sedmi let. Žena může také zažádat o rozvod v důsledku viny jejího manžela ze znásilnění nebo sodomie.³⁰⁰

To je možné z pohledu indického sekulárního zákona. V případě náboženských zákoníků ale rozvod možný není.³⁰¹ Hinduistická svatba je slavnostní doživotní přísaha před bohy, kterou není možné porušit. Proto i v případě neplodné ženy náboženské texty doporučují vzít si druhou manželku, ale nikoli rozvést se s bezdětnou manželkou. Na rozvedené ženě i v dnešní indické společnosti stále lpí stigma, i přestože se ve sňatkových inzerátech již objevují rubriky věnované rozvedeným ženám.

²⁹⁹ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 258.

³⁰⁰ V. Jayaram. „Hinduism and Divorce“. *Hinduwebsite* [online], 2007 [citováno 2007-03-21]. URL: <http://www.hinduwebsite.com/hinduism/h_divorce.asp>.

³⁰¹ Tamtéž [online].

9.3 Věno

Povinností otce není jen dceru provdat, ale také ji dát náležité věno. Otec musel vlastně ženichovi zaplatit za to, že ho zbavil této povinnosti. Někdy věno a svatba jako taková dostala rodinu do opravdu velkých dluhů, což pro obzvláště chudou rodinu mající více dcer mohlo znamenat živelnou pohromu. U nás bylo také dříve věno nezastupitelnou položkou svatby, někde je stále ještě dnes, rozhodně ale není tak důležitou součástí svatby jako v Indii. Jako věno se dává finanční hotovost, elektronika, v některých rodinách auto, byt či dům, na venkově například pozemek a dobyt看em.

Věno není jen součástí sňatku a svatebního rituálu, často zasahuje i do dalšího života nové rodiny, především ze strany manželovy rodiny. Nároky ženichovy rodiny mohou být přehnané a tchýně s tchánem mohou přicházet se stále novými požadavky i několik let po svatbě. Pokud tyto požadavky nemohou rodiče nevěsty splnit, může dojít i k radikálnímu řešení nevýhodné partie. Bývají to většinou „nešťastné náhody“ v kuchyni, kdy žena uhoří nebo se přinejmenším ošklivě popálí. Poté se syn může oženit s novou dívkou a rodina získá další věno.

V Dillí je každých dvanáct hodin takto popálena nebo upálena jedna žena. V roce 1988 bylo kvůli věno takto zabito 2209 žen a v roce 1990 dokonce 4835 žen. Celých 90% z celkových případů je prezentováno jako nešťastná náhoda, 5% jako sebevražda a u pouhých 5% je prokázána vražda.³⁰²

V Indii je věno velmi ožehavým problémem, i když už v intelektuálních kruzích tento problém mizí. Otázka, zda mít (nebo u mužů přijmout) věno či nikoli, je morálním problémem současné Indie. Za svatbu bez věna se vedly a vedou diskuse, kampaně a zakládala se různá sdružení. Počet svateb bez věna roste. Mnohdy může věno nahradit vysokoškolský titul. Je smutné, že dívky to, co vystudují, zřejmě stejně nikdy nevyužijí, protože se vdají a budou plnit funkci vzdělané matky.³⁰³ Náklady na věno jsou pro rodinu opravdu velká finanční zátěž, a tak vzdělané pracující dívky si na věno často vydělávají. Samozřejmě

³⁰² „Dowry in India“. *Indianchild.com* [online], 2004 [citováno 2008-03-14]. URL: <http://www.indianchild.com/dowry_in_india.htm>.

³⁰³ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 174.

jsou svatby bez věna nebo s věnem přiměřeným. Někdy stačí univerzitní titul nevěsty a moderní smýšlení ženichovy rodiny, hlavně tchána, aby se věno nepožadovalo. Jako z Indie jen tak asi nezmizí fenomén domluvených sňatků, tak je tomu asi i s institucí věna.

Existují odstrašující případy neshod kvůli věnu, které někdy končí i smrtí novomanželky. Od 70. let se začaly objevovat články o mladých novomanželkách, které zemřely. Většinou to bývá popálením, resp. upálením při vaření. V několika případech byla prokázána vražda prezentovaná jako sebevražda.³⁰⁴

V roce 1961 vstoupil v platnost zákon zakazující vymáhání a zaplacení věna.³⁰⁵ Tento zákon je ale více či méně pouze na papíře. Věno i nadále patří k tradiční indické svatbě. Někde se obě rodiny dohodnou na přiměřeném věnu nebo na žádném, občas postačí nevěstin univerzitní titul. Dívky si také často na věno přivydělávají. V posledních desetiletích vedly ženské organizace dost kampaní proti instituci věna. Navrhovaly například, aby se hosté neúčastnily svateb, pokud bylo domluveno i věno, přičemž v Indii se neúčast na svatbě, na kterou jste pozván, považuje za velkou urážku.³⁰⁶

Ženské organizace od odmítání věna později upustily. I když rodina manžela souhlasila s tím, že žádné věno nebude požadovat, nevěstě to nikdy rodina – především tchýně s tchánem – neodpustí a bude jí čas od času vyčítat, že do domu nic nepřinesla. Proto se prosazuje *věno ano, ale s rozumem a citem*.³⁰⁷

³⁰⁴ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 194.

³⁰⁵ Více se lze dozvědět: „The Dowry Prohibition Act, 1961“. *Women welfare* [online], 2008 [citováno 2008-03-20]. URL: <<http://socialwelfare.delhigovt.nic.in/dowryact.htm>>.

³⁰⁶ D. Marková, cit. dílo, s. 193-194.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 196.

9.4 Vzdělání a zaměstnanost

Vzdělanost je sledována vládou. V různých státech je rozdílná gramotnost a někdy se procenta liší opravdu hodně. Například státu Kérala vychází ve výzkumech 90% gramotnosti obyvatelstva, zatímco Rádžastán dosahuje pouhých 40%.³⁰⁸ Gramotnost je větší v městských oblastech a u mužů, než na venkově a u žen. Někdy je rozdílnost mezi gramotností mužů a ženy opravdu velká.

Početné studie stále poukazují na to, že nevzdělané ženy mají více dětí a větší procento úmrtnosti novorozenců. Negramotnost žen úzce souvisí se zdravím jejich dětí. Indická vzdělávací politika se od roku 1992 zaměřuje na zvýšení gramotnosti – především u dívek a dětí s nižších kast a domorodých kmenů. I přestože gramotnost je v Indii stále nízká, v posledních desetiletích stále roste. „V roce 1971, pouze 22 procent žen a 46 procent mužů bylo gramotných. V roce 1991, 39 procent žen a 64 procent mužů bylo gramotných.“³⁰⁹ Během pouhých 20 let je vidět velký nárůst. Nejmenší negramotnost je ve státě Kérala na jihu Indie. Naopak nejmenší procento gramotných žen je ve státě Bihár, Utarpradéš a Rádžastán.

Podle indické ústavy je vzdělání do 14 let bezplatné a dosažitelné pro všechny. Prvních pět tříd je povinných, ale rodiče nejsou nijak potrestaní, když dítě ze školy stáhnou nebo nepošlou vůbec. Ačkoli se školné neplatí, pro chudou rodinu je někdy velice obtížné koupit uniformu, učebnice a zaplatit dopravu do školy. I když jsou chlapci a dívky do školy zapsáni, stává se, že přestanou školu navštěvovat, protože musí vypomáhat doma a pokud má otec nějakou živnost, tak děti pomáhají s obchodem. Dívky jsou většinou staženy ze školy kvůli hlídání sourozenců a pomáhání s domácími pracemi. Nejméně dívek navštěvuje školu po dosažení puberty, kdy se rodiče snaží hlídat čest dívky a tak i jejich celé rodiny.

³⁰⁸ Aharon, Daniel. „India since independence, Education in India“. *ADaniel's info site* [online], 2000 [citováno 2007-12-20]. URL: <<http://adaniel.tripod.com/education.htm>>.

³⁰⁹ Victoria A. Velkoff. „Women's education in India“. *Women of the world* [online], 1998 [citováno 2008-04-24]. URL: <<http://www.census.gov/ipc/prod/wid-9801.pdf>>.

Většina dětí se již v současné době dostane alespoň k základnímu vzdělání. Někdy bývá větším problémem docházka do škol. Po pár letech základního vzdělání se děti využijí k práci. Dětská práce je v Indii běžným jevem a setkáte se s ní na ulici každý den. „*Na venkově je dítě dodnes velice brzy považováno za pracovní sílu, která má podle pořekadla jen jedna hladová ústa, ale dvě pracovitě ruce.*“³¹⁰

Vzhledem k velkému počtu dětí v rodině, musí rodiče často volit, kterému dítěti umožní vzdělání, většinou to bývají chlapci, jakožto budoucí živitelé rodin a pojistka pro rodiče, o které bude dobře postaráno, až zestárnou. Rodiče také velice často protestují proti koedukačnímu vzdělávání, takže obzvláště na venkově vznikají čistě dívčí školy. Do výuky jsou zařazovány i předměty jako šití, vaření, aby rodiče neměly námitky, že se dívky učí jen „zbytečností“.³¹¹

Zámožnější rodina si může dovolit poslat své děti do soukromých škol, kde je většinou mnohem kvalitnější výuka a velký důraz se již od počátku klade na anglický jazyk, někde se dokonce v angličtině přímo učí. „*Zejména v menších středních vrstvách je zájem o vzdělání veliký a rodina si často různě přivydělává, jen aby mohly děti navštěvovat určitou vybranou školu.*“³¹²

K základnímu vzdělání se dostane nejvíce dětí. U univerzit už je studium příliš nákladné. Platí se školné, poplatky za zkoušky, pokud je univerzita na jiném místě než je bydliště studenta, rodiče mají další výdaje – ubytování, strava. Vysoké školy jsou na vysoké úrovni a absolventi se často uplatňují i v zahraničí. Studium na vysoké škole většinou probíhá v angličtině, a to především z důvodu nedostatku odborných výrazů v hindštině.³¹³ K roku 1947, kdy Indie dosáhla nezávislosti bylo v indickém státě 19 univerzit. V roce 1997 jejich počet vzrostl na 219.³¹⁴ V současné době je na inženýrských, lékařských i jiných univerzitách zajištěno 30 procent míst pro dívky.

Velkým problémem je málo kvalifikovaných učitelů, ale hlavně není příliš učitelek, což brání k vyššímu vzdělávání dívek. Rodiče ale i dívky jsou raději,

³¹⁰ M. Krása, *Indie a Indové: Od dávnověku k dnešku*, s. 330.

³¹¹ Tamtéž, s. 365.

³¹² Tamtéž, s. 363.

³¹³ Tamtéž, s. 366.

³¹⁴ Aharon, Daniel. „India since independence, Education in India“. *ADaniel's info site* [online], 2000 [citováno 2007-12-20]. URL: <<http://adaniel.tripod.com/education.htm>>.

pokud je učí žena. Studie vykonané na indických učebnicích prokázaly, že muž je prezentován jako silný, úspěšný a inteligentní a žena jako slabá a neschopná si sama pomoci, většinou jako oběť nějakého násilí.³¹⁵

Bývá také problém nedostatek škol. Pokud se založí škola, někdy nejsou třídy pro všechny věkové kategorie a vybavení je velice špatné. Například ve státě Utarpraděš bylo v roce 1998 54% škol bez zásobování vodou a 80% bez základního sociálního zařízení, což může způsobit problém především pro dívky.³¹⁶

V Indii existuje mnoho nejrůznějších středisek a programů na podporu vzdělanosti, například Bala Pragathi Kendra - BPK. Budují učňovské školy, aby se po absolvování základního vzdělání z dětí nestali nádeníci. Děti se v těchto střediscích mohou vyučit krejčími, knihvazači nebo elektrikáři. Do výuky patří také základní znalosti na počítači. Výuková střediska mají dílny a z výnosů těchto dílen se hradí část nákladů centra. Mimořádně talentovaným dětem se může zaplatit další studium na střední nebo dokonce vysoké škole. Školy jsou určené pro sponzorované děti (například z programu „adopce na dálku“). „Do škol BPK samozřejmě mohou chodit i nesponzorované děti, ty však musí zaplatit školní poplatky (nejsou příliš vysoké).“³¹⁷ Další projekt poskytuje vzdělávání vdov. „Indická žena bez kvalifikace těžko nalezne práci, a nemá-li manžela, není obvykle schopná uživit sebe a své děti.“³¹⁸ Ženy se učí plést košíky, tkát, zdravotnické kurzy, pak mohou stát například ošetřovatelkami nebo porodními asistentkami.

Se vzděláním úzce souvisí také zaměstnanost. Pracující ženy nejsou v Indii nějakým novým fenoménem. Ženy na venkově pracovaly a pracují na polích. Ani ve městech nebyly pracující ženy výjimkou, ale byly a jsou to většinou ženy z nižších kast nebo domorodých kmenů. Pokud žena z vyšší kasty dříve pracovala, bylo to považováno za něco výjimečného, například zoufalá finanční situace v rodině. A to někdy i přes svízelnou finanční situaci

³¹⁵ Victoria A. Velkoff. „Women's education in India“. *Women of the world* [online], 1998 [citováno 2008-04-24]. URL: <<http://www.census.gov/ipc/prod/wid-9801.pdf>>.

³¹⁶ Tamtéž, [online].

³¹⁷ Novákovi, P. A L. „Indie & Nepál 97-98“. *Fotocesty.cz* [online], 2000 [citováno 2007-12-20]. URL: <<http://www.fotocesty.cz/india/india38.html>>.

³¹⁸ Tamtéž, [online].

bylo pro rodinu i ženu samotnou nepředstavitelné, že by šla pracovat, aby vydělala peníze na obživu. V současné době pomocí různých organizací a hnutí za rovná práva žen, větší informovanosti společnosti, možnosti ve vzdělání, se ženy objevují čím dál tím více v profesích, které dříve byly pouze výsadou mužů.³¹⁹

Na konci roku 2004 se uskutečnil v Dillí 20. ekonomický summit. Velká pozornost byla věnovaná právě ženám. „*Ženy by by měly převzít centrální roli ve vývojovém programu*“, říká *Mirai Chatterjee, koordinátorka pro Asociaci podnikajících žen (SEWA) v Indii v rozhovoru se Světovým ekonomickým fórem.*“³²⁰

Mnoho indických žen zůstává doma s dětmi a stará se o domácnost, ale svým dílem také přispívají ženy do rodinného rozpočtu, i přestože většina z nich nemá rovný přístup k pracovním příležitostem. Realizuje se mnoho projektů na podporu zaměstnanosti žen, například Mezinárodní fond pro rozvoj zemědělství (IFAD) od roku 1990 podporuje projekt na podporu finanční zaměstnanosti žen v Tamilnádu.³²¹

Rozdílné studie, vykonané především ženami, poukázaly na to, že venkovské ženy mají extrémně nízké platy od 1,5 do 5 rupií za osmihodinovou směnu, často jsou vyhozeny bez důvodu a náležité výpovědi, jsou podvyživené a to i v částech Indie, které jsou nejbohatší zemědělské zóny Indie.³²²

³¹⁹ P. D´Cruz, S. Bharat, *Beyond joint and nuclear: The Indian family revisited*, s. 167.

³²⁰ L. Pachtová. „Ekonomický summit v Indii“. *O životě.cz* [online], 2004 [citováno 2008-04-21]. URL: <<http://ozivote.cz/clanky/2004/11/11/ekonomicky-sumit-v-indii>>.

³²¹ „Finanční samostatnost žen v Indii“. *Rozvojovka - Člověk v tísni o.p.s.* [online], 2007 [citováno 2008-04-14]. URL: <<http://www.rozvojovka.cz/index.php?id=194&idArt=37>>.

³²² Leela Mullatti. „Families in India: Beliefs and realities“. *Journal of Comparative Family Studies*. Calgary: Spring 1995. Vol.26, Iss. 1; pg. 11.

Závěr

Při psaní této práce jsem zjistila, že téma je tak obsáhlé a zajímavé, že ke každé kapitole by bylo možné přiřadit množství podtémat jak z hlediska šíře záběru, tak i úhlu pohledu. Je to hlavně dáno indickým subkontinentem, který je natolik různorodý, že to, co konají dívky a ženy v jedné vesnici, mohou o pár stovek kilometrů dále dělat naprosto jinak nebo tento obřad vůbec nemusí znát.

I přestože se v posledních třiceti letech stále více a více hovoří o postavení ženy ve společnosti a o rovnoprávnosti, tato práce nemá za cíl být gender studií o indických ženách. Mým cílem nebylo poukázat na to, zda žena v Indii má nebo nemá rovnoprávné postavení ve společnosti jako muži už jen z toho důvodu, že podle mého názoru nelze aplikovat náš euroamerický pohled na společnost na indické poměry. Mým cílem bylo zevrubně zmapovat změnu, kterou indické ženy v hinduistické rodině a celé společnosti prodělaly a prodělávají, popsat rituály, kterých jsou důležitou i méně důležitou součástí a jak může vypadat život průměrné hinduistky.

Pokud někdo bude chtít dokázat, že žena má v Indii stejná práva jako muž a je přirovnávána k bohyni, najde argumenty, stejně jako ten, kdo bude poukazovat na nebohousudnou indickou ženu, která je okolím manipulována a za celý svůj život neudělá jedno své rozhodnutí, protože musí stále jen někoho poslouchat. Jisté je jedno – hinduistka má svůj ženský svět.

Ženské obřady mají magickou moc a brání zlým silám v jejich působení. Většinou jsou to rituály, které jsou starší než bráhmanovy obřady. Typicky ženské rituály, které jsou uzavřené i mužům se nazývají *braty*. Poslední dobou se začínají o *braty* zajímat a vydávat publikace. Nicméně hinduistky si konají své obřady podle vlastní tradice, jak je to naučily jejich matky a jiné ženské příbuzné.³²³

Ženských obřadů se účastní všechny ženy z okolí. Jediné ženy, které se nesmějí účastnit převážně přechodových obřadů, jsou vdovy. V dnešní době jsou ale pravidla tolerantnější a často se vdovy z ženských rituálů nevylučují.

³²³ H. Preinhaelterová, *Ó Matko Lakšmí, dej mi dar!*, s. 26-35.

Ač to není příliš vidět, většina hinduistek je v denním kontaktu se svým bohem. Tyto rituály se totiž konají za zavřenými dveřmi indických domácností. Svému bohu obětuje jak negramotná venkovanka, tak i vzdělané hinduistky žijící ve městech. V bohatších rodinách najdeme vydělenou malou místnost, která slouží k uctívání boha, ke každodenním obřadům. V městských bytech nebo chudších příbytcích to může být pouze část v rohu místnosti – na podlaze nebo na nějaké části nábytku. Na takovém místě najdete sošku boha či bohyně často i více sošek nebo pohledů, fotografie předků a obětní pomůcky, jako například vonné tyčinky, svícný, lampičky a misky na obětiny – nejčastěji květiny. Květiny k oběti bohům prodávají pouliční stánkaři každé ráno čerstvé. Ve městech funguje i donášková služba, na vesnicích si je ženy natrhají samy. Většinou se tento každodenní obřad koná dvakrát denně – ráno a večer.³²⁴

Podíváme-li se na postavení hinduistek v průběhu historie, vidíme, že se změnilo opravdu hodně. „*Změnilo se nejméně tolik, kolik v situaci evropské ženy, která se rovněž stala plnoprávným člověkem teprve v 19. století.*“³²⁵ Tradice jsou stále živé a i ve většině rodin, kde mají například jen dvě děti, manželé jsou vysokoškolsky vzdělaní a žena pracuje, má matka snahu zařídit svatbu svého dítěte, domluvit jí/jemu partnera(ku) a bedlivě střeží horoskop, který byl sepsán astrologem po narození potomka.

Stále se vedou diskuse o rodinných hodnotách mezi politiky, náboženskými vůdci, mladými lidmi a feministkami. Shoda není téměř možná. Jak už bylo dříve zmíněno, velmi záleží na společenských a rodinných okolnostech, dosaženého vzdělání, zda bydlí rodina na venkově nebo ve městě a také v jaké části Indie.

Když se člověk dozvídá o jiných kulturách a náboženství, je potřeba být ochoten vcítit se do myšlení druhého, být otevřený a nezaujatý. Snažit se neodsoudit jistý prvek z náboženství jen kvůli tomu, že se nám z našeho úhlu pohledu zdá zvláštní, nerozumný nebo dokonce nelidský. Prostřednictvím této diplomové práce jsem chtěla ukázat, že bychom neměli posuzovat jinou kulturu svým očima, ale snažit se nahlížet na zvyky a rituály odlišné kultury nezávisle. Doufám, že moje práce se stane podnětem k dalšímu zkoumání.

³²⁴ H. Preinhaelterová, *Ó Matko Lakšmí, dej mi dar!*, s. 16-24.

³²⁵ D. Marková, *Hrdinky Kámasútry*, s. 261-262.

Bibliografie

Monografie

ARCHAK, Krishnamurthy Bheemacharya (ed.). *Manusmṛti and Woman*. Dharwad: Shrutigeeta Prakashana, 1998. 60 s.

ARCHER, William George. *Songs for the bride: wedding rites of Rural India*. New York: Columbia University Press, 1985. 181 s. ISBN 0-231-05918-3.

BASHAM, A. L.(ed). *A cultural history of India*. Oxford: Clarendon Press, 1975. 585 s.

BELLINGER, Gerhard J. *Sexualita v náboženstvích světa*. Praha: Academia, 1998. 390 s. ISBN 80-200-0642-7.

BHALLA, Prem. P. *Hindu Rites, Rituals, Customs and Traditions: A to Z on the Hindu way of life*. Delhi: Pustak Mahal, 2006. 326 s. ISBN 81-223-0902-X.

BURKHART, Richard, CANTLIE, Audrey, (ed.). *Indian Religion*. London: Curzon Press, 1985. 258 s. ISBN 0-312-41400-5.

GANGULI, Milada. *V říši klenotů*. Praha: Svobodné slovo, 1967. 164 s.

GANGULI, Milada. *Obrázky z Bengálska*. Praha: Orbis, 1962. 197 s.

HAUGHTON, Graves Chamney. *Mánava Dharma Sástra. The Institutes of Manu*. New Delhi: Asian Educat. Services, 1982. 378 s.

HEROLD, Erich, ZBAVITEL, Dušan, ZVELEBIL Kamil. *Indie zblízka*. Praha: Orbis, 1960. 310 s.

JOHNSEN, Linda. *Dcery bohyně: Svaté ženy Indie*. Olomouc: Votobia, 1997. 176 s. ISBN 80-7198-205-9.

KAUTILJA. *Kautiljova Arthaśástra, aneb, Učebnice věcí světských*. Přeložil Dušan Zbavitel. Praha: Arista, 2001. 401 s. ISBN 80-86410-02-1.

KNIFE, David M. *Hinduismus: experimenty s posvátnem*. Praha: Prostor, 1998. 228 s. ISBN 80-85190-57-5.

KNÍŽKOVÁ, Hana. *Indie: Bohové a lidé*. Brno: SVAN: Moravské zemské muzeum, 1997. 78 s. ISBN 80-85956-12-8.

KRÁSA, Miloslav (ed.). *Indie a Indové: od dávnověku k dnešku*. Praha: Vyšehrad, 1997. 469 s. ISBN 80-7021-216-0.

- MARKOVÁ, Dagmar. *Hrdinky Kámasútry: historie indické ženy*. Praha: Dar Ibn Rushd, 1998. 268 s. ISBN 80-86149-07-2.
- MARKOVÁ, Dagmar (ed.). *Náboženství v asijských společnostech: Tradice a současnost*. Praha: Orientální ústav AV ČR, 1996. 281 s. ISBN 80-85425-24-6.
- MARKOVÁ, Dagmar (sborník). *Problémy společenského pokroku v Asii: Indie a Barma*. Praha: Orientální ústav ČSAV, 1979. 443 s.
- MILTNER, Vladimír. *Indie má jméno Bhárat, aneb, Úvod do historie bytí a vědomí indické společnosti*. Praha: Panorama, 1978. 331 s.
- OBUCHOVÁ, Lúbica (red.). *Zásnuby, sňatky, rozvody: Soubor studií pracovní skupiny „Náboženské směry v Asii“*. Praha: Česká orientalistická společnost, 2003. 127 s. ISBN 80-902510-6-4.
- PREINHAELTEROVÁ, Hana. *Moje bengálské přítelkyně*. Liberec: Nakladatelství Jos. R. Vilímka, 1998. 235 s. ISBN 80-86210-01-4.
- PREINHAELTEROVÁ, Hana. *Hinduista od zrození do zrození*. Praha: Vyšehrad, 1997. 136 s. ISBN 80-7021-211-X.
- PREINHAELTEROVÁ, Hana. *Ó Matko Lakšmí, dej mi dar!: Magické obřady bengálských žen*. Praha: DharmaGaia, 2007. 333 s. ISBN 978-80-86685-71-7.
- SHARMA, Dinesh (ed.). *Childhood, family, and sociocultural change in India: reinterpreting the inner world*. New Delhi: Oxford University Press, 2003. 171 s. ISBN 0-19-566460-4.
- SHARMA, K. P. *Indian women: Marriage, divorce and adjustment*. New Delhi: Gyan Press, 2006. 172 s. ISBN 81-7054-437-8.
- STRNAD, Jaroslav. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové noviny, 2003. 1185 s. ISBN 80-7106-493-9.
- VÁTSJÁJANA, Mallanága, mnich. *Kámasútra aneb Poučení o rozkoši*, Přel. Vladimír Miltner. Předml. Dušan Zbavitel. Praha: Avicenum, 1991. 192 s. ISBN 80-85387-43-3.
- VJÁSA. *Mahábhárata*. Gaudia Védanty, 2001. 164 s. ISBN 80-238-8073-X.
- WERNER, Karel. *Malá encyklopedie hinduismu*. V Brně: Atlantis, 1996. 215 s. ISBN 80-7108-129-9.

WERNER, Karel. *Náboženské tradice Asie: Od Indie po Japonsko k přihlídnutím k Přednímu východu*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 711 s. ISBN 80-210-2978-1.

ZBAVITEL, Dušan. *Bohové s lotosovými očima: hinduistické mýty v indické kultuře tří tisíciletí*. Praha: Vyšehrad, 1986. 455 s. ISBN 80-7021-215-2.

ZBAVITEL, Dušan. *Bozi, brahmáni, lidé: čtyři tisíciletí hinduismu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964. 293 s.

ZBAVITEL, Dušan. *Jedno horké indické léto*. Praha: Panorama, 1981. 201 s.

ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*. Praha: DharmaGaia, 1993. 143 s. ISBN 80-901225-5-8.

Periodika

D'CRUZ, Premilla, BHARAT, Shalini. „Beyond joint and nuclear: The Indian family revisited“. *Journal of Comparative Family Studies*, Spring 2001.

Academic Research Library.

MARKOVÁ, Dagmar. „Love marriage and arranged marriage in India“. *Archiv orientální*, roč. 67. 1999, č. 1, s. 75 – 82.

MULLATI, Leela. „Families in India: Beliefs and realities“. *Journal of Comparative Family Studies*. Calgary: Spring 1995. Vol.26, Iss. 1; s. 11.

NIRANJAN, S., NAIR, S., ROY, T.K. „A Socio-Demographic Analysis of the Size and Structure of the Family in India“. *Journal of Comparative Family Studies*. Autumn 2005; 36, 4. s. 623.

PREINHAELTEROVÁ, Hana. „Jak jsem se vdávala“. *Nový Orient*. vol. 56, č. 5, s. 159.

SHARAT, Ch. G.S. „Svatební sárí“. *Nový Orient*. vol. 54. č. 9. s. 350-353.

Internet

Aharon, Daniel, „Hindu reformers and Indian nationalism. The Brahma Samaj“. *ADaniel's info site* [online], 2000 [citováno 2008-03-20]. URL: <<http://adaniel.tripod.com/brahmosamaj.htm>>.

Aharon, Daniel. „India since independence, Education in India“. *ADaniel's info site* [online], 2000 [citováno 2007-12-20]. URL: <<http://adaniel.tripod.com/education.htm>>.

Aharon, Daniel. „Sati –The burning of the widow“. *Adaniel's info site* [online], 2000 [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://adaniel.tripod.com/sati.htm>>.

„Bengal Renaissance“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2008-05-28]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Bengal_Renaissance>.

Březina, Ivan. „Dcery bohyně Satí“. *Hedvábná stezka* [online], 2006 [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://www.hedvabnastezka.cz/cestopisy/dcery-bohyne-sati>>.

Courtney, David. „Mira Bai (Meera Bai)“. *Chandra & David's Homepage* [online], 2008 [citováno 2008-02-01]. URL: <<http://www.chandrakantha.com/biodata/mira.html>>.

„Dharma“. *Haré Kršna* [online], 2007 [citováno 2007-8-20]. URL: <<http://www.veda.harekrsna.cz/encyklopedie/dharma.htm>>

„Dharmaśāstra“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Dharmashastra>>

„Dowry in India“. *Indianchild.com* [online], 2004 [citováno 2008-03-14]. URL: <http://www.indianchild.com/dowry_in_india.htm>.

“Events”. *IndiraGandhi.com* [online], 2008 [citováno 2008-04-15]. URL: <<http://www.indiragandhi.com/events.html>>.

„Famous Women within Hinduism“. *The Heart of Hinduism* [online], 2004 [citováno 2008-05-28]. URL: <<http://hinduism.iskcon.com/tradition/1211.htm>>.

„Finanční samostatnost žen v Indii“. *Rozvojovka - Člověk v tísní o.p.s.* [online], 2007 [citováno 2008-04-14]. URL: <<http://www.rozvojovka.cz/index.php?id=194&idArt=37>>.

„Hindu wedding“, *Ygoy Hinduism* [online], 2005 [citováno 2008-03-31]. URL: <<http://hinduism.ygoy.com/hindu-weddings/index.php>>.

„History of women in India“. *India-history.com* [online], 2008 [citováno 2008-01-23]. URL: <<http://www.india-history.com/culture/women/>>.

„Indické ženy dostaly stejná práva jako muži“. *BBC Czech.com* [online], 17. 8. 2005 [citováno 2007-12-20]. URL: <http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2005/08/050817_india_woman_0835.shtml#>.

„Indie zvolila první ženu-prezidentku“. *Ženy a média – o ženách a ženské tematice v médiích* [online], 2008 [citováno 2008-01-30]. URL: <<http://www.zenyamedia.cz/clanky/zeny-nejen-v-mediich/indie-zvolila-prvni-zenu-prezidentku>>.

„Indira Gandhi“. *Manas: History and Politics* [online], 2008 [citováno 2008-04-15]. URL: <<http://www.sscnet.ucla.edu/southasia/History/Independent/Indira.html>>.

Kadlecová, Markéta. „Už i Indie má prezidentku“. *Občanské sdružení Fórum 50 %* [online], 2007 [citováno 2007-08-28]. URL: <http://www.padesatprocent.cz/?c_id=268>

Knotková-Čapková B., „Gender a náboženství“. *Otevřená společnost* [online], 2008 [citováno 2008-04-11]. URL: <<http://www.osops.cz/download/files/gender/11gender-a-nabozenstvi.pdf>>.

Knotková-Čapková B., „Několik poznámek o postavení (nejen) indických žen“. *Občanské sdružení Fórum 50%* [online], 2008 [citováno 2008-04-11]. URL: <http://www.padesatprocent.cz/?c_id=59>.

Lewis-Johnson, Jone. „Mirabai – Bhakti Poet and Saint“. *Women's History. Comprehensive Women's History Research Guide* [online], 2008 [citováno 2008-02-06]. URL: <<http://womenshistory.about.com/od/hinduismandwomen/p/mirabai.htm>>.

Madhu Kishwar. „Traditional Female Moral Exemplars in India“. *The Infinity Foundation* [online], 2001 [citováno 2008-02-28]. URL: <http://www.infinityfoundation.com/mandala/s_es/s_es_kishw_EAA.htm>.

„Mahadev Govind Ranade“. *Indianetzone Reference* [online], 2008 [citováno 2008-05-28]. URL: <http://reference.indianetzone.com/1/mahadev_govind_ranade.htm>.

„Mahadev Govind Ranade“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2008 [citováno 2008-05-28]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Mahadev_Govind_Ranade>.

Mihalco, Zdeněk. „Rodiče v Indii dostanou peníze za narození dívky“. *Aktuálně.cz* [online], 5. 3. 2008 [citováno 2008-05-25]. URL: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=523032>>.

„Mirabai“. *Other Women's Voices* [online], 2008 [citováno 2007-12-28]. URL: <<http://home.infionline.net/~ddisse/mirabai.html>>.

„Mirabai“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2008 [citováno 2008-03-10]. URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Mirabai>>.

„Móhandás Karamčand Gándhí“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2008 [citováno 2008-03-21]. URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mah%C3%A1tma_G%C3%A1ndh%C3%AD>.

Nedvěd, Radek. „Pratibha Patil, nová indická hlava státu“. *iHNed.cz – Zpravodajský server hospodářských novin* [online], 2007 [citováno 20. 8. 2007]. URL: <http://zahranicni.ihned.cz/c4-10030310-21665710-003000_d-prezidentkou-indie-je-poprve-zena>

Pachtová L. „Ekonomický summit v Indii“. *O životě.cz* [online], 2004 [citováno 2008-04-21]. URL: <<http://ozivote.cz/clanky/2004/11/11/ekonomicky-sumit-v-indii>>.

Parilla, Vanessa, „Sati: Virtuous Woman Through Self-Sacrifice“. *The practice of sati in India* [online], 2006 [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://www.csuchico.edu/~cheinz/syllabi/asst001/spring99/parrilla/parr1.htm>>.

„Patriarchát“, *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2007 [citováno 2007-03-20]. URL: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Patriarch%C3%A1t>>

„Pratibha Patil“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2008 [citováno 2008-04-15]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Prathiba_Patil>.

“Profile. Pratibha Patil”. *BBC News. South Asia* [online], 2007 [citováno 2008-04-15]. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/6910097.stm>.

Rašticová M. „Kultura, gender a imigrace“. *www.genderonline.cz* [online], 2007 [citováno 2008-03-21]. URL: <<http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2007072807>>.

„Sati in India“. *Indianchild* [online], 2000 [citováno 2007-12-21]. URL: <http://www.indianchild.com/sati_in_india.htm>.

„Sati (practice)“. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2008 [citováno 2007-12-21]. URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Suttee>>.

Sivananda, Sri Swami. „Mira Bai“. *The Divine Life Society* [online], 2005 [citováno 2008-02-06]. URL: <<http://www.dlshq.org/saints/mirabai.htm>>. URL: <http://www.padesatprocent.cz/?c_id=59>.

„The Dowry Prohibition Act, 1961“. *Women welfare* [online], 2008 [citováno 2008-03-20]. URL: <<http://socialwelfare.delhigovt.nic.in/dowryact.htm>>.

V. Jayaram. „Hinduism and Divorce“. *Hinduwebsite* [online], 2007 [citováno 2007-03-21]. URL: <http://www.hinduwebsite.com/hinduism/h_divorce.asp>.

V. Sundaram. „Swami Dayananda Sarasvati“. *Boloji.com* [online], 2008 [citováno 2008-03-20]. URL: <<http://www.boloji.com/people/04018.htm>>.

Victoria A. Velkoff. „Women´s education in India“. *Women of the world* [online], 1998 [citováno 2008-04-24]. URL: <<http://www.census.gov/ipc/prod/wid-9801.pdf>>.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Základní seznam všeho, co je nutné ke svatbě zajistit

Příloha č. 2 – Vybrané střípky příběhů z Mahábháraty

Příloha č. 3 – Statistická tabulka

Příloha č. 4 – Plakát rovných příležitostí pro dívky

Příloha č. 5 – Fotografie Indíry Gándhiové

Příloha č. 6 – Fotografie prezidentky Prátibhy Pátilové

Příloha č. 7 – Fotografie z cesty po Indii

Příloha č. 1 - Základní seznam všeho, co je nutno ke svatbě zajistit

Vyjádření astrologů
Hinduistický kalendář
Kněz
Holič
Svatební prostory
Registrace na úřadě
Fotograf
Květináři
Dekoratéři
Recepce mimo dům / doma
Pronájem automobilů
Dopravní strážník
Pořádkový strážník
Telefon navíc
Telefonní seznam
Sluhové a služby
Bráhmanští kuchaři (pomocníci)
Uklizeči / metaři
Seznam pozvaných
Zvací dopisy a obálky
Známky
Lepidlo
Rozpočet
Sešity na rozpočet
Pořadače
Tašky
Drobné mince
Minimálně pět zlatých mincí
Seznam dosažitelných pomocníků
Oblečení pro nevěstu a ženicha
Věci na ozdobení nevěsty a ženicha
Šperky pro nevěstu
Kosmetický salon
Dary
Pozdravné
Zvláštní dary pro ženichovy sestry
Zvláštní dary pro vdané ženy
Odění a ozdoby pro družičku
Odění a ozdoby pro družbu
Odění ženských příbuzných a přítelkyň
Odění ostatních
Voda z Gangy
Náčiní k obětem
Věci pro oběť předkům

Věci pro ženské obřady
Věci pro kurkumovou koupel
Věci pro svatbu
Věci pro obřadní přijetí nevěsty (ženichova strana)
Auta pro zvaní hostů
Auta pracovní
Auta pro svatebčany / ženicha
Auta pro odeslání věna a darů

Je třeba vyhotovit:

1. Jmený seznam žehnajících a jejich pořadí
2. Vzít s sebou dary k požehnání
3. Objednat auta na cestu k požehnání
4. Seznam hostů z vlastní rodiny
5. Počet těch, kteří se zúčastní z druhé strany
6. K požehnání je nutné:

sedadlo pro ženicha/nevěstu

2 sedadla pro kněze a žehnajícího

2 lastury

obětní konvička s naběračkou

voda z Gangy

rýžová stébla s klasy

obětní tráva

med

santal

dahí

obětní voňavé tyčinky

obětní voňavý prášek

obětní džbán

mangové ratolesti

lampičky

Květiny:

široké věnce pro ženicha/nevěstu

pro nevěstu:

čelenka z květů

věnečky na zápěstí

věnce na paže

květy na ozdobu uší

věnc do uzlu vlasů

jinam:

podél vstupní cesty

do žehnací místnosti

na místo požehnání

věnce pro pozvané

Přijetí hostů:

sedadla pro ženichovu a nevěstinu stranu

sedadla pro hosty

čaj - ovocná šťáva - studené nápoje

cigarety a zápalky

zvláštní menu pro ženichovu/nevěstinu stranu

menu pro hosty

zvláštní pro vegetariány

Osvětlení:

přístupová cesta

místo požehnání

další místnost a veranda

Petromax

svíčky a zápalky

baterka

Hostina:

mimo dům / v domě

stoly a židle

balicí papír

ubrousky

banánové listy / talíře

sklenice

misky

pitná voda

voda na umytí rukou

fotograf

Postup prací při požehnání:

(připište jméno vykonavatele)

1. uvítání ženichovy / nevěstiny strany
2. rozdělení věnců hostům
3. podávání čaje, šťávy, studených nápojů, cigaret a zápalek hostům
4. organizace požehnání
5. hostina pro hosty
 - nevegariánská
 - vegetariánská
6. jídlo a bakšiš pro řidiče
7. jídlo pro lidi z domu.³²⁶

³²⁶ H. Preinhaelterová, *Hinduista od zrození do zrození*, s. 65-70, převzato z *Příprava k svatbě – Satjabikáš Bhattáčárja*.

Příloha č. 2 - Vybrané střípky příběhů z Mahábháraty

1. Svajamvara

Svajamvara pořádaná pro Draupadí byla událostí, která by se neměla zmeškat.... Obrovská plocha byla vyčištěna a byly tam postaveny galerie určené k ubytování návštěvníků a mladých mužů ucházejících se o ruku princezny. Den začal vybranými ceremoniemi, které prováděly královští kněží. Příslušnou hodinu vstoupila Draupadí do arény, rozhlížela se kolem a tím rozbušila všechna mladá srdce. Byla doprovázena svým bratrem Dhrštadjumnou. Dhrštadjumna vyhlásil, že ti, kteří jsou vyvolení, aby byli ověnceni princeznou, musí natáhnout tětivu na luku, který je na podstavci, a vystřelit pět šípů na otáčející se cíl nad nimi. Musí se však při tom dívat na odraz v pánvi s olejem pod zavěšeným cílem.

....

Princezna s obavami pozorovala, jak se Karna přiblížil k luku a zdvihl ho, jako by to byla hračka. Postavil ho a natáhl tětivu. Ale v okamžiku, kdy namířil na cíl, bylo slyšet Draupadí, jak prohlásila:

„Já ho nechci!“

Karna pustil luk a s kyselou tváří odešel na své místo.

Durjódhana zavrčel a šeptem řekl:

„Princezna nemá právo mluvit. Jestliže natáhneš tětivu a trefíš cíl, musí tě přijmout. To je podmínka. Jinak ji můžeš unést. Jdi zpět a zvedni luk! My tě podpoříme.“

...

2. Manželka několika bratrů

Ardžuna získal princeznu Draupadí za ženu. Draupadí odvedli do svého domu.

Kuntí byla právě v kuchyni, když její synové přijeli. Bhíma byl veselý a volala už ve dveřích:

„Matko, pojd' se podívat, jakou „bhikšu“ (almužnu) jsme ti dnes přinesli!“

Aniž by se Kuntí podívala, z kuchyně odpověděla:

„Dobře, rozdělte se mezi sebou!“

„Ó!“ vykřikl Bhíma. „Ó, ó!“ volali všichni a to největší „ó!“ bylo od Ardžuny, který tu dívku vyhrál.

Matka vyšla ven, aby zjistila, proč je tam takový hluk a křik.

„Ó, kdo je to? Tys vyhrál tu dívku, Ardžuno?“

Plná radosti tiskla dívce ruku.

„Ardžuno, tys vyhrál tu nevěstu, princeznu, tak překrásnou dívku? Tak tys přeci jen soutěžil? ...jsem opravdu šťastná, že mohu přivítat takovou snachu! Řekni mi....pojd' dovnitř.“

Panduovci vešli za ní. Matka rozprostřela koberec a vyzvala nevěstu, aby si sedla.

Draupadí se jako vychovaná snacha neposadila, při pomyšlení, že by matka a ostatní muži měli stát. Navíc byla ještě celá roztěkaná.

Nastala trapná chvíle. Pět bratrů stálo nejistě kolem a Draupadí postávala se sklopenýma očima. Snažila se, aby nemusela pohlédnout na pět mužů, kteří se o ni měli podělit, kdyby měl být matčin příkaz uskutečněn. Jak velkou tíseň musela cítit tato dívka, která si myslela, že je provdána za jednoho muže, a přitom byla neočekávaně vržena mezi další čtyři.

Draupadí se snažila, jak nevtíravě jen mohla, sledovat těchto pět bratrů a při tom se divila tomu, jaký vrtoch osudu ji přivedl do této situace. Kuntí se pokoušela objasit svůj pokyn a řekla s úsměvem:

„Ale já nevěděla, co tím myslíte, když jste volali, že jste přinesli bhikšu. Myslela jsem si, že to byla každodenní almužna.“

Byl to Ardžuna, kdo přerušil trapnou chvíli:

„Matko, tvé slovo bylo pro nás vždy rozkazem a jeho autorita je nezvratná! Nemůže tomu být jinak! Rozdělíme se o Draupadí, jak jsi nařídila!“

„Ne, ne, ne!“ křičela matka a Judhištira se přidal:

„Ardžuno! Proč dáváš tak pošetilý návrh? Žertuješ snad? Žena, která je provdána za jednoho muže, je manželka. Ale žena, která je provdána za dva, tři, čtyři nebo pět mužů, je lehká žena. Taková žena je hříšná. Kdo to jakživ slyšel?!“

....

Judhištira přemýšlel jen chvíli a prohlásil:

„Tato vzácná bytost by měla být ženou nás všech!“

V tom okamžiku tam přišel světec Vjása. Po všech formalitách a pozdravech ho král požádal:

„Porad' nám, prosím. Může si žena vzít pět mužů?“

„Ne vždy,“ odpověděl Vjása, „ale v tomto zvláštním případě je to v pořádku.“

...

(s. 35 – 42.)

3. Nekonečné sárí

Tento neobyčejný člověk, Judhištira, propadl škodlivé hře a na podnět lstivého Šakuniho vsadil všechno včetně Draupadí. Ty, Judhištiro a ostatní, odhodte oděvy princů a jděte stranou!“

Na tento rozkaz Pánduovci svlékli své oděvy a roucha, odhodili je a stáli pouze v bederních rouškách.

Hned poté Durjódhana nařídil:

„Ji svlékněte také!“

Duhšásana popadl Draupadino sárí a začal je stahovat.

„Manželé moji!“ křičela Draupadí. „Válečníci moji, starší se dívají tak bezmocně?! Ó Bože, cožpak mi nikdo nemůže pomoci?“

Jak Duhšásana pokračoval a škubal za její sárí, zvolala:

„Ó, můj Pane! Kršno! Pomoz mi!“

V tomto stavu totálního odevzdání se Boží vůli nechala své sárí, ať se odmotává, zvedla ruce, aby si zakryla obličej, a zavřela oči v hluboké meditaci.

A Kršna, Bůh samotný, ji vyslyšel a přijal podobu nekonečného sárí. Nakonec to Duhšásana celý zchvácený vzdal. Obrovská hromada odmotaného sárí z těla Draupadí ležela vedle ní, ale ona stála oblečená.

(s. 62-63.)

Převzato z knihy:

Vjása. *Mahábhárata*. Gaudia Védanty, 2001. 164 s. ISBN 80-238-8073-X.

Příloha č. 3 – Statistická tabulka

TABLE 1

MEAN HOUSEHOLD SIZE BY FAMILY TYPE IN THE STATES OF INDIA BY PLACE OF RESIDENCE, 1998-99

	Urban					Rural				
	Broken Nuclear	Nuclear	Supple-mented Nuclear	Joint	Total	Broken Nuclear	Nuclear	Supple-mented Nuclear	Joint	Total
India	3.35	4.39	5.25	7.93	5.16	3.24	4.54	5.36	8.16	5.47
NORTH										
New Delhi	3.48	4.55	5.46	7.62	5.32	5.32	5.03	5.33	7.52	5.62
Haryana	3.44	4.46	5.14	7.43	5.05	3.46	4.82	5.72	8.30	5.78
Himachal Pradesh	2.99	3.95	4.84	6.85	4.17	3.35	4.27	5.36	7.43	4.94
Jammu	3.54	4.71	5.82	8.25	5.65	3.96	5.40	6.29	9.79	6.72
Punjab	3.05	4.36	5.44	7.60	5.14	3.29	4.53	5.48	7.93	5.48
Rajasthan	3.58	4.74	5.58	9.08	6.08	3.32	4.93	5.70	8.58	6.23
CENTRAL										
Madhya Pradesh	3.78	4.71	5.29	8.95	5.62	3.31	4.56	5.43	8.33	5.59
Uttar Pradesh	3.75	5.15	5.88	8.91	6.05	3.51	5.04	5.75	8.99	6.29
EAST										
Bihar	3.69	5.18	5.94	8.56	6.02	3.74	4.90	5.72	8.65	6.11
Orissa	3.21	4.42	5.27	8.56	5.09	3.18	4.30	5.19	8.15	5.08
West Bengal	3.25	3.96	5.00	7.36	4.63	3.14	4.41	5.09	7.68	5.05
NORTHEAST										
Arunachal Pradesh	3.09	4.33	5.00	6.92	4.35	3.79	4.77	5.75	7.82	5.23
Assam	3.56	4.52	5.16	7.45	4.86	3.72	5.14	5.78	8.72	5.99
Manipur	3.96	5.14	5.55	8.85	5.67	4.06	5.07	5.58	7.46	5.41
Meghalaya	3.76	5.17	6.19	8.56	5.50	3.79	5.09	6.15	7.71	5.38
Mizoram	3.45	4.89	5.86	8.32	5.35	3.18	5.03	5.96	8.17	5.45
Nagaland	3.34	4.86	5.33	4.97	4.56	3.35	5.02	5.46	7.48	4.84
Sikkim	2.75	4.32	5.26	7.25	4.79	4.10	4.97	5.91	8.02	5.46
Tripura	3.43	3.77	4.23	6.33	3.99	3.20	4.63	5.24	7.53	5.04
WEST										
Goa	3.11	4.02	4.99	7.04	4.42	3.48	4.28	5.10	7.42	4.72
Gujarat	3.25	4.18	4.91	7.34	4.83	2.92	4.40	5.32	7.59	5.23
Maharashtra	3.31	4.29	5.24	7.45	5.07	3.04	4.32	5.23	7.53	5.17
SOUTH										
Andhra Pradesh	3.26	4.25	4.95	7.79	4.94	2.98	4.02	4.94	6.84	4.71
Karnataka	3.28	4.21	5.37	7.84	5.04	3.05	4.45	5.42	8.31	5.41
Kerala	3.18	3.83	5.15	7.63	4.98	2.90	4.14	5.13	7.41	5.13
Tamil Nadu	3.11	3.93	4.65	6.78	4.28	2.96	3.89	4.67	6.66	4.16

A Socio-Demographic Analysis of the Size and Structure of the Family in India*

S Niranjana; Saritha Nair; T K Roy

Journal of Comparative Family Studies; Autumn 2005; 36, 4; Academic Research Library

pg. 623

Příloha č. 4

Příloha č. 5 – Fotografie Indíry Gándhiové

Indíra Gándiová podepisuje smlouvu o vzájemném přátelství a spolupráci s Bangladéší, 1972.

S prezidentem Nixonem během svého pobytu v USA, Washington, 1971

“Events”. *IndiraGandhi.com* [online], 2008 [citováno 2008-04-15]. URL: <http://www.indiragandhi.com/events.html>.

„Indira Gandhi”. *Manas: History and Politics* [online], 2008 [citováno 2008-04-15]. URL: <http://www.sscnet.ucla.edu/southasia/History/Independent/Indira.html>.

Příloha č. 6 - Indická prezidentka Pratibha Pátí

“Profile. Pratibha Patil”. *BBC News. South Asia* [online], 2007 [citováno 2008-04-15]. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/6910097.stm>.

„Pratibha Patil”. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online], 2008 [citováno 2008-04-15]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Prathiba_Patil>.

Příloha č. 7 – Fotografie z cesty po Indii

Žena prodávající na ulici

Chlapec pracující ve čtvrti Paharganj – Delhi.

Dvě mladé dívky, se kterými jsme se setkaly v jídelně pro poutníky – Zlatý chrám (Amritsar).

Ženy v barevných sárí pozorující výměnu stráží na indicko-pákistánských hranicích.

Ženské osazenstvo venkovského příbytku v Paňdžábu.

Žena na vesnici v Paňdžábu s dítětem na rukou.

Odpočinek indických žen s dětmi v parku.

Žena prodávající korálky a prášek na *bindí*.

Indické šolačky

Alespoň chvíli moci být sami – mladá indická dvojice, opodál stojí dívčíno garde (pravdepodobně spolužačka).

Indická žena nese domů nákup.

Nakupující žena upravujíc si svůj cíp sárí přes hlavu.

Nakupující ženy na tržišti.

Žebračka s dítětem.

Žena v tradičním sári se synem oblečeným v triku a džínách.

Pravděpodobně matka s dcerou – matka v sári, dcera v paňdžábí.

Ženy prodávající ovoce na ulici v Jaipuru.

Ženy s dětmi přebírající brambory, které budou prodávat.

Malé školačky před školou v Jaipuru.

Mladá žena prodává vyšívané výrobky na promenádě Connaught Place – Delhi.

Dvě mladé dvojice v parku Lódiovské zahrady v Delhi.

Moderní mladé dívky učící se v parku – Delhi.

Nakupující a prodávají ženy na tržišti s látkami.

Nakupující a prodávají ženy na tržišti s látkami.